

Abstract

The social construction of the use of economic incentives as help and control.

This thesis deals with the social construction of care and control in social work. It may seem straightforward to define what care means in social work, and the term is frequently used with a high degree of agreement conception of its meaning, whereas the definition of control and discipline in social work is still under debate. But when you take a closer look at care it turns out that even this term is not so straightforward after all. Firstly it can be difficult to distinguish the helping and controlling functions in social work because they are often intertwined, and therefore it may be difficult to identify what is care and what is control. Secondly, it is also a question of whether care and control in social work needs to be understood from a contradiction. Can control be help if it leads to changes? Or can help be control if aid requires attitude and behavioral adjustment of the client side. Finally, social work consists of a number of subjects – social workers, social clients and politicians, all of which may have different understanding and interests, from whence help and control in social work are ascribed meaning.

In the process of researching the topic of the thesis it has been necessary to make a delineation of the subject and I have chosen to focus the thesis on how the use of economic incentives in the work with supplementary benefit recipients, are constructed as care and control.

I have in my study chosen a social constructivist and discourse theoretical approach to the problem formulation. Methodologically, I have chosen to use a document study in the form of extracts from parliamentary debates on the various legislative amendments and bills that have been treated during the period 2002 to 2009.

Based on my analysis, I have identified a number of different discourses for and against the use of economic incentives relative to supplementary benefit recipients. These discourses are articulated in relation to different groups of people and Bills. The analysis also showed that the different discourses constructed differently in relation to care and control.

Indholdsfortegnelse

English abstract	1
Kapitel 1.	
Indledning	3
Hjælp og kontrol som forskningsfelt	4
<i>Definitioner af hjælp i socialt arbejde</i>	6
<i>Kontrol, disciplinering og magt i socialt arbejde</i>	13
Problemstilling	20
<i>Afgrænsning af problemstilling</i>	20
<i>Problemformulering</i>	22
Kapitel 2.	
Videnskabsteoretisk position	22
<i>Socialkonstruktivisme</i>	23
Kapitel 3.	
Teoretisk ramme	28
<i>Diskursanalyse</i>	29
<i>Loclau og Mouffes diskursteori</i>	31
Kapitel 4.	
Metode	35
<i>Kvantitativ eller kvalitativ metode</i>	36
<i>Valg af kvalitativ metode</i>	37
<i>Indsamlingsprocessen og udvalg af empiri</i>	39
<i>Refleksion over empiri</i>	42
Kapitel 5.	
Analysestrategi	43
Kapitel 6.	
Analyse	47
<i>Det diskursive felt</i>	47
<i>Diskurser for økonomisk incitament</i>	56
<i>Argumenter imod økonomisk incitament</i>	69
Konklusion	72
Kapitel 7.	
Undersøgelsens gyldighed	73
Litteraturliste	74

Kapitel 1.

Indledning.

Dette speciale omhandler konstruktionen af hjælp og kontrol i det sociale arbejde, og udgangspunktet har været en interesse for at give et bud på, hvorledes hjælp og kontrol i det sociale arbejde kan forstås.

Det er de færreste, der ville være uenige i, at det sociale arbejde handler om at hjælpe. Det er gennem det sociale arbejde, at velfærdssamfundet yder støtte og tager hånd om de mennesker, som af forskellige årsager betragtes berettiget til fællesskabets hjælp. Gennem det sociale arbejdes hjælp skabes forandring, trivsel og velfærd for det enkelte menneske: *"Det sociale arbejde virker til fremme for social forandring og problemløsning i menneskelige forhold. Det støtter det enkelte menneske i at frigøre sig og blive i stand til at øge dets trivsel"* (Dansk Socialrådgiverforenings etisk principerklæring, web 1). Men særligt med udgangspunkt i de senere års forskning i det sociale arbejdes magtrelationer er det blevet tydeligt, at det sociale arbejdes hjælp oftest kommer i følgeskab med en form for kontrol: *"Social workers have a control as well as a care function. It is their job to protect society from deviant or morally dangerous people"* (Banks 2006:21). Denne kontrol kan både handle om kontrol af samfundets ressourcer og behovstestning af dem, der søger hjælpen, men også om en normaliseringsproces og disciplinering af adfærd, som betragtes som problematisk for det enkelte individ eller for samfundet som helhed.

Det kan umiddelbart forekomme ligetil at definere, hvad der er hjælp i det sociale arbejde, og begrebet anvendes også ofte med en høj grad af indforstået forestilling om dets betydning. Hvorimod definitionen af kontrol og disciplinering i socialt arbejde fortsat er under debat. Men når man tager et nærmere kig på hjælp viser det sig, at heller ikke dette begreb er så ligetil endda. For det første kan det være vanskeligt at adskille de hjælpende og kontrollerende funktioner i det sociale arbejde, fordi de ofte er sammenvævet, og det kan derfor være svært at identificere, hvornår der ydes hjælp, og hvornår der foregår kontrol og disciplinering. For det andet er det også et spørgsmål om, hvorvidt hjælp og kontrol i socialt arbejde nødvendigvis må forstås ud fra et modsætningsforhold. Kan kontrol være hjælp, hvis kontrollen fører til forandring af den enkeltes liv og opretholdelse af samfundets fællesskab. Eller kan hjælp blive til kontrol, hvis hjælpen forudsætter holdnings- og adfærdstilpasning fra klientens side. Endelig består det sociale arbejde af en række forskellige aktører som politikere, fagfolk og de sociale

klienter, og som alle kan have forskellige interesser og udgangspunkter, hvorudfra hjælpen og kontrollen i det sociale arbejde tilskrives betydning.

Hjælp og kontrol eller disciplinering i socialt arbejde er ikke et nyt emne, og er tidligere blevet behandlet inden for forskningen på mange forskellige måder. Men spændingsfeltet mellem hjælp og kontrol er et uundgåeligt og afgørende forhold, som til stadighed påvirker det sociale arbejde.

Det har undervejs i udarbejdelsen af specialet været nødvendigt at foretage en afgrænsning af emnet, og specialet er derfor drejet i retning af, hvorledes anvendelsen af økonomisk incitament i arbejdet med kontanthjælpsmodtagere konstrueres som både hjælp og kontrol. Den øgede anvendelse af økonomisk incitament som tilskyndelse til klienterne for at udvise en ønskelig adfærd i det sociale arbejde, kan give anledning til nye måder at betydningstilskrive hjælp og kontrol på. Spørgsmålet om økonomisk incitament spiller størst rolle på beskæftigelsesområdet og integrationsområdet, og i særlig grad i kontanthjælpslovgivningen, men også på børne- og familieområdet er der så småt begyndt at sket en øget styring gennem træk i økonomiske ydelser i forbindelse fx med forældreplæg.

Der er derfor al mulig grund til fortsat at interessere sig for, hvorledes hjælp og kontrol i det sociale arbejde kan forstås, og det overordnede formål for dette speciale er at identificere og diskutere forskellige måder at forstå hjælp og kontrol.

Hjælp og kontrol som forskningsfelt.

Jeg har i min indledende litteratursøgning og beskrivelse af problemfelt valgt ikke at begrænse mig til et bestemt område af det sociale arbejde. I første omgang har min litteratursøgning derfor heller ikke været orienteret mod anvendelsen af økonomisk incitament, da afgrænsningen af problemfeltet netop har været et resultat af litteraturstudiet. I gennem mit indledende litteraturstudie blev spændvidden af et problemfelt om hjælp og kontrol i det sociale arbejde og behovet for en afgrænsning tydelig. Når jeg alligevel har valgt i første omgang at forholde mig bredt til problemfeltet i min litteratursøgning og præsentation af problemfelt, er det fordi litteraturen om økonomisk incitament i det sociale arbejde primært handler om effekten af økonomisk incitament, og derfor ikke har været fyldestgørende for min analyse.

Jeg har i første omgang foretaget litteratursøgning inden for både den danske og udenlandske forskning, men pga. det meget brede emne, har jeg i min gennemgang af problemfelt valgt primært at fokusere på den danske forskning inden for de sidste 10-15 år, dog med inddragelse af relevante udenlandske undersøgelser.

Min litteratursøgning er foregået via bibliotekssøgning i Danmark, Norge og Sverige (bib.dk, libris.se og bibsys.no) samt søgning i relevante tidsskrifter via swetswies.com, ovidsp.tx.ovid.com og indu.no. Søgningen er foregået med udgangspunkt i bl.a. søgeordene (både på dansk og engelsk): 'hjælp og socialt arbejde', 'kontrol og socialt arbejde', 'hjælp og kontrol og socialt arbejde', 'magt og socialt arbejde', 'økonomisk incitament', 'økonomisk incitament og socialt arbejde' og 'økonomisk incitament og kontanthjælp'. Denne søgning efterlod mig med en meget stor mængde litteratur, som det var nødvendig at begrænse. Denne begrænsning er til dels foregået gennem kædesøgning med udgangspunkt i en række centrale udgivelser om magt i det sociale arbejde: 'At skabe en klient', 'Det magtfulde møde' og 'Magt og forandring i socialt arbejde', og til dels læsning af artikler. Den udvalgte litteratur skal derfor ikke betragtes som en udtømmende gennemgang af litteraturen, da dette ville være en alt for omfattende opgave i forhold til rammerne for specialet. Hensigten har i stedet været at skabe en forskningsmæssig kontekst for mit speciale.

Som tidligere beskrevet har jeg valgt at indkredse mit overordnede emne om hjælp og kontrol i socialt arbejde til at handle om anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol. Jeg vil dog indlede med en bred diskussion af en række forskellige perspektiver og analyser med udgangspunkt i en afklaring af begreberne hjælp og kontrol i socialt arbejde. Formålet med denne begrebsafklaring er at give et bud på, hvorledes hjælp og kontrol er blevet forstået og anvendt i den hidtidige litteratur. Men også at nå frem til et perspektiv på begreberne, som kan danne grundlag for specialets teoretiske og metodiske optik.

Hjælp og kontrol defineres ikke altid eksplicit i litteraturen om socialt arbejde, og udgangspunktet for dette afsnit har derfor været at se på forskellige overvejelser omkring det sociale arbejde og målet for hjælp og kontrol, for herigennem at give et bud på, hvilke definitioner af hjælp, der findes i litteraturen. I forbindelse med min afgrænsning af problemfeltet og forsøg på begrebsafklaring har det også været relevant at inddrage forskellige forståelser af magt. Dels fordi der inden for den nyere litteratur primært anvendes et magtbegreb frem for et kontrolbegreb, men også fordi forskellig magtforståelse giver forskellige bud på en forståelse af hjælp og kontrol.

For at skabe et overblik over problemfeltet, har jeg valgt at behandle hjælp og kontrol som to adskilte handlinger. Derfor vil jeg først diskutere forskellige bud på en definition af hjælp og derefter kontrolbegrebet. At foretage en så skarp opdeling mellem hjælp og kontrol i socialt

arbejde er i nogen grad en abstrakt adskillelse, da funktionerne ikke altid lader sig adskille, men netop kan være to sider af samme sag.

Definitioner af hjælp i socialt arbejde.

Jeg har i mit forsøg på at diskutere forskellige bud på en afgrænsning og definition af hjælp valgt at tage udgangspunkt i Greta Marie Skaus bog ”Mellem magt og hjælp” (2001), da det med baggrund heri har været muligt at opstille tre punkter eller temaer, som kan indgå i en definition. For det første kan der tages udgangspunkt i de involverede aktørers vurdering af en handling som hjælp, dvs. hvorvidt handlingen opleves som hjælp for den, der yder og modtager hjælpen. For det andet kan intentionerne bag handlingen inddrages i vurderingen af, om der er tale om hjælp, dvs. formålet med handlingen. Endeligt kan det være relevant at forholde sig til, hvilken effekt eller resultat en handling har.

Skau foretager selv en definition for, hvornår der ideelt set er tale om hjælp: *”(...)skal hjælpen altid baseres på klientens ønske og aktive deltagelse og tage sigte på at gøre den enkelte selvhjulpen”* (Skau 2001:54). Skau inddrager således alle tre punkter i sin afgrænsning, men der er ikke tale om tre klart adskilte punkter. Det er derfor heller ikke min hensigt, at de tre punkter skal forstås som en form for tjekliste, som gør det muligt endegyldigt at afgrænse hjælp fra ikke-hjælp. De tre punkter er netop anvendt som en tematisering med henblik på at tydeliggøre forskelle i, hvorledes hjælp i socialt arbejde forstås, og hvilke problemstillinger man står overfor, hvis man vil foretage en definition af hjælp.

Oplevet hjælp.

Et problem ved at afgrænse hjælp med udgangspunkt i oplevelsen af hjælp er, at hjælp altid som minimum må foregå mellem to parter – en der hjælpes og en der hjælper. I det sociale arbejde vil der derfor altid potentielt være forskellige oplevelser af, hvornår der er tale om hjælp, og spørgsmålet bliver derfor, hvordan man definerer hjælp, hvis klient og socialarbejder har modstridende oplevelser af en handling.

Søren Kirkegaard definerer hjælp som: *”Men al sand Hjælpen begynder med en Ydmygelse; Hjælperen maa først ydmyge sig under Den, han vil hjælpe, og herved forstaae, at det at hjælpe er ikke det at herske, men det at tjene, (...) at det at hjælpe er Villighed til indtil videre at finde sig i at have Uret, og i ikke at forstaa hvad den Anden forstaaer (...) dersom Du ikke kan begynde saaledes med ham, at han finder en sand Lindring i at tale med Dig om sin Lidelse, (...) saa kan Du heller ikke hjælpe ham; han lukker sig for Dig, han lukker sig inde i sit Inderste –*

op præk saa Du kun for ham” (Kirkegaard citeret i Skau 2001:53). Kirkegaards forståelse af, at hjælp kun er muligt, hvis der tages udgangspunkt i den, som skal hjælpes og dennes forståelse af sin situation, kan man genfinde flere steder i det moderne sociale arbejde. Det er samme tankegang, som ligger i Skaus ideal for hjælp, når hun fremfører, at hjælp altid skal være *”baseret på klientens ønske”*, eller når Høilund og Juul (2005) i deres analyse af anerkendelse og krænkelse i socialt arbejde beskriver det gode sociale arbejde og hjælp som *”(...)en proces, hvor borgeren ud fra sin egen selvforståelse udvikler en identitet, der bygger på selvtillid, selvagtelse og selvværd”* (Høilund og Juul 2005:31). Eller når man inden for det sociale arbejde taler om *”at møde klienten, hvor han er”* (Villadsen 2004). Man kan derfor tale om, at klienten tildeles en særstilling i forhold til vurderingen af hjælp, og oplevet hjælp i socialt arbejde derfor bliver forstået som hjælp oplevet som hjælp af den der hjælpes.

Et eksempel på en undersøgelse af hjælp og ikke-hjælp i praksis, hvor udgangspunktet er en forståelse af hjælp som noget oplevet, er Bengt Carlssons (2005) analyse af hjælpeprocesserne i en kommunal børne- og ungeafdeling. Carlsson definerer hjælp på følgende måde: *”(...)I den innebörd som jag ger begreppet (hjælp) bör framför allt den mottagande parten (klienten) uppfatta det som ges som något i grunden positivt”*. (Carlsson 2005:33) Vægten i Carlssons undersøgelse er derved på klientens definition af en handling som hjælp eller ikke-hjælp, men Carlsson medtager også sagsbehandlerens hensigt med handlingen og inddrager på den måde også sagsbehandlerens oplevelse af hjælp: *”(...)Tilskottet bör, om det skall kunna kallas hjälp, idealt sett vara gott i den meningen att det som ges bliver ette kunskapsmässigt, emotionellt eller materiellt tillskott til individen och/eller hennes situation”* (Carlson 2005:33). Med udgangspunkt i denne afgrænsning mellem hjælp og ikke-hjælp har Carlson undersøgt, hvad der sker i hjælpeprocessen, når den sociale klient møder den kommunale socialarbejder, og om der kommer hjælp ud af dette møde. Carlssons konklusion er, at det ikke er handlingens resultat, dvs. hvor meget eller hvor lidt klienten modtager af økonomisk støtte eller om klientens livssituation ændres, dvs. om klienten udvikler *”selvtillid, selvagtelse og selvværd”* (Høilund & Juul 2005:31) eller bliver *”selvhjulpen”* (Skau 2001:54), som er afgørende for klienten og socialarbejderens vurdering af, om der er foregået hjælp. Det afgørende er derimod klient og sagsbehandlers oplevelser af den indbyrdes relation og samarbejde i interaktionen. Carlssons position er, at en positiv relation og *”arbejdsalliance”* vil medføre et sammenfald af parternes intentioner og mål, og derved oplevelse af hjælp. Herved kan man sige, at Carlsson implicit kommer med et bud på en løsning af problemet med modstridende oplevelser af hjælp i socialt

arbejde. Men spørgsmålet er om Carlsson ikke alligevel også tildeler klienten en forrang i vurderingen af om det sociale arbejde yder hjælp eller ikke-hjælp. For er det realistisk at forestille sig, at det sociale arbejde altid vil foregå i fordragelighed, hvis blot der sættes fokus på de indbyrdes relationer. Vil der ikke nødvendigvis opstå situationer hvor socialarbejderen må *"(...)sætte grænser for, hvad det sociale system vil være med til(...)"*, og sikre at klienten ikke *"(...)mister grebet om virkeligheden"* (Høilund & Juul 2005:31). Derfor efterlades man fortsat med spørgsmålet om, hvordan man definerer hjælp, når dette må foregå imellem *"klientens ønsker"* og hvad man i det sociale arbejde *"vil være med til"*. En definition af hjælp i socialt arbejde som noget oplevet, tager netop ikke højde for, at det sociale arbejde også har en samfundsopretholdende opgave som kan være i modstrid med den enkelte klients oplevelse af sine behov.

Jeg har i ovenstående diskuteret oplevet hjælp med udgangspunkt i klient og sagsbehandler, men der er også andre aktører i det sociale arbejde, som fx politiske aktører, både lokalt og nationalt, som sætter rammer for hjælpen, og derigennem udtrykker en vurdering – eller oplevelse af hjælp.

Intention om hjælp.

Intention bag handlingerne i det sociale arbejde er Skaus andet punkt i en afgrænsning af hjælp – at hjælp skal *tage sigte på*. Intentionen bag en handling kan naturligvis handle om den konkrete socialarbejders intentioner, men hvis vi antager, at de fleste socialarbejdere som udgangspunkt har som intention at hjælpe i modsætning til at gøre skade, er det relevant at kaste et blik på intentioner forstået mere overordnet i form af, hvad intentionen – eller formålet – med det sociale arbejde er generelt.

Det er ikke helt enkelt at fastslå intentionen eller formålet med socialt arbejde, fordi det både kan betragtes som *"(...)en stræben efter at skabe sunde og lykkelige livsvilkår for det største mulige antal individer"* (Emila Broomé citeret i Meeuwisse & Swärd 2004:26), eller som *"(...)en medierende indsats mellem borger og samfund, der skal balancere mellem samfundskrav til borgerne om at arbejde, deltage, opføre sig lydigt og normalt m.m. og borgernes krav om sikkerhed, tryghed og autonomi"* (Egelund 2004:398). Forskellige forståelser af intention og formål med det sociale arbejde giver anledning til forskellige bud på en definition af hjælp.

Hos både Skau og Høilund & Juul kan man genfinde en forståelse af socialt arbejde, hvor formålet er en form for selvrealisering. Høilund & Juul beskriver fx det gode sociale arbejde som ikke blot handler om *"(...)at skabe anstændige materielle livsvilkår, men først og fremmest om at bidrage til, at alle får en chance for at virkeliggøre sig selv"*. (Høilund & Juul 2005:32) Payne (2005) betegner denne forståelse som 'Reflexive-therapeutic views': *"(...)social work as seeking the best possible well-being for individuals, groups and communities in society, by promoting and facilitating growth and self-fulfillment"*. (Payne 2005:8) I en dansk kontekst kan dette svare til det, Dorte Caswell (2005) kalder "den terapeutiske hjælpetilgang", der er *"(...)defineret ved, at den centrale opgave for socialarbejderen er placeret inden for rammerne af interaktionen mellem socialarbejder og klient, og det primære redskab i arbejdet er samtalen med klienten"* (Caswell 2005:24), og hvor det er socialarbejderens opgave at diagnosticere klientens individuelle problemer. Tilsvarende beskriver Kasper Villadsen (2004) i sin analyse af det sociale arbejde, at det moderne sociale arbejde er præget af en psykoterapeutisk forståelse, som bygger på en dobbeltforståelse af de sociale klienter. Klienten opfattes på en gang som et unikt individ, som det sociale arbejde skal 'møde, som det er', og som et subjekt med bestemte iboende karaktertræk, som det er socialarbejderens opgave at fremdyrke. Et eksempel på en psykoterapeutisk forståelse finder man fx i bogen 'Ind til kernen', som er en beskrivelse af arbejdsmetoderne i et revalideringstilbud: *"Deltagerne har behov for at genfinde deres selvfølelse og iboende muligheder. (...)Målet med de psykosociale samtaler er, at den enkelte kursist når frem til en bedre forståelse af sig selv og sin egen livssituation. På den måde kan den enkelte opnå større kontrol over sit liv og arbejde på at udbytte de sociale og samfundsmæssige muligheder, der er til stede, for at blive den person, vedkommende er eller ønsker at blive"* (Buddig & Dalsgaard 2003:22).

Hvis det sociale arbejde forstås ud fra en intention om at forbedre den enkeltes livskvalitet og medvirke til selvrealisering, vil en forståelse af hjælp være fint i tråd med en forståelse af hjælp, som tager udgangspunkt i klientens oplevelse af hjælp. Men socialt arbejde kan netop også betragtes med udgangspunkt i en samfundsopretholdende optik, hvor socialt arbejde ikke alene handler om at forbedre det enkelte individs livsvilkår, men også handler om at *"(...)bringe mennesker så nær på idealer for det typiske, det rigtige, det raske og normale som muligt"* (Egelund 2004:410). Hvorfor hjælp må forstås ud fra en normaliseringsproces og udvikling af gode samfundsborgere.

Cruikshank (1999) beskriver socialt arbejde som en 'medborgerskabs-teknologi', dvs. et redskab for samfundet til at skabe kompetente medborgere, som underkaster sig eller inkorporerer de gældende sandheder og normer om, hvad det vil sige at være en kompetent medborger: *"Positionen som medborger er med andre ord et resultat af, at den enkelte underkaster sig bestemte sandheder, idealer, regler, vurderinger osv., og det sociale arbejdes opgave er at bistå de mennesker, der har vanskeligt hermed"* (Villadsen 2004:18). Det sociale arbejde får derfor en vigtig funktion i forhold til at skabe og opretholde fællesskabet i samfundet. Som et dansk eksempel på det sociale arbejdes medborgerskabende rolle kan nævnes nogle af de forskellige forklaringsmodeller, der ligger bag 'aktivlinjen' på beskæftigelsesområdet. Carstens (2005) har, i forbindelse med sin analyse af aktiveringssamtaler, oplistet en række forklaringsmodeller – eller 'gode grunde' – for aktivering af de arbejdsløse med udgangspunkt i den socialpolitiske debat og udvikling. En stor del af forklaringsmodellerne vedrører udvikling og styrkelse af den individuelle velværd og livskvalitet. Mens andre i højere grad handler om disciplinering af klienterne på baggrund af et fællesværdigrundlag, fx om *"forebyggelse af udvikling af subkulturer med afvigende normer og moralske værdier"*, *"opretholdelse af selvforsørgelsesprincippet som samfundets hovedhjørneste"* og *"ansvarsflytning fra det offentlige til den enkelte"* (Carstens 2005:63-70).

Når det sociale arbejdes samfundsopretholdende funktion inddrages, kommer hjælp derfor også til at handle om individets moral og vilje til at efterleve et fælles værdigrundlag. Det er derfor ikke længere så let at definere hjælp alene ud fra en forståelse af hjælp som noget oplevet. I en definitionen må der nemlig også indgå en vægtning mellem hensynet til individets autonomi og fællesskabet, og herved bliver spørgsmålet om forskellige oplevelser af hjælp endnu mere tydeligt, end når det sociale arbejde alene er rettet mod det enkelte individ. Samtidigt betyder en inddragelse af et fælles værdigrundlag i samfundet, også at forhold uden for det sociale arbejdes praksis, fx samfundsnormer, inddrages i en afgrænsning mellem hjælp og ikke-hjælp.

Effekt af hjælp.

Det sidste punkt jeg vil diskutere er handlingen eller hjælpens effekt, dvs. resulterer hjælp i hjælp. Spørgsmålet hænger naturligvis sammen med intention, da vurderingen af en effekt må ske i forhold til et eller andet mål for handlingen. Men det rejser også spørgsmålet om, hvordan og af hvem effekten vurderes, og i hvilken grad der er tale om tilsigtede og utilsigtede effekter.

Hvis vi begynder med det sidste punkt tilsigtede og utilsigtede effekter, har der inden for de seneste 15-20 år været en omfattende debat om utilsigtet effekt af det sociale arbejde i form af klientisering og passivering af de sociale klienter. Ifølge Villadsen (2004) er diskursen om 'hjælp til selvhjælp' netop et centralt perspektiv i det moderne sociale arbejde. Hjælp bliver et spørgsmål om at aktivere eller vække den iboende autonomi og evne til at handle ansvarligt og træffe selvbevidste valg hos den enkelte klient så, *"(...)klientens egen handlekraft optimeres, ikke svækkes"*. (Villadsen 2004:9) Hjælp er derfor ikke bare hjælp, men skal være en bestemt form for hjælp for at være "rigtig" hjælp – aktiv hjælp frem for passiv hjælp, eller hjælp til selvhjælp frem for afhængighed. Ellers kan hjælpen så og sige komme i vejen for sig selv og blive til ikke-hjælp, uanset om der ligger de bedste intentioner bag.

Denne forståelse af hjælp kan man fx finde i Jytte Faureholms (1996) undersøgelse af familiers møde med den kommunale socialforvaltning. Faureholm anfører, at der ofte foregår en utilsigtet klientisering eller umyndiggørelse i socialt arbejde, som er en hindring for familiernes muligheder for at skabe forandringer i deres liv. Klientiseringen foregår som en mere eller mindre ubevidst læringsproces i mødet mellem socialarbejder og klient. Resultatet for klienterne er en oplevelse af ikke at kunne udøve indflydelse på eget liv, som igen *"(...)forplanter sig til en væremåde, der er karakteriseret ved resignation, passivitet, underdanighed og modløshed"* (Faureholm 1996:26). Hjælpen i socialt arbejde må derfor foregå således, at den *"(...)motiverer og kvalificerer familierne til aktivt at deltage i arbejdet med at forbedre deres egen situation og sætte dem i stand til bedre at klare sig selv, dvs. at blive aktive medborgere"* (Faureholm 1996:12), ellers er der som følge af klientgørelsen ikke tale om hjælp. I en anden undersøgelse af familiers møde med socialforvaltningen ser Lars Uggerhøj (1996) også på det sociale arbejdes muligheder for at yde hjælp til selvhjælp frem for afhængighed hos familierne. I modsætning til Faureholm inddrages familierne og socialarbejderens oplevelse af handlingerne også i Uggerhøjs vurdering af om der foregår hjælp: *"Interviewene rejser dog ikke tvivl om, at der iværksættes hjælpeforanstaltninger, som familierne har været tilfredse med, og som rådgiverne har fundet succesfulde. På den baggrund finder jeg det forsvarligt at konstatere, at socialforvaltningens indsats også har karakter af hjælp til familierne"* (Uggerhøj 1996:114). Men Uggerhøjs konklusion er alligevel, at det sociale arbejde er præget af ikke-hjælp i form af et afhængighedsforhold, som betyder, at *"(...)familierne oplever, at forvaltningen fratager dem energi til og ansvar for løsningen af de sociale problemer – og dermed muligheden for at opnå selvhjulpethed"* (Uggerhøj 1996:116).

Både Faureholm og Uggerhøj er således enige om, at definere hjælp i socialt arbejde som ”hjælp til selvhjælp”. Men hvis hjælp har både tilsigtede og utilsigtede effekter, hvem afgør så, hvornår der er tale om hjælp? Et godt eksempel til at diskutere dette er at tage udgangspunkt i 300-timers-reglen¹. ISF har i juni 2008 undersøgt betydningen af 300-timers reglen og fandt, at 33 pct. af de kontanthjælpsmodtagere, der mistede kontanthjælpen, var kommet i arbejde et halvt år senere. Mens lige så mange var blevet hjemmegående uden ret til kontanthjælp (Bach, 2008). Spørgsmålet er, om man kan tale om hjælp, når en tredjedel kommer i arbejde, mens resten enten forsøges af ægtefælle eller skal leve på en halv kontanthjælp. Hvad er succesraten for, at 300-timers reglen kan defineres som hjælp? Svaret på dette spørgsmål vil i høj grad afhænge af, hvem der foretager definitionen og hvilke interesser, der er på spil. Den daværende beskæftigelsesminister Claus Hjort Frederiksen konkluderede på baggrund af undersøgelsen, at reglen var en succes og hjælp: *”Undersøgelsen viser klart, at de kan komme videre i deres liv, hvis vi hjælper på den rigtige måde. Det er også en stor succes, at en tredjedel af de mennesker, der har fået frakendt kontanthjælpen, er kommet i fast arbejde”* (Frederiksen 2008). Andre aktører har derimod fremhævet, at loven medfører øget fattigdom, eller gør indvandrerkvinders vej til arbejdsmarkedet længere: *”Disse kvinder bliver således ikke længere indkaldt til samtaler i jobcentret, og der stilles ikke længere krav til dem om at søge job, deltage i aktivering og virksomhedspraktik eller udvide deres kompetencer. Vejen til en tilværelse som hjemmegående og afhængig af ægteemandens indtægt ligger dermed pivåben”* (Post (formand for Dansk Socialrådgiverforening), 2010). Beskæftigelsesministeren og formanden for Dansk Socialrådgiverforening er for så vidt enige i intentionen bag det sociale arbejde med kontanthjælpsmodtagere – at de ledige hjælpes i arbejde, men er alligevel uenige om, hvorvidt 300-timers-reglen kan defineres som hjælp. Hvis hjælp skal defineres med udgangspunkt i effekt, bliver man derfor også nødt til at have en forståelse for, hvem det er, der foretager denne definition.

Afsluttende refleksioner.

Hensigten med dette afsnit har været at problematisere begrebet hjælp i socialt arbejde ved at vise, at der er forskellige tilgange til at afgrænse og definere hjælp. Samtidigt viser min gennemgang også, at de eksisterende definitioner efterlader en række spørgsmål, og at der til en vis grad indgår et normativt element i disse definitioner.

---

¹ 300-timers-reglen vil blive præsenteret nærmere i forbindelse med præsentationen af empiri.

Mit bud på en forståelse af hjælp i socialt arbejde er, at hjælp ikke bare er hjælp, men en kompleks størrelse, hvor forskellige forhold bliver inddraget i forskellige definitioner, og som kan italesættes og konstrueres på mange måder med forskellige betydninger. Et centralt spørgsmål i definitionen af hjælp i socialt arbejde bliver derfor også, hvem der foretager denne definition, og ud fra hvilken forståelse af det sociale arbejde, denne definition foretages.

Kontrol, disciplinering og magt i socialt arbejde.

Jeg vil i dette afsnit diskutere kontrolbegrebet med udgangspunkt i forskellige forståelser af magt og disciplinering samt forholdet mellem hjælp og kontrol. En diskussion af kontrolbegrebet kunne naturligvis også være sket ud fra de samme tematiseringer, som jeg anvendte i diskussionen af hjælp. Min forståelse af kontrol i socialt arbejde er da også det samme som af hjælp – at der er tale om et flertydigt og dynamisk begreb, hvis betydning ikke kan forstås uafhængig af de aktører, som definerer det, og den kontekst det indgår i. Men havde jeg anvendt samme fremgangsmåde i dette afsnit, ville det netop have været de samme diskussioner, som jeg allerede har haft i forhold til hjælp, hvorfor jeg har valgt en anden tilgang til diskussionen af kontrolbegrebet.

Man kan i litteraturen finde flere eksempler, hvor det konstateres, at det sociale arbejde omfatter både hjælp og kontrol: *"(...)Det faktum at socialt arbejde indbefatter både hjælp og kontrol"*. (Web 1) Nogle gange sammenkobles det sociale arbejdes dobbeltrolle med et bestemt emne, fx socialpolitikken og lovgivningen: *"Arbejdets dobbelte karakter af hjælp og kontrol/tvang er indbygget i lovgivningen og er udtryk for, at socialpolitikken har flere og ikke forenelige formål"*, (Egelund & Hillgaard, 1993:51). Mens kontrolfunktionen andre gange kobles til det asymmetriske magtforhold mellem klient og socialarbejder: *"(...)De (socialarbejdere) skal både diagnosticere og kontrollere klienterne og hjælpe og støtte dem"* (Järvinen & Mik-Meyer, 2003:19). Endelig kan kontrolfunktionen også forklares ud fra samfundets behov for at sikre, at hjælpen ydes til de rigtige mennesker, og at klienterne udviser den rette adfærd: *"Social workers have a control as well as a care function. It is their job to protect society from deviant or morally dangerous people"* (Banks 2006:21).

Afgrænsningen vanskeliggøres også af, at der ikke er et entydigt svar på, hvorledes kontrol i socialt arbejde adskiller sig fra andre begreber som magt, disciplinering og tvang.

En afgrænsning i forhold til et magtbegreb er vanskelig, fordi magt på den ene side kan forstås som et overordnet begreb eller egenskab, og kontrol som en måde at udøve magt på: *"Med begrebet magt angives en påvirkningsrelation mellem to aktører, således at én aktør forårsager*

ændringer i en anden aktørs adfærd. Påvirkningen antages imidlertid at have en bestemt karakter, for i langt de fleste tilfælde refererer magtudøvelse til en illegitim form for kontrol(...) Magt bliver i mange situationer et dækkende udtryk for den udøvelse af kontrol eller tvang, der enten opleves som uretfærdig eller uretmæssig” (Christensen & Jensen 2008:11). Men den omvendte position kan også indtages: *”Kontrol udgør den overordnede egenskab, som derefter spalter sig i magt, indflydelse, tvang, manipulation og autoritet”* (Thomsen 2000:67). Her er magt således en kontrolform, som adskiller sig fra fx tvang. I dette speciale vil den første afgrænsning mellem magt og kontrol blive anvendt, hvilket der er to årsager til. For det første er det denne afgrænsning, som er blevet anvendt i de senere års magtforskning i det sociale arbejde, og for at undgå begrebsforvirring har det været mest hensigtsmæssigt at anvende denne. Den anden grund til, at jeg har valgt at skelne mellem magt og kontrol som magtudøvelse er, at der i specialet har været behov for et begreb, der giver mulighed for en klar adskillelse fra hjælpebegrebet, og som det vil blive beskrevet senere i afsnittet, kan hjælp også forstås som en konsekvens af magt.

I forhold til dette speciale foreligger også en opgave i at adskille et kontrolbegreb fra disciplinering. Begge begreber må forstås som en form for udøvelse af magt, og i en dagligdags kontekst vil begrebet kontrol sandsynligvis blive betragtet som synonym med at holde øje med nogen, eller tjekke om de handler som de skal, hvorimod disciplinering i højere grad kan forstås som at opdrage. I en kontekst af det sociale arbejde, kan det derfor være nærliggende at sidestille kontrol med direkte magtudøvelse, og disciplinering som indirekte magtudøvelse i form af handlings- og holdningspåvirkning. Men, som jeg tidligere har været inde på, har jeg i dette speciale haft behov for ét begreb, som kan fungere som pendant til hjælp, hvorfor jeg har valgt at anvende en bred forståelse af kontrol, således at det også rummer disciplinering, mens begrebet disciplinering vil blive anvendt som henvisning til adfærds- og holdningspåvirkning.

Den direkte og indirekte kontrol.

I socialt arbejde kan man tale om kontroludøvelse, som *”(...)hviler på love og bekendtgørelser”* (Järvien & Mortensen 2005:9), og som udstyrer socialarbejderen med en direkte kontrollerende funktion i forhold til klienten. Denne kontrolform giver fx socialarbejderen mulighed for at træffe afgørelser om tilkendelse af konkrete ydelser. Det er en kontrolfunktion, som tillægges en forståelse? en legitimitet, og som er en grundlæggende del af den opgave som det sociale arbejde skal udføre på vegne af samfundet: *”The caring ideology of the service, to help and to*

treat, is grounded in the system of legally sanctioned punishment” (Hugman 1991:120). Men direkte kontrol kan også være en måde at sikre, *”(...)at den enkelte har de nødvendige oplysninger og praktiske afprøvningsmuligheder til at kunne foretage et reelt velinformeret og velovervejet valg*” (Carstens 1998:271). Der er således tale om at kontrol tillægges en betydning som forskellig fra og delvist begrænsende for hjælpen, men ikke nødvendigvis uforenelig med hjælp.

Men man kan også tale om en indirekte kontrol i socialt arbejde, der bygger på *”(...)konstruerede sandheder om, hvad der er bedst for klienterne, på professionernes problemdefinitioner, på uformelle, mere eller mindre subjektive normer hos en given persongruppe om at ville yde hjælp(...)*” (Järvinen & Mortensen 2002:10). Her er tale om en forståelse af kontrol, som kan sidestilles med disciplinering af adfærd og holdninger, og som bedst indfanges af et magtbegreb, hvor magt *”(...)anskues som en virkning af bestemte sociale relationer, der findes i bestemte felter(...)*” (Mik-Meyer & Villadsen 2007:70). Indirekte kontrol antages ofte at være mere effektiv i forhold til adfærds- og holdningspåvirkning end en direkte kontrol, fordi der er tale om en form for kontrol, som ofte ikke opfattes af de involverede aktører som udøvelse af magt, og fordi den ofte udspringer af de bedste intentioner om at hjælpe (fx Hugman 1991, Järvinen & Mortensen 2002). Det er også netop den indirekte kontrol, som har været i fokus inden for forskningen de senere år, og som derfor også vil fylde mest i dette afsnit.

Kontrol som følge af bestemte sandheder.

Konsekvenserne af den indirekte magt er af Järvinen og Mortensen (2002) blevet beskrevet som en *”tusmørkezone, hvor legal myndighedsudøvelse, støtte, forhandling, overtalelse, disciplinering og kontrol er blandet sammen*” (Järvinen & Mortensen 2002:9). Et eksempel på denne kontrolform kan man fx finde i Nanna Mik-Meyers (2004) analyse af interaktionen mellem socialarbejder og klienter i en revalideringsinstitution. Mik-Meyer anfører, at de institutionelle forhold i det sociale arbejde påvirker interaktionen mellem socialarbejder og klienter ved, at klienten mødes med forventninger om at påtage sig bestemte måder at udfylde rollen som klient på, og bestemte måder at forstå sin situation på. Disse forventninger fremsættes aldrig eksplicit overfor klienterne og er heller ikke udtryk for bevidste forventninger hos socialarbejderen, men *”(...)hviler på en række forestillinger om, hvordan problemer kan forklares, og hvordan klienter bør anskue deres problemer og deres dets løsning*” (Järvinen &

Mik-Meyer 2003:14). Mik-Meyers pointe er, at det sociale arbejde kun kan yde hjælp med udgangspunkt i en institutionelt fastlagt forståelsesramme, som modsvarer de foranstaltninger og handlemodeller, institutionen rent faktisk råder over. I samtalen mellem socialarbejder og klient foregår der derfor en disciplinering af klienten, så denne lader sig "oversætte" eller klassificere inden for bestemt identitet. Hvis klienten ikke indvilliger i denne "oversættelse", risikerer hun at blive stemplet som usamarbejdsvillig, umotiveret osv., hvilket igen kan få betydning for, hvilken hjælp hun tilbydes.

Med udgangspunkt i Mik-Meyers tilgang til magt og disciplinering af klienterne kan man tale om en form for kontrol, som er et resultat af bestemte "sandheder" i det sociale arbejde om, hvad der er bedst for klienterne. Det er således også en kontrolform, som kan fungere begrænsende for mulighederne for hjælpen, i hvert fald, hvis man har en forståelse af hjælp, som oplevet hjælp med udgangspunkt i klientens "*egen selvforståelse*" (Høilund & Juul) eller "*baseret på klientens ønske*" (Skau). For hvis klienternes selvforståelse altid bliver stillet op imod ufravigelige institutionelle problemforståelser, hvordan kan hjælpen så være mulig. Derfor er der også tale om en forståelse af kontrol og disciplinering, som er i et modsætningsforhold til hjælp.

Den moraliserende kontrol.

Den indirekte kontrol af de sociale klienter kan også forstås som en moraliserende disciplinering eller normalisering af klienterne i forhold til et fælles værdigrundlag i samfundet. Et eksempel på en undersøgelse af den moraliserende disciplinering kan man fx finde i Carstens (1998) analyse af kommunale visitationssamtaler til aktivering med kontanthjælpsmodtagere. Udgangspunkt for analysen er at beskrive "*(...)hvordan sagsbehandlerne på aktiveringsområdet foretager socialpolitiske valg og prioriteringer i klientsamtalerne(...)*" (Carstens 1998:266). Carstens fremfører at aktivlinjen må forstås ud fra et fælles moralsk værdigrundlag om selvforsørgelsens gode, hvorfor aktivering af kontanthjælpsmodtagere kan tilskrives tre overordnet målsætninger: et holdningsændrende sigte, et beskæftigelsesfremmende sigte og et legitimitetsstyrkende sigte. Derfor bliver en del af socialarbejderens opgaver også at skelne mellem personer med og uden "reelt behov", og i den forbindelse bliver vurdering og testning af klientens kunnen og vilje centralt. Men det er ikke nok, at klienten giver eksplicit udtryk for at ville og ønske beskæftigelse eller deltagelse i aktivering. Det er nemlig ikke for sagsbehandleren muligt at afgøre, om en sådan eksplicitering af vilje og motivation alene er udtryk for en

villighed til at tilpasse sig samfundets krav. Og det er netop ikke tilpasning, der efterspørges i det sociale arbejde, men derimod en inkorporering af fællesskabets moral gennem en "(...)indre villighed til deltagelse i aktivering som udtryk for accept af det samfundsmæssige moralske værdigrundlag" (Carstens 1998:238).

Hvilken betydning man tillægger en moraliserende disciplinering i forhold til hjælp kommer til at afhænge af, hvilken optik man har på hjælpen. Hvis hjælp forstås ud fra et normaliserings- og samfundsintegrerende perspektiv, eller hjælp indsættes i en kontekst, hvor det sociale arbejde har til opgave at opretholde samfundet, kan en moraliserende disciplinering af klienterne betragtes som en produktiv kraft, der er med til at opretholde et fælles værdigrundlag i samfundet og fremme integrationen af den enkelte i samfundet. I så fald er det en kontrolform, der er en nødvendig del af det sociale arbejde, og som derfor ikke nødvendigvis er i modsætning til hjælp. Antages det derimod, at hjælp i det sociale arbejde må tage udgangspunkt i den enkeltes egen selvforståelse, er der tale om en meget omsiggribende og formynderisk kontrolform, som ikke blot kræver tilpasning af adfærd, men også tilpasning af normer og moral, og som derfor står i et klart modsætningsforhold til hjælp.

Den fornægtede kontrol.

Jeg har i det foregående primært forholdt mig til hjælp og kontrol som to adskilte og modstridende handlinger. Der er også flere undersøgelser, som peger på, at denne forståelse af hjælp og kontrol er udbredt i det sociale arbejde, idet det påpeges, at socialarbejderne har et problematisk forhold til deres kontrolfunktion og magtfulde rolle, hvorfor interaktionen mellem socialarbejder og klient er præget af en tilsløring af kontrollen. Dette ses fx i Torben Berg Sørensens (1995) undersøgelse af dominans og magtfordelingen i samtaler mellem klient og kommunale sagsbehandlere. I undersøgelsen konkluderer Sørensen, at relationen mellem de to aktører var karakteriseret ved en klar asymmetri, hvor sagsbehandleren, udover at yde indflydelse på klientens situation og muligheder, også var den dominerende part i samtalen. Men der var tale om skjult magtudøvelse, idet sagsbehandlerne havde en ligeværdighedsorienterende samtalestil og anvendte mange magtfornægtende handlinger, som helende, formildende og svækkende udtryk i interaktionen: "*Når de udøvede magt og dominans, skete det billedligt talt enten under dække, som var der tale om en skamfuld aktivitet, som man var bedst tjent med fandt sted så ubemærket som muligt, eller magtudøvelsen blev ledsaget af forskellige helende udtryk, undskyldninger og formildelser, der også vidnede om, at*

sagsbehandlerne selv anså deres rolleudførelse for at være af krænkende natur” (Sørensen 1995:271). Sagsbehandleren forsøger således at distancere sig fra den del af sin rolle, der handler om magtudøvelse og kontrol, hvilket kan indikere, at der er en forståelse af kontrol og magt som værende i modsætning til hjælp.

Tobias Stax (2005) finder i sin analyse af hjemløses møde med socialforvaltningen ikke helt det samme billede, da sagsbehandleren ofte informerede klienterne om, at de ønsker at hjælpe, men også skal udføre kontrolfunktioner. Både klient og sagsbehandler præsenterede kontrolfunktionerne som en del af de institutionelle rammer, som sagsbehandleren måtte agere indenfor: *”De emner, som enten klienten eller socialarbejderen orienterer sig imod som udtryk for kontrol, bliver produceret som en del af den institutionelle orden, som også socialarbejderen er underlagt”* (Stax 2005:236). Kontrol bliver her mere et spørgsmål om at sætte rammerne for hjælp. Der er for så vidt stadig tale om en forståelse af hjælp og kontrol som to adskilte handlinger, men kontrollen antages samtidigt at være en nødvendig del af det sociale arbejde.

Det er værd at være opmærksom på, at de to undersøgelser er foretaget med 10 års mellemrum. En periode, hvor der netop har været omfattende diskussion om magt i socialt arbejde, hvorfor Stax’ resultater også kan ses som et udtryk for, at socialarbejderne er blevet mere opmærksomme på deres kontrolfunktion.

Den omsorgsfulde disciplinering.

Dele af de senere års danske forskning inden for magt i socialt arbejde er blevet kritiseret for at have en for snæver forståelse af magt, nemlig som en faktor der *”(...)gør mennesker til disciplinerede marionetter”* (Henriksen & Prieur 2004:103), og derfor overser magtens muligheder for at skabe forandring (fx Nissen, Pringle & Uggerhøj 2007). Kontrol, disciplinering og magt kan netop også betragtes som udtryk for samfundets omsorg for sine borgere, gennem det man kan kalde *”omsorgsmagt”*, dvs. hjælp, støtte og behandlingstiltag, der samtidig er udtryk for magtudøvelse.

Kerstin Svenssons (2001) har i sin analyse af den svenske hjemmefsoningsordning i kriminalforsorgen taget udgangspunkt i en forståelse af hjælp og kontrol som supplerende handlinger, der tilsammen udgør det sociale arbejdes hjælp, fordi *”(...)det kan opfattes som en støtte at blive kontrolleret, som en hjælp at blive disciplineret”* (Svensson 2001:232). Svenssons undersøgelse vedrører et område med en tydelig kontrolfunktion, da arbejdsopgaven bl.a. omfatter kontrol af om klienterne overholder de betingelser, der er fastsat i forbindelse med

afsoningen. Samtidig er der også tale om hjælp eller støttende funktioner, da sagsbehandlerne også har til opgave at forebygge ny kriminalitet og facilitere reintegration i samfundet. Svensson viser i sin undersøgelse, hvordan sagsbehandlerne anvender ”omsorgsmagt”, ved at skabe en tæt venskabelig relation, som giver socialarbejderen mulighed for at opnå et stort kendskab til mange aspekter af klienternes liv, udover kriminaliteten. Svensson argumenterer for, at det netop er de tætte relationer og den store viden om klienterne, som socialarbejderne kan anvende til at understøtte forandring hos den enkelte: *”Den nære, personlige relation er en forudsætning for forandring i positiv retning,”* (Svensson 2001:204).

Svensson anvender i sin undersøgelse en markant anderledes forståelse af kontrol i socialt arbejde, da kontrollen ikke længere er en handling adskilt fra hjælp, men netop bliver til hjælp, fordi den er med til at skabe forandringer for klienterne. Men en forståelse af kontrol som en produktiv kraft indebærer også, at der er en forståelse af hjælp, som handler om hjælpens resultat. For man kan jo ligeså vel, med udgangspunkt i et perspektiv som Mik-Meyers, argumentere for, at Svenssons ”omsorgsmagt” er udtryk for en disciplinerings af klienterne, som bygger på sagsbehandlernes forståelse af ønskværdig forandring, og som undertrykker klienternes egen forståelse af behov. Der er jo netop ikke tale om reelt venskab mellem to ligeværdige parter, og den nære personlige relation bygger på klienternes villighed til at udlevere dele af sig selv, mens det samme ikke afkræves af socialarbejderen.

Afsluttende refleksioner.

Jeg har i dette afsnit diskuteret forskellige former for eller bud på kontrol i det sociale arbejde. Der er en udbredt forståelse af et skel mellem direkte og indirekte kontrol. Et skel som dels sættes ind i en kontekst om legitim og illegitim magtudøvelse, og dels i en kontekst af at kontrollen kan være bevidst eller ubevidst for alle parter.

Men man kan også tale om forskellige former for kontrol inden for den indirekte kontrol, hvor kontrollen tillægges forskellige betydninger i som undertrykkende eller forandringsskabende.

De forskellige forståelser af kontrol har også givet anledning til refleksion over forholdet mellem kontrol og hjælp, og man kan tale om tre forskellige forhold – et modsætningsforhold, et sameksistensforhold eller et symbiotisk forhold. Men hvilket forhold, der er tale om afhænger også af, hvorledes hjælp defineres, hvilket igen medfører, at den betydning man tillægger kontrol i det sociale arbejde, er forbundet med forståelsen af hjælp.

Problemstilling.

Med udgangspunkt i en diskussion af problemfeltet tegner der sig et billede af, at det kan være vanskeligt at definere hjælp og kontrol i socialt arbejde entydigt. Begreberne må i stedet for forstås som foranderlige størrelser, der tillægges forskellige betydninger af forskellige aktører, og i forskellige kontekster.

Samtidigt er det også vanskeligt at afklare, hvordan samspillet mellem hjælp og kontrol kan forstås. På den ene side er der tale om et modsætningsforhold, hvor kontrol og disciplinering er begrænsende for og i modsætningsforhold til mulighederne for hjælp, på den anden side kan kontrollen forstås som noget der har sin egen nødvendighed i det sociale arbejde, noget som muliggør en sameksistens med hjælp. Endelig kan kontrollen være forandringskabende og derved betragtes som hjælp. Men afgrænsningen mellem hjælp og kontrol vanskeliggøres også af, at man kan betragte betydningen af hvert begreb som afhængig af hinandens betydning.

Litteraturstudiet kunne derfor tyde på, at det ikke er muligt at tale om hjælp og kontrol ud fra en entydig forståelse men netop ud fra flere forskellige forståelser, hvorfor jeg har valgt at indkredse mit interessefelt til at handle om, *hvordan hjælp og kontrol betydningstilskrives gennem italesættelser i det sociale arbejde.*

Afgrænsning af problemfelt.

Spørgsmålet om hjælp og kontrol er et gennemgående tema for alle aspekter af det offentlige sociale arbejde. Men som det også fremgår af mit litteraturstudie, er emnet meget bredt, og det har derfor været nødvendigt at foretage en yderligere afgrænsning af problemfeltet.

Beskæftigelsesområdet og økonomisk incitament.

Det sociale arbejde omfatter en lang række forskellige områder og persongrupper. Socialt arbejde kan foregå i offentlige institutioner, frivillige organisationer eller private firmaer, ligesom det sociale arbejde kan være rettet mod familier, handicappede, ledige osv. Den første afgrænsning af problemfeltet vil derfor være orienteret imod udvælgelsen af et hjørne af det sociale arbejde, som vil være relevant for dette speciale.

Valget er faldet på beskæftigelsesområdet, fordi beskæftigelsesområdet og -politikken har en særlig position i det sociale arbejde. For det første er der en generel tendens til, at arbejdsmarkedet politisk italesættes som løsning på en række andre sociale problemer end arbejdsløshed, som fx integration, fattigdom og hjemløshed. For det andet er der også en tendens til at nye initiativer, som fx indførelsen af standardmetoder og styringsrationale om

økonomisk incitament, først implementeres på beskæftigelsesområdet, og efterfølgende ”overføres” til andre områder af det sociale arbejde, fx familieområdet.

Jeg har også valgt at afgrænse problemfeltet til anvendelsen af økonomisk incitament. Der har i de senere år været en udvikling mod, at økonomisk incitament i stigende grad anvendes som løsningsmodel i det sociale arbejde. Denne udvikling begyndte inden for beskæftigelsesområdet, men har senest også vundet indpasning på familieområdet, fx i form af forældreplæg. Anvendelsen af økonomisk incitament er interessant i forhold til forståelsen af hjælp og kontrol, fordi der er tale om en lovgivning, hvor man kan genfinde italesættelsen af et adfærdsforandrende sigte, men også en italesættelse af hjælp. Endelig kan man diskutere, om der ikke er tale om et paradigmaskifte i forhold til traditionelt socialt arbejde, og en potentielt anderledes måde at forstå hjælp og kontrol på. Mit problemfelt er derfor yderligere afgrænset til *italesættelse af hjælp og kontrol i forbindelse med anvendelsen af økonomisk incitament på beskæftigelsesområdet.*

Konstruktionen af det sociale arbejde på tre arenaer.

Den sidste afgrænsning jeg har foretaget drejer sig om, hvor i det sociale arbejde italesættelserne foregår, da det sociale arbejde foregår på forskellige niveauer og af forskellige aktører i det sociale arbejde. Det er inden for rammerne af dette speciale ikke muligt at nå rundt om dem alle, hvorfor det har været nødvendigt at foretage nogle valg og fravalg.

I forbindelse med denne afgrænsning har jeg valgt at tage udgangspunkt i Malcolm Paynes (2005) tre arenaer for den sociale konstruktion af det sociale arbejde. Den første arena er den *”political-social-ideological arena”*, hvor social og politisk debat former den politik, som danner rammen for de sociale indsatser, der udføres i praksis. Det er på dette niveau, at udformning af lovgivningen og politiske italesættelser af fællesværdigrundlag foregår. Den anden arena er *”agency-professional arena”*, hvor arbejdsgivere, fagforeninger og faglige sammenslutninger påvirker hinanden med hensyn til de mere konkrete aspekter af det sociale arbejdes udførelse. Dette kan fx være på uddannelsesinstitutionerne, men det kan også være faglige diskussioner ude i praksis. Den tredje arena *”client-worker-agency”*, og henviser til den konkrete kontekst, hvori det sociale arbejde udføres, og består af klienter og socialarbejdere. Dette vil primært være den konkrete interaktion mellem klient og socialarbejder, og det man typisk forstår som det sociale arbejdes praksis.

Paynes pointe er, at der sker en konstruktion af det sociale arbejde i hver af de tre arenaer, samtidigt med, at de tre arenaer påvirker hinanden: *”Three sets of forces construct social work: those that create and control social work as an occupation; those which create people as clients who seek or are sent for social work help; and those which create the social context in which social work is practised”* (Payne 2005:18). Det sociale arbejde konstrueres derved i et spændingsfelt i mellem de forskellige arenaer og aktører.

Jeg har valgt at fokusere på den første arena, den *political-social-ideological arena*, og hvilke konstruktioner af hjælp og kontrol, som sker i forbindelse med udarbejdelsen af lovgivningen. En af grundene hertil er, at meget af de seneste års forskning har været rettet mod det sociale arbejdes praksis, og jeg har derfor ønsket at tage en anden tilgang til problematikken. Derudover sætter lovgivningen netop rammen for det sociale arbejdes praksis, og har derved indflydelse på, hvordan hjælp og kontrol foregår i interaktionen mellem klient og socialarbejder. Jeg har derfor valgt at afgrænse mit problemfelt yderligere til *hvordan hjælp og kontrol konstrueres og italesættes med udgangspunkt i lovgivning om økonomisk incitament*.

Problemformulering.

På baggrund af min gennemgang og overvejelser om hjælp og kontrol som forskningsfelt, og den afgrænsning af problemfeltet, jeg har foretaget, er jeg nået frem til følgende problemformulering:

Hvilke italesættelser af anvendelsen af økonomisk incitament kan identificeres i forhold til kontanthjælpsmodtagere? Og hvorledes konstrueres disse italesættelser som hjælp og kontrol?

Kapitel 2.

Videnskabsteoretisk position.

Udgangspunktet for valg af videnskabsteoretisk position har været overvejelser omkring undersøgelsens genstandsfelt, og hvilke konsekvenser en given position vil få for det videre speciale, således at den videnskabsteoretiske position kunne fungere som instrument for den videre analyse. Jeg har allerede i min problemformulering og overvejelser om problemfeltet

indikeret en ontologisk tilgang, som har fokus på en konstrueret virkelighed. Af videnskabsteoretiske positioner kunne både fænomenologien og socialkonstruktivismen derfor umiddelbart være relevante optikker i mit speciale. Valget er dog faldet på socialkonstruktivismen, men inden jeg går ind i en nærmere diskussion af en socialkonstruktivistisk optik, vil jeg kort diskutere, hvilke muligheder og begrænsninger en fænomenologisk tilgang ville have haft.

I en fænomenologisk optik er det nødvendigt at forstå verden ud fra subjektet, fordi *"(...)subjektet er centrum for verden, fordi verden er, som den melder sig i bevidsthedens umiddelbare erfaring"* (Rendtorff 2004:280). Fokus i fænomenologien er derved orienteret imod at udforske menneskets perspektiver, indfange den levede virkelighed og give detaljerede beskrivelser af menneskets subjektive meningsunivers. I forhold til specialet vil dette fokus netop give mulighed for at forstå hjælp og kontrol som noget, der fremtræder og forstås forskelligt ud fra forskellige subjektpositioner, og derved åbne op for en undersøgelse af hjælp og kontrol som de fremtræder for det sociale arbejdes forskellige aktører.

Men fænomenologien sætter også nogle begrænsninger for, hvad der kan undersøges, da det netop alene er *"(...)den sociale virkelighed, for så vidt som den opleves, erfares og formes af de sociale aktører"* (Zahavi 2003:83), der kan belyses. Dette kan være problematisk, fordi en fænomenologisk analyse kun vil kunne indfange den forståelse af hjælp og kontrol, som er bevidst for aktørerne, og ikke de elementer af forståelsen, som aktørerne ikke er bevidste om. Jeg har allerede i gennemgangen af problemfeltet diskuteret, at der er indikationer på, at begreberne anvendes med en vis grad af indforståethed, hvorfor det er relevant at anvende en videnskabsteoretisk optik, som giver mulighed for fortolkning af aktørernes oplevelser og erfaringer mht. hjælp og kontrol, hvilket fænomenologien ikke tillader. Samtidigt har jeg også tidligere stillet spørgsmålstegn ved om hjælp og kontrol kan analyseres fyldestgørende gennem en forståelse af hjælp og kontrol som oplevet

Socialkonstruktivisme.

Jeg vil i dette afsnit redegøre for den socialkonstruktivistiske position, og hvilken betydning valget af denne position får for specialets undersøgelse - hvilke muligheder den valgte position giver, men også hvilke begrænsninger dette valg sætter for, hvad der kan undersøges og hvordan.

Ontologi.

Centralt i socialkonstruktivismen er en forståelse af, at et fænomen ikke har en på forhånd givet natur eller objektivitet, der kan gøres til genstand for den videnskabelige undersøgelse. Verden antages derimod at være socialt konstrueret, dvs. *"(...)formet eller skabt gennem selve den måde vi tænker og taler om den på, gennem vores måder at beskrive, afbilde og forklare den på, altså gennem vores sprog og andre tegnsystemer og gennem vore begreber, og gennem sociale konventioner"* (Kjørup 2001:7). I en socialkonstruktivistisk optik er der derfor ikke nogen essens eller kerne i det sociale arbejde, som genererer bestemte betydningstilskrivelser eller italesættelser af hjælp og kontrol. I princippet er alle italesættelser mulige, men kun i princippet, hvilket jeg vil vende tilbage til senere i afsnittet.

I sin mest radikale konsekvens betyder 'verden som socialt konstrueret', at end ikke den fysiske verden eksisterer som en objektiv virkelighed, men alene som en social konstruktion. Det er dog muligt at foretage en socialkonstruktivistisk analyse uden at være helt så vidtgående i sin forståelse af socialkonstruktivismen. Finn Collin (2003) foretager en distinktion mellem en erkendelsesteoretisk og en ontologisk variant af socialkonstruktivismen, og det er den ontologisk socialkonstruktivistiske tilgang, som jeg vil anvende i specialet.

I den ontologiske tilgang er udgangspunktet, ligesom i en erkendelsesteoretisk tilgang, at virkeligheden ikke kan forklares uafhængig af menneskers erkendelse af virkeligheden, eller sagt på en anden måde: *"Kendsgerninger opstår først, når mennesker kollektivt fastslår dem, eller opnår konsensus om dem, eller i det mindste indfører ord eller begrebsmæssige sondringer ved hjælp af hvilke disse kendsgerninger kan udtrykkes"* (Collin 1998, s 41). Men i modsætning til en erkendelsesteoretisk tilgang rummer en ontologisk tilgang også en forståelse af virkelighed, som rummende et ikke-konstrueret element. Eksempelvis forstås den sociale virkelighed som konstrueret af menneskelige handlinger, men disse handlinger indeholder et objektivt element: *"(...)menneskelige handlinger, som på sin side består af adfærd og intentioner: i sig selv er adfærd og intentioner ikke sociale konstruktioner, men selvstændige størrelser. Sociale handlinger opstår først, når en given adfærd tolkes i lyset af den handlendes intention"* (Rasborg 2004, s. 379). At sætte sig ved et bord er en fysisk handling, men i sig selv har denne handling ingen social betydning, ligesom aktørens intention med sin fysiske handling også først får sin sociale betydning, når der sker en tolkning af denne intention. Den fysiske handling og intention får netop væsentlig forskellig betydning om den foregår i jobcentret eller ved middagsbordet. Verden er derfor ikke uden objektivitet, men pointen er, at denne er uden for socialkonstruktivismens interessefelt, fordi *"(...)der kun kan være adgang til*

”tingene” inden for et givet sæt af betydninger, viden og praksis, som ikke stammer fra ”tingen selv”, men som er historisk specifikke konstruktioner” (Hansen & Sehested 2003:19).

Verden i kontekst.

At verden er en social konstruktion betyder dog ikke, at mennesker kan konstruere deres forståelse af verden ud af ingenting, eller at alle forståelser tillægges lige stor betydning, når mennesker agerer i samspil med andre mennesker. Derfor er alle italesættelser af hjælp og kontrol kun i princippet muligt. For når mennesker skal forstå og handle i verden sker det altid på baggrund sociale normer, regler og italesættelser for den kontekst de indgår i. Det kan være sociale normer og regler, som er konstrueret på baggrund af personlige erfaringer og historiske forhold uden for aktørerne, og forud for aktørernes handlinger konkrete handlinger, og som for aktøren både kan være bevidste eller ubevidste (Collin 1998).

I forholdet til min problemstilling skal det forstås således, at italesættelsen af anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol ikke konstrueres alene på baggrund af den aktuelle situation, men bygger på eller foregår i modsætning til tidligere italesættelser af hjælp og kontrol i det sociale arbejde. Meningsdannelser og handlinger kan altså ikke forstås alene ud fra, hvad der sker her og nu, men må forstås ud fra sin kontekst: *”Konteksten er af afgørende betydning, da individets erkendelse af verden ikke anses for at være flydende og uafhængig, men derimod for at tage udgangspunkt og være forankret i en given kontekst”* (Nielsen 2007: 17). Italesættelser af hjælp og kontrol opstår ikke ud af den blå luft, men tager netop udgangspunkt i tidligere italesættelser, og er derved med til at videreføre eller forandre eksisterende meningsdannelser.

Socialkonstruktivismens begrænsninger.

Når jeg vælger en socialkonstruktivistisk position til mit problemfelt betyder det også, at der er begrænsninger i, hvad jeg kan undersøge.

I en socialkonstruktivistisk optik er det ikke muligt ej heller hensigten at nå ind til, hvad folk virkelig mener med det de siger, dvs. aktørernes livsverden. Det er det, der faktisk er blevet sagt, som kan undersøges i forhold til hvilke meninger, der konstrueres, og hvilke sociale konsekvenser disse meningsdannelser får (Jørgensen og Phillips 1999). Det er ikke det folk ”virkelig” mener, der får sociale konsekvenser og skaber betydning, men det de rent faktisk siger, der konstruerer verden. Når anvendelsen af økonomisk incitament i det sociale arbejde

italesættes som både hjælp og kontrol, giver socialkonstruktivismen således ikke mulighed for at undersøge om politikerne fx egentlig mener, at der er tale om hjælp. Men dette er heller ikke relevant for specialets analyse, da selve italesættelsen af økonomisk incitament som hjælp medfører en særlig betydningstilskrivelse af hjælp i socialt arbejde.

Ud fra en socialkonstruktivistisk position er det som udgangspunkt heller ikke muligt at sige noget om, hvad der er godt eller dårligt socialt arbejde, eller hvordan hjælp og kontrol i socialt arbejde bør forstås, idet en formulering af godt og dårligt socialt arbejde netop også vil være en social konstruktion. I forbindelse med min diskussion af problemfeltet har jeg fremhævet en række forståelser af hjælp, som blandt andet kan forstås ud fra et ideal om hjælp i det sociale arbejde, fx *'baseret på klientens ønsker'* eller aktiv hjælp frem for passiv hjælp. Man vil kunne genfinde de samme eller lignende idealer for det sociale arbejde i mit datamateriale, men min socialkonstruktivistiske position rummer ikke mulighed for, at der kan foretages en dom over, hvilket ideal der er bedst.

Viden om verden.

Det er en konsekvens af den socialkonstruktivistiske optik om, at verden er en social konstruktion, at den viden, der skabes om verden, også må forstås som en konstruktion: *" (...)vores viden og verdensbilleder er ikke spejlbilleder af virkeligheden 'derude', men et produkt af vore måder at kategorisere verden på"* (Burr (1995) i Jørgensen og Phillips 1999:13). Herved lægges der op til, at det ikke er muligt at producere sand viden. Begrænsningerne i mulighederne for at producere sand viden skal forstås således, at udsagn om virkeligheden, herunder videnskabelige udsagn, kun kan siges at være sande i forhold til et eller andet, fx et bestemt begrebsapparat eller et bestemt ideologisk perspektiv: *"Forskeren har altid en eller anden position i forhold til genstandsfeltet, og den position er med til at bestemme, hvad han eller hun kan se, og hvad han eller hun fremlægger som resultater. Og der findes altid andre positioner, hvorfra virkeligheden ville tage sig anderledes ud"* (Jørgensen & Phillips 1999:32).

Socialkonstruktivismen kritiseres da også for ikke at kunne producere videnskabelig viden – hvis al viden om verden er udtryk for en given "position", så må alle udsagn om virkeligheden jo opfattes som lige gyldige (Hansen & Sehested 2003). Inden for socialkonstruktivismen forsøger man at løse dette problem ved at stille krav til forskeren om at tydeliggøre sit perspektiv på problemfeltet: *"Hvis man kunne have gjort tingene anderledes, så må man være*

villig til at vise ansvar over for det, man rent faktisk gjorde” (Hansen & Sehested 2003:21). I en socialkonstruktivistisk optik bliver det derfor af afgørende betydning, at det tydeligt fremgår, hvilket perspektiv og teori, der er anlagt på undersøgelsen, og hvordan resultatet er opnået. Samtidigt må forskeren reflektere over sin egen forforståelse, da ”(...)erkendelse sker fra en given erfaringsposition, der nødvendigvis er forskellig fra enhver anden erfaringsposition, idet den enkeltes aktuelle erfaringsposition løbende konstrueres ud fra individets erfaringer” (Nielsen 2007:16). I den forbindelse foreslår Jørgensen og Phillips (1999), at der anvendes et begreb hentet fra fænomenologien om at ’sætte parentes’ om sig selv og sin viden, så man kan sætte spørgsmålstegn ved de udsagn, der af de involverede aktører bliver accepteret som ’sandheder’. Men skal man tage den socialkonstruktivistiske optik alvorligt, så er det ikke muligt at sætte sin forforståelse helt i parentes. Ved hjælp af refleksion over trufne valg og beslutninger må forskeren forsøge at gøre sig umage med at gå åben til feltet, og samtidig være bevidst om de diskurser, man selv producerer og inddrager i hele forskningsprocessen, fra teori- og metode valg til udførelsen af indsamlingen af empiri og analyse.

Forforståelse til problemfeltet.

Fordi mit valg af socialkonstruktivistisk optik fordrer en refleksiv tilgang til forforståelse af problemfeltet, vil jeg afslutningsvis diskutere mit eget forhåndskendskab til problemfeltet, og hvilken betydning dette kan have haft for min indsamling af empiri og den senere analyse.

Da min baggrund er uddannet socialrådgiver, og jeg tidligere har arbejdet som kommunal sagsbehandler med kontanthjælpsområdet, er jeg naturligvis præget af mine egne erfaringer fra praksis. Dette har været med til at vække en interesse for problemfeltet, men indebærer også en risiko for, at jeg er blind over for min egen forforståelse af hjælp og kontrol i det sociale arbejde. Der er i socialfaglige kredse generelt en kritisk indstilling til anvendelsen og effekten af økonomisk incitament i det sociale arbejde, hvilket er en kritik, som jeg, som socialrådgiver deler.

For at imødesee denne risiko har jeg med fænomenologiens begreb forsøgt at sætte min egen forforståelse i parentes ved at reflektere over mine egne erfaringer med at yde hjælp og kontrol. Jeg blev i denne forbindelse opmærksom på, at jeg i min egen praksis aldrig har bevidstgjort over for mig selv eller mine klienter, hvilken forståelse af hjælp og kontrol, jeg handlede ud fra. Men i retrospekt kan jeg se, at jeg både har været præget af diskurser om selvforsørgelsens

lykke og klienternes myndiggørelse samt af en forståelse af hjælp, der tager udgangspunkt i klienternes egen forståelse. Samtidigt er jeg under min uddannelse blevet præget af, at den begyndende diskussion om sagsbehandlerens kontrolfunktion og magtposition, og har i min praksis tilstræbt at være eksplicit omkring den direkte kontrolrolle, hvorimod jeg sandsynligvis har været mindre bevidst om min indirekte kontroludøvelse. Men jeg har i specialet forsøgt at forholde mig reflektivt til mit eget personlige perspektiv og derigennem åbent lade mig inspirere gennem læsning af teori og data.

Kapitel 3.

Teoretisk ramme.

Da jeg i specialet arbejder med sproglige konstruktioner, og hvorledes der artikuleres, har jeg valgt diskursanalysen som min teoretiske ramme for bearbejdning og analyse af empirien. Men inden jeg går i dybden med diskursteorien, vil jeg kort diskutere to teoretiske retninger, som ville være forenelig med den valgte socialkonstruktivistiske optik, og som umiddelbart kunne have været relevante at anvende i specialet. Det drejer sig om Luhmanns systemteori og Bourdieus praksis teori.

Luhmann er i sin systemteori optaget af de sociale systemer i samfundet, og hvorledes de konstrueres igennem en differentiering mellem sig selv og omverden. I Luhmanns terminologi er det sociale arbejdes praksis et socialt system, mens den politiske arena har en særstilling i samfundet som et system, der rækker ind over de andre systemer (Mik-Meyer & Villadsen 2007). I forhold til en analyse af økonomisk incitament som hjælp og kontrol kunne Luhmanns systemteori således fx anvendes i en analyse af, hvorledes italesættelser i det politiske system påvirker system af socialt arbejde. Eller havde min problemformulering fx været orienteret omkring det sociale arbejdes konstruktioner af hjælp og kontrol som en del af den øgede liberalisme som styringsrationale, kunne systemteori have været en mulighed.

Bourdieu har i sin praksisteori bl.a. fokus på, hvorledes aktørernes handlinger er betinget af deres forestillinger om virkeligheden, som igen er betinget af deres positionering i det sociale rum (ibid.). Netop dette fokus på, hvorledes aktørernes positionering i det sociale rum har betydning for deres forestillinger om virkeligheden kan i en analyse af konstruktionen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol give et bud på, hvorledes hjælp og kontrol i det sociale arbejde kan italesættes med forskellige betydningstilskrivelser af forskellige aktører.

Når jeg alligevel har fravalgt at anvende Bourdieus praksisteori hænger det bl.a. sammen med, at jeg har valgt at analysere italesættelser i den politiske arena, og således alene har fokus på aktører inden for den samme position i det sociale rum.

Diskursanalyse.

Jeg har valgt at anvende Laclau og Mouffes diskursteori, men vil indledningsvis diskutere denne op imod Faircloughs kritiske diskursanalyse, for herigennem at begrunde mit valg.

Epistemologisk ligger diskursteorien og den kritiske diskursanalyse tæt op ad hinanden i deres forståelse af viden om verden som diskursivt medieret. Men der er afgørende forskelle i de to teories ontologiske tilgang til konstitueringen af den sociale verden.

Laclau og Mouffes indtager den position, at *"(...)diskursen er fuldt ud konstituerende for vores verden"* (Jørgensen & Phillips 1999:29). Dermed ikke sagt, at verden kun består af tekst og tale, men at også institutioner, økonomi osv. må opfattes som former for diskurs. I modsætning hertil forstår Fairclough diskurs som blot et element blandt flere aspekter af en hver social praksis: *"Samfundets diskursive konstitution udspringer ikke af ideernes fri spil i folks hoveder, men gennem en social praksis, som er fast forankret i og orienteret mod virkelige, materielle sociale strukturer"* (Fairclough 1992:66). I Faircloughs optik er diskurser derfor både med til at konstituere og konstitueret af verdenen.

Denne forskel mellem de to teorier, har betydning for, hvilket fokus en undersøgelse får. Fairclough retter selv primært sit fokus mod samfundsforandringer ved at se på, hvordan diskurserne trækker på tidligere kommunikative begivenheder og på tværs af andre diskursordner. I den forbindelse har Fairclough identificeret en lang række generelle forandringstendenser, som fx globalisering og individualisering (Fairclough 2003), som på en kan gang forstås som en forudsat viden og analytiske mål. Forandringstendenserne skal ikke forstås som lovmæssigheder, men Fairclough pointerer, at de diskursive forandringer har en tendens til at følge nogle bestemte spor. Laclau og Mouffe har et anderledes fokus på forandring ved at interessere sig for de diskursive kampe, der foregår om betydningsfastsættelsen, og hvor forskellige diskurser hele tiden kæmper mod hinanden om at fastlåse betydninger på netop deres måde. De to teorier ville derfor betyde forskellige fokus i dettes speciales analyse. Med Faircloughs kritiske diskursteori ville fokus i høj grad være rettet mod, hvordan italesættelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol på en gang trækker på tidligere italesættelser af hjælp og kontrol i det sociale arbejde, og på diskurser uden for,

hvad man kunne kalde det sociale arbejdes diskursorden, fx en forbruger diskursorden. Hvorimod anvendelsen af diskursteori medfører et fokus på de diskursive kampe om at tillægge økonomisk incitament betydning som hjælp – ikke-hjælp, og forskellige former for kontrol gennem udelukkelsen af andre betydninger.

Teoriernes forskellige tilgang til det diskursive og ikke-diskursive har også betydning for, hvorledes et socialt fænomen kan analyseres. Hvis den sociale verden består af både diskursive og ikke-diskursive praksisser, kan den ikke undersøges alene af diskursive teorier. Derfor betyder en anvendelse af Faircloughs kritiske diskursanalyse, at der også må inddrages andre sociologiske teorier for at få en fyldestgørende analyse. Det modsatte er gældende for diskursteorien – hvis alt konstitueres diskursivt, kan sociale fænomener alene undersøges af diskursanalytiske teorier. Også her vil de to teorier således have forskellige betydninger for specialet. Den kritiske diskursteori ville betyde, at hjælp og kontrol ikke alene kan forstås som diskursivt, men også må forstås som anden social praksis, hvorfor det ville være nødvendigt at inddrage anden teori, som kunne medvirke til at forklare hvorfor, eller hvordan anvendelsen af økonomisk incitament i det sociale arbejde kan være hjælp og kontrol, hvilket fx kunne være teorier om rational choice eller en øget liberalisering af samfundet. Modsnævningsvis betyder diskursteoriens afvisning af et skel mellem det diskursive og det ikke-diskursive, at der heller ikke kan være andre teoretiske tilgange end de diskursanalytiske teorier, som kan give en forklaring på, hvorledes anvendelsen af økonomisk incitament kan blive til hjælp og kontrol.

Mit valg af diskursanalytisk retning handler først og fremmest om, hvorvidt hjælp og kontrol i socialt arbejde kan forstås som fuldt ud diskursivt konstitueret, eller om der kan identificeres andre ikke-diskursive praksisser, som er med til at konstruere økonomisk incitament som hjælp og kontrol. Jeg har i denne forbindelse lagt vægt på, at det sociale arbejde i høj grad foregår som kommunikative begivenheder gennem fx samtaler mellem klient og sagsbehandler, faglig sparring mellem kollegaer, skriftlige love og vejledninger samt politiske debatter, og at hjælp og kontrol italesættes forskelligt af forskellige aktører. Men man kunne også argumentere for, at ikke-diskursive samfundsforhold som højkonjunktur og mangel på arbejdskraft har betydning for, at netop anvendelsen af økonomisk incitament bliver italesat som hjælp og kontrol. Denne argumentation holder for så vidt for vedtagelsen af 300-timers-reglen, da der på daværende tidspunkt var stor mangel på arbejdskraft, men da reglen blev udvidet til 450 timers arbejde, var beskæftigelsessituationen ændret, og arbejdsløsheden var begyndt at stige. En anden tilgang kunne være, at konstruktionen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol

også må ses som et resultat af de demokratiske spilleregler i samfundet, hvor et politisk flertal træffer en afgørelse om at indføre regler, hvor der lægges vægt på at øge det økonomiske incitament for at udvise den ønskede adfærd. Men som det fremgår i afsnittet om effekt af hjælp, medfører eksistensen af et regelsæt ikke nødvendigvis enighed om, hvorvidt der er tale om hjælp eller kontrol. Derfor har jeg valgt at anvende en forståelse af begreberne hjælp og kontrol i det sociale arbejde som fuldt ud diskursivt konstitueret.

Laclau og Mouffes diskursteori.

Diskursteorien lægger sig op af den socialkonstruktivistiske optik, idet det fremføres, at alt er diskursivt. Men når der i diskursteorien argumenteres for, at alt er diskursivt, er det ikke ensbetydende med, at alt kan reduceres til sprog eller menneskelig bevidsthed, men det handler i stedet for om to grundlæggende pointer i teorien – en epistemologisk og en ontologisk. For det første sker indsigt i verdenen altid ud fra en specifik diskurs eller paradigme, og for det andet besidder sociale fænomener og materielle ting ikke en indbygget essens eller objektiv sandhed.

Hvis vi begynder med den sidste pointe, som vedrører diskursteoriens ontologi, så afviser diskursteorien ikke eksistensen af en social og fysisk virkelighed uden for menneskers forståelse eller tanker om den, *"men de bliver først til noget, vi kan forholde os til, igennem en sproglig konstituering af betydning"* (Thomsen 2005:188). Der eksisterer således en verden uden for menneskers betydningstilskrivelsen af verden, men der er netop ikke tale om tingenes egentlige essens eller "rigtige" betydning, som blot venter på at blive opdaget eller realiseret. I stedet for en objektiv virkelighed, taler man i diskursteorien om tingenes eksistens og tingenes væren. Eksistens er et "overskud" af betydninger, som ikke indfanges af de eksisterende betydningstilskrivelser eller diskurser, mens væren er tingene, som de er for os, når de er indskrevet i en diskurs (Hansen 2004). Tingenes eksistens og væren kan aldrig blive det samme, men "overskuddet" af betydning indebærer, at alting kan artikuleres på nye måder, og derved få ny væren. Sociale fænomener er derfor aldrig totale, dvs. at betydninger aldrig er endegyldig fastlagt, og i princippet er alting foranderlig, og kunne have været anderledes. Men det er kun muligt at få adgang til nye betydninger, når tingene italesættes på nye måder, og derved indskrives i diskurserne, hvilket fører frem til diskursteoriens ontologi: *"Alt, hvad der er (har være), er artikuleret og dermed diskursivt"* (Hansen 2004:394).

Den anden pointe i diskursteoriens forståelse af, at alt er diskursivt, er at indsigt – også videnskabelig – altid sker ud fra et bestemt perspektiv: *"der kan ikke være viden, der blot og*

bart afspejler de objekter, den hævder at være viden om(...)” (Hansen 2004:397). Det vi opfatter som sandhed, er derfor en diskurs’ midlertidige betydningsfastlåsning på et givet område. Det betyder ikke, at diskursteorien afviser et sandhedsbegreb, men sandhed er ikke noget, der findes derude, men noget der skabes. Diskursteoriens mål er derfor heller ikke at opnå sand viden, men at problematisere betydningstilskrivningerne, og dermed det givne i et socialt forhold. Alt hvad der findes, inklusiv videnskabelig viden, har på en eller anden måde ekskluderet noget andet for at blive til, og kunne derfor have været anderledes, hvilket samtidigt betyder, at *”(...)enhver vidensproduktion bidrager med en specifik formning af det sagsforhold, den hævder at sige noget om”* (Hansen 2004:397). Og det er netop muligheden for at indskrive verden i nye betydninger, som på samme tid muliggør videnskab og umuliggør endegyldig viden.

Diskursteorien og sprog.

Sproget indtager en central position i diskursteorien, *”fordi det ene og alene er sproget, der er i stand til at tilføre den sociale virkelighed bestemte betydninger”* (Thomsen 2005:186). Det er derfor igennem en sprogliggørelse af verden, at den får sin mening for os. Men der er aldrig tale om et neutralt sprog, som blot er en afspejling af den fysiske genstand eller sociale fænomen, som sproget betegner. Når der foretages en sproglige fastlæggelse af betydning, involverer dette klare og ofte værdiladede valg (Jørgensen & Phillips 1999). Derfor er den virkelighed som tilskrives betydning gennem sproget også formet af den sproglige beskrivelse: *”Idet den sproglige beskrivelse lægges ned over de præsproglige intentioner, antager disse en præcision og definitthed, som de ikke havde før”* (Collin 2005:214). Men sproget kan ikke anvendes vilkårligt, da man er nødt til at trække på tidligere betydningsdannelser for overhovedet at gøre sig forståelig over for andre. Man kan derfor tale om, at sproget både er med til at skabe forandring og reproducere den sociale verden, og det er *”(...)i den konkrete anvendelse af sproget, at strukturen skabes, reproduceres og forandres”* (Jørgensen & Phillips 1999:21). Da diskursteoriens ontologiske optik er, at alt er diskursivt, skal sprog i denne sammenhæng forstås meget bredt, og ikke alene som tale og skriftshandlinger.

Diskurs og det diskursive felt.

I diskursteorien kan en diskurs kort defineres som *”(...)en fastlæggelse af betydninger inden for et bestemt domæne”* (Jørgensen & Phillips 1999:36). Men der er alene tale om en

midlertidig lukning af betydning, da betydning aldrig kan fastlægges endegyldigt. Fastlæggelsen af betydning i en diskurs foregår gennem udelukkelsen af andre betydningsmuligheder, og er et forsøg på at skabe entydighed: *"Enhver diskurs er konstrueret som et forsøg på at dominere diskursivitetens felt, på at standse forskellenes flyden, på at konstruere et centrum"* (Laclau & Mouffe 2002:62).

Alle de betydningsmuligheder, som udelukkes i en diskurs kaldes det diskursive felt. Det diskursive felt består således af alle de betydninger, som begreberne kunne have haft eller har i andre diskurser, men som man i den gældende diskurs ser bort fra: *"Det diskursive felt er et reservoir af betydningstilskrivninger, som tegn har haft eller har i andre diskurser, men som ignoreres i den specifikke diskurs for at skabe entydighed"* (Jørgensen & Phillips 1999:37). Det diskursive felt kan derfor også forstås som et "overskud" af betydninger, og eftersom diskurser nødvendigvis må kunne differentiere sig fra andre diskurser og betydninger, er de både afhængige af og sårbare over for det diskursive felt (Howarth 2000).

Diskurs, struktur og individets autonomi.

Når diskurser aldrig kan være fuldstændig lukket om sig selv, kan de heller ikke sikre deres egen reproduktion eller udgøre en egentlig determination: *"Uanset hvor sedimenteret og stabil en given diskursiv formation forekommer os at være, er der altid uafgørbarheder i den"* (Hansen 2004:395). Disse uafgørbarheder medfører, at der træffes beslutninger, valg og fravalg. Men spørgsmålet er hvem eller hvad, der træffer disse valg. Diskursteorien tager klart afstand fra en opfattelse af strukturer og aktører som adskilte størrelser, der støder sammen: *"Strukturer er ikke som et akvarium, der sætter grænser for, hvor vi kan svømme hen. Strukturernes eller diskursernes er mulighedsbetingelser for al (meningsfuld) handling"* (Hansen 2004:396). I diskursteoriens optik kan diskurser ikke tilbagevises til hverken subjektet eller strukturen, da der så og sige ikke er en *"årsag bag diskursen"* (Thomsen 2005:190), eller en traditionel årsags-virkning forklaringsmodel. Diskursteorien indfører i stedet for begrebet subjektet, som ikke skal betragtes som en viljefuld aktør, men som *"(...)et tomt punkt, en afstand eller mangel"* (Hansen 2004:396), og som ikke kan fremmanes direkte i analysen, men kun kan ses indirekte som *"(...)en beslutning, der (midlertidigt) overkommer en uafgørbarhed"* (ibid:397).

Ifølge Thomsen (2005) må diskursteorien alligevel betragtes som en form for handlingsorienteret teori, hvor diskurs er *"(...)en afgrænset og aktivt konstrueret menings- og*

handlingshorisont” (ibid:187). Diskursbegrebet bliver således en samlet betegnelse for både begreber, de sociale objekter, som begreberne betydningstillægger, og menneskets handlinger, der skaber og forandrer forholdet mellem begreber og samfundsmæssige objekter. Det er netop aktørernes forståelse af hinanden og den sociale verden, som er selve grundlaget for deres efterfølgende valg af handlingsmotiver og interesser, og derfor er handlinger ”(...)et udslag af den diskursive forståelse, som de sociale aktører identificerer sig med” (ibid:189).

Artikulation.

Artikulation er den proces, hvori de forskellige begreber sættes i relation med andre begreber for at skabe betydning. Eksempelvis siger ordet klient ikke i sig selv noget om den person og identitet, som det betegner, men får netop først sin mening, når det sættes sammen med andre begreber, og der vil være forskel på betydningstilskrivningen, om det sættes i forbindelse med fx advokatbistand eller socialt arbejde.

I artikulationsprocessen trækkes der altid på tidligere artikulationer og diskurser, men den vil alligevel aldrig være en fuldstændig genspejling af noget allerede etableret, hvorfor artikulationer er med til at forme betydningstilskrivelser på uforudsigelige måder (Jørgensen & Phillips, 2008).

Antagonisme og politiske kampe.

Når en diskurs aldrig er mere etableret end, at den kan blive artikulert på nye måder, kan der opstå en kamp mellem diskurserne om at fastsætte betydning. Denne kamp betegnes i diskursteorien som antagonisme (Jørgensen & Phillips, 2008).

Forskelligheder mellem diskurser leder ikke nødvendigvis til antagonisme, da kampe om diskurser først bliver aktive, når forskelle bevidst politiseres af bestemte grupper. Politisering er en proces, hvor den ene part konstruerer en polariseret position i forhold til en anden gruppe, med henblik på at understrykke andre diskurser. Man kan derfor også tale om politiske kampe, idet artikulering og forandring af diskurser i bred forstand forstås som politiske handlinger. De kan i diskursteoriens begreber ikke reduceres til partipolitik eller parlamentarisk magt, men henviser til, at vi hele tiden konstituerer det sociale på bestemte måder, og herved udelukker andre (Thomsen 2005). Der vil altid kunne opstå antagonisme af den simple grund, at fraværet af en dybereliggende nødvendighed må betyde, at der altid eksisterer flere betydningsmuligheder.

Hegemoni.

Vejen fra antagonistisk kamp til konsensus går gennem hegemoniske interventioner, hvor *"alternative virkelighedsopfattelser undertrykkes, og én bestemt opfattelse af verden står tilbage som den naturlige"* (Jørgensen & Philips, 2008:48). Hegemoni er således en (midlertidig) fastlåsning af betydninger på tværs af forskellige diskurser. Men der er netop igen kun tale om en midlertidig fastlåsning af betydning, da hegemoni kun er muligt i det omfang, der er noget at hegemonisere, dvs. når der eksisterer et overskud af mening, som gennem artikulationen kan skabe nye betydninger, med det resultat at de hegemoniske diskurser opløses på ny, og giver plads for ny antagonisme. Derimod kan nogle diskurser blive så fast-etablerede, at de fremstår som givne og uforanderlige, og derfor bliver opfattet som sandheder, som der ikke stilles spørgsmål til.

Hegemoni i samfundet er et historisk resultat af politiske processer og kampe og en nødvendighed i samfundet, da vi er *"(...)afhængige af at tage store dele af den sociale verden for givet i vores konkrete praksis – det ville være umuligt altid at stille spørgsmålstegn ved alt"* (Jørgensen & Phillips 1999:48).

Jeg vil i mit afsnit om analysestrategi uddybe, hvorledes diskursteoriens begreber kan anvendes i en konkret analyse af økonomisk incitament som hjælp og kontrol i det sociale arbejde.

Kapitel 4.

Metode.

I dette afsnit vil jeg redegøre for de metodevalg, jeg har foretaget i forbindelse med indsamling og bearbejdelse af empiri. Udgangspunktet for metodevalg har været specialets problemstilling og de tidligere valg af videnskabsteoretisk optik og teoretisk ramme.

En metode kan defineres som: *"En fremgangsmåde til at producere udsagn, der kan begrundes og derfor kan gælde som videnskabelig viden"* (Bjerg 2006:14). En metode har derfor to formål – en anvisende og en begrundende. For det første skal den anvise, hvordan empirien skal indsamles og analyseres. Socialkonstruktivismen og diskursteoriens forståelse af viden som sociale konstruktioner medfører, at man ikke her kan finde nogle på forhånd givne kriterier for metodevalg, idet der netop er tale om valg, som træffes i løbet af undersøgelsen med udgangspunkt i et givent perspektiv. I stedet for en forståelse af metode som faste og

entydige regler for fremgangsmåde er det i en socialkonstruktivistisk og diskursteoretisk optik mere relevant at forstå metode som *”(...)en reflektiv indsnævring af mulighedsrum på alle steder af den analytiske proces”* (Hansen 2003:406).

Det andet formål med metode er at kunne begrunde, at den viden undersøgelsen frembringer, er videnskabelig, dvs. har validitet. Begrebet validitet har sit udspring i en positivistisk, videnskabsteoretisk optik, hvor videnskaben danner grundlag for en objektiv sandhed om et fænomen (Kvale1997). Både socialkonstruktivismen og diskursteorien tager afstand fra en sådan forståelse af videnskabelig viden. Derfor bliver spørgsmålet om frembringelsen af videnskabelig viden også et spørgsmål om refleksion over de valg eller beslutninger der træffes undervejs. (Hansen 2004)

Men selvom der i princippet er metodefrihed inden for socialkonstruktivismen og diskursteorien, betyder det ikke, at der ikke kan gives nogle teoretisk begrundede argumenter for at vælge en metode frem for en anden, men det afgørende er, at valgene foretages reflektivt.

Kvantitativ eller kvalitativ metode.

Det første metodevalg der skal foretages, er valget mellem kvantitative og kvalitative metoder, eller eventuelt en kombination af de to metoderetninger. Udgangspunktet for valget mellem kvantitativ eller kvalitativ metode er min problemstilling, da *”(...)såvel kvalitative som kvantitative metoder er redskaber, hvis anvendelighed bør ansues i forhold til deres evner til at belyse problemstillinger”* (Olsen 2002:23).

De kvantitative metoder giver mulighed for at indfange et social fænomens udbredelse og statiske sammenhænge, hvorfor disse metoder kan være velegnet til at finde eller sandsynliggøre sammenhænge, der enten har en universel gyldighed eller en generel gyldighed inden for en kontekstuel afgrænset population. Kvantitative metoder er derimod mindre egnet til at indfange data, som ligger uden for hvad der kan måles og vejes. (Bjerg 2006). Kvantitative metoder er derfor som udgangspunkt ikke velegnet til diskursteoretiske analyser, da det er noget helt andet, der søges undersøgt. Men i princippet kan man ikke, med baggrund i valg af diskursteorien, udelukke at kvalitative undersøgelser som fx surveys kan anvendes, eventuelt som en del af en analyse. I praksis vil diskurser om hjælp og kontrol i socialt arbejde være vanskelige at analysere ud fra et spørgeskema, da der her ikke vil være mulighed for at uddybe spørgsmålene i forbindelse med informanternes besvarelse, og der vil være en stor risiko for at spørgsmålene i et spørgeskema ville være farvet af min italesættelse af hjælp og kontrol, hvorfor jeg har fravalgt de kvantitative metoder.

I modsætning til kvantitative metoder er de kvalitative metoder rettet mod en mere detaljeret og nuanceret forståelse af et specifikt fænomen. Ved at anvende kvalitativ metode i specialet får jeg således mulighed for at frembringe en mere dybdegående indsigt i de diskursive processer som italesættelsen af hjælp og kontrol foregår i. Derfor er den kvalitative metode i bedre overensstemmelse med min videnskabsteoretiske optik og teorivalg.

Valg af kvalitativ metode.

Valget af socialkonstruktivistisk optik og diskursteorien peger ikke i retning af bestemte kvalitative metoder, da italesættelser og diskurser kan undersøges gennem både kvalitative interviews, observationsstudier og dokumentstudier. Her bliver det afgørende i stedet for, hvilke metoder, der bedst belyser min problemformulering. Jeg vil indledningsvis diskutere mine fravalg af observationsstudie og kvalitative interviews, og derefter begrunde valget af dokumentstudie.

Mit valg af italesættelser inden for den politiske arena betyder, at observationsstudier er den mindst relevante metode til belysning af min problemformulering. For det første er der en række praktiske vanskeligheder forbundet med at foretage observationer af den politiske proces, idet en observation ville kræve en aktualitet i valg af emne, og indførelsen af økonomisk incitament i det sociale arbejde er foregået over en årrække. Men mere centralt kan man diskutere om der overhovedet er situationer, hvor det ville være relevant at foretage observationer, dvs. hvor i den politiske proces ville man bedst få mulighed for at observere de politiske italesættelser af anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol. Derfor har jeg på forhånd afvist observationsstudier.

Kvalitative interviews ville umiddelbart være en relevant metode at anvende til belysningen af italesættelsen af anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol.

Det kvalitative interview indskrives ofte i en fænomenologisk optik, hvor formålet er *"(...)at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener"* (Kvale 1997:19), men det betyder ikke, at kvalitative interviews ikke kan anvendes inden for en socialkonstruktivistisk retning, og interviews kan også anvendes til at analysere de *"(...)mangefacetterede og ofte modsætningsfulde italesættelser af erfaringer, oplevelser, orienterings- og tolkningsrammer"* (Staunæs & Søndergaard 2005:54). Et interview kan forstås som en samtale eller et socialt møde mellem informant og forsker, hvor parterne tilsammen producerer en fortælling om informantens betydningstilskrivelse af sin virkelighed (ibid.) Da interviews herved er en dialog giver det netop mulighed for at gå i

dybden med aktørenes italesættelser af hjælp og kontrol. En dybde som det kan være vanskeligt at indfange gennem observations- og dokumentstudier, fordi interviews både muliggøre en styring af informationen og giver en mulighed for, at informanten gennem interviews når frem til nye erkendelser.

Når jeg alligevel har fravalgt at anvende interviews af aktører på den politiske arena, er det primært, fordi jeg har ønsket at fokusere på den kontekst, hvori lovgivningen blev til, frem for en nutidig kontekst. Dette kan være vanskeligt at opnå gennem interviews, da et interview netop må forstås som *"(...)en retrospektiv konstruktion af den situerede oplevelse – en rekonstruktion, som finder sted i et andet og anderledes socialt rum, og på et andet tidspunkt, og som derfor ikke er sammenfaldende med den situerede oplevelse"* (Warming 2005:151).

Jeg har i stedet for valgt at anvende dokumentstudie som metode til indsamling af min empiri. Dokumenter er sprog fikseret i en tekst, og kan anskues på forskellig vis. En tilgang er at forstå dokumenter som en afspejling eller neutral beskrivelse af virkeligheden, som fx kan anvendes til at validere forskellige oplysninger (Järvinen & Mik-Meyer 2005:20). En sådan forståelse af dokumenterne er ikke forenelig med diskursteorien. Da der ikke skelnes mellem den diskursive og den ikke-diskursive verden, må dokumenter forstås som en fremstilling af bestemte repræsentationer af virkeligheden, og ikke som virkeligheden selv. I en diskursteoretisk analyse kan et dokument derfor aldrig læses *"(...)som om det direkte afspejler nogen essens i virkeligheden, men som et indspil, et forsøg på at fæstne en bestemt virkelighedsdefinition, afgivet under bestemte betingelser"* (Dahler-Larsen, 2005:236). Derfor er det også centralt at være opmærksom på, at dokumenterne er udarbejdet inden for en bestemt kontekst, og at et dokumentstudie så at sige trækker dokumentet ud af sin oprindelige kontekst og ind i en anden – den konkrete analyse. Diskursteorien afviser også, at dokumentanalyser skulle have en særlig neutralitet i forhold til forskerens påvirkning af materialet, idet også dokumentanalyser er underlagt deisen om, at al viden er diskursivt medieret.

Når et dokumentstudie er relevant for dette speciale er det, fordi dokumenter giver adgang til *"(...)sociale rum, hvor en forsker ikke har adgang"* (Dahler-Larsen, 2005:235). I forbindelse med vedtagelse og implementering af nye love vil der foreligge store mængder af skriftligt materiale, i form af lovtekster, oplæg til lovforslaget, høringssvar, udskrift af forhandlinger i folketingsalen osv., som vedrører selve behandlingen af lovforslaget i Folketinget. Derudover kan der være orienteringsskrivelser til kommunerne, oplæg på ministeriets hjemmeside samt

diverse aviskronikker, som har til formål at orientere omverden om de nye regler. Der er derfor tale om en bred vifte af tilgængelig tekst fra en række forskellige aktører. Det interessante ved at anvende dokumentstudie i forbindelse med analysen af diskurser og italesættelser på den politiske arena, er, at der er tale om materiale som aktørerne i praksis også har adgang til, enten direkte i form af orienteringer til kommunen eller indirekte i form af generelle politiske debatter i samfundet.

Indsamlingsprocessen og valg af empiri.

Udgangspunktet for min indsamling af empiri har været at finde frem til lovgrundlaget og argumentationerne omkring indførelsen af økonomisk incitament på kontanthjælpsområdet, hvorfor jeg i første omgang har indhentet oplysninger fra Folketingets hjemmeside (www.ft.dk). Der har de senere år været en række forskellige lovtiltag, som har betydet reduktion af kontanthjælpen med det formål at øge kontanthjælpsmodtagernes økonomiske incitament til at komme i arbejde. Anvendelsen af økonomisk incitament er dog langt fra en ny opfindelse, idet der allerede i 1989 blev indført særlig kontanthjælpssats for unge (Torfing 2004). Tidsmæssigt har jeg dog valgt at afgrænse empiriindsamlingen til regeringsskiftet i 2001, da der her ses at være sket en øget fokusering på netop anvendelsen af økonomisk incitament i det sociale arbejde. I den afgrænsede tidsperiode er der foretaget lovændringer af det økonomiske niveau for kontanthjælpen af fire omgange – to gange i forbindelse med arbejdsmarkedsreformerne ”Flere i arbejde” og ”En ny chance til alle” samt to gange, som kan betegnes som en regulering af reformerne.² Jeg har valgt at anvende materiale i forbindelse med alle fire lovændringer, da der er tale om ændringer rettet imod forskellige persongrupper, og fordi lovændringerne er foretaget over 8 år. Herved får jeg mulighed for at medtage de diskurser, som er orienteret imod bestemte persongrupper eller historiske kontekster.

Når man søger på Folketingets hjemmeside finder man en stor mængde forskellige dokumenter i forbindelse med udarbejdelsen og implementeringen af nye love. Dette materiale omfatter bl.a. juridiske tekster, høringssvar fra forskellige aktører uden for folketinget, aftaletekster, orienteringsskrivelser til kommunerne og udskrift af folketingsdebatter, hvoraf ikke alle har lige stor relevans som analysemateriale. Eksempelvis er juridiske tekster fravalgt, fordi der her er tale om formelle tekster, som er gennemarbejdet ud fra nogle juridiske standardiserede termer, som derfor ikke siger meget om, hvilke begrundelser og argumentationer, der ligger bag lovgivningen, og derved heller ikke, hvilke diskurser om hjælp

---

² Empirien vil blive præsenteret nærmere i nedenstående afsnit. Derudover foreligger der en oversigt i bilag.

og kontrol, som ligger bag. Hvorimod udskrifter fra folketingsdebatterne har vist sig at være af stor relevans, idet der er tale om forholdsvis uformelle debatter, hvor der foregår en eksplicit og implicit artikulering af begrundelser, holdninger og forståelser af anvendelsen af økonomisk incitament. Min primære empiri vil derfor bestå af disse udskrifter suppleret med relevante artikler.

Præsentation af empiri.

I 2002 blev arbejdsmarkedsreformen ”Flere i arbejde” søsat med støtte fra alle partier i folketingen undtagen SF og Enhedslisten. Indholdsmæssigt var fokus i reformen rettet mod den kortest mulige vej til arbejdsmarkedet, og en understregning af jobperspektiv i arbejdet med kontanthjælpsmodtagere: *”Et bærende element i ”Flere i arbejde” er, at den enkelte skal i centrum. Indsatsen skal være bestemt af, hvilket behov den ledige har, snarere end af, om den ledige er forsikret eller ej. Systemet skal tilpasses den enkelte og ikke omvendt. Vejen tilbage til arbejdsmarkedet skal være den kortest mulige. Der skal også gøres en ekstra indsats for at få de svageste ledige bedre integreret på arbejdsmarkedet. Det skal sikres, at det kan betale sig at arbejde, samtidig med at der er de rigtige tilbud og den rette service til den enkelte ledige”* (Aftale om ”Flere i arbejde”:1). Reformen indeholdt en lang række forskellige elementer som fx indførelsen af individuelle kontaktførelser og reduktion af tilbudsordningerne. Blandt de mange elementer var også tre tiltag, der var rettet mod at øge det økonomiske incitament for arbejde:

1. Loft over kontanthjælpen mv., således at kontanthjælpen, særlig støtte efter lov om aktiv socialpolitik og boligstøtte ikke samlet kan overstige et fastsat loft.
2. Nedsættelse af kontanthjælpen med 500 kr. pr. person for ægtepar efter 6 måneders sammenhængende kontanthjælp.
3. Nedsættelse af kontanthjælpen til SU-sats for unge under 25 år efter 6 måneders tilbud, dvs. senest efter 9 måneder (Kommunen har pligt til at tilbyde tilbud efter 3 måneder). Unge, som ikke kan tage en SU-berettigende uddannelse, ikke er revalideringsberettigede, og som ikke har reel mulighed for at tage et arbejde, ydes et individuelt behovsbestemt tillæg op til forskellen mellem SU-niveau og den hidtidige ungesats.

I forbindelse med ”Flere i arbejde” blev problematikken omkring *”betale sig at arbejde”* primært italesat i forhold til to persongrupper indenfor kontanthjælpsmodtagerne: ægtefæller og de unge. Dette selvom den mest omtalte af de nye lovændringer, kontanthjælpsloftet, berører

alle kontanthjælpsmodtagere, om end unge under 25 år uden børn i praksis aldrig vil blive påvirket af reglen pga. den lavere kontanthjælpssats til unge.

Ud over lovforslagene i forbindelse med ”Flere i arbejde” har jeg valgt også at medtage to andre lovforslag, som har til hensigt at ændre reglerne fra ”Flere i arbejde”.

Det drejer sig om et beslutningsforslag om fjernelse af kontanthjælpsloftet og nedsættelsen af kontanthjælpen efter 6 måneder fremsat af Enhedslisten i oktober 2005. Der er ikke flertal for beslutningsforslaget i Folketinget, dette på trods af, at både Socialdemokratiet og Radikale Venstre har ændret holdning til kontanthjælpsloftet og nedsættelsen af kontanthjælpen for ægtepar. Dette holdningsskifte begrundes bl.a. i SFIs undersøgelse af kontanthjælpsloftet fra 2005 (Graversen & Tinggaard 2005). Partierne kan dog ikke stemme for forslaget til dels pga. uskrivne regler om, at forlig ikke brydes i en folketingsperiode, men også fordi holdningsskiftet ikke omfatter de unge kontanthjælpsmodtagere.

Derudover har jeg medtaget et lovforslag fra 2006 om ændring af kontanthjælpssatsen for unge kontanthjælpsmodtagere med visse alvorlige psykiske lidelser. Forslaget blev fremsat samlet af Enhedslisten, SF, Socialdemokratiet og Radikale Venstre, og opnåede støtte af Dansk Folkeparti.

Den såkaldte 300-timers-regel blev indført i forbindelse med integrationsplanen ”En ny chance til alle” i 2005. ”En ny chance til alle” var en del af en integrationsaftale, som også indeholdt en række forskellige tiltag udover 300-timers-reglen. I modsætning til integrationsplanens øvrige tiltag omfatter 300-timers-reglen alle kontanthjælpsmodtagere.

Reglen bevirker, at gifte kontanthjælpsmodtagere over 25 år og forsørgere under 25 år, hvor begge ægtefæller modtog kontanthjælp, hver især skulle have 300 timers ustøttet erhvervsarbejde inden for to år for at kunne opretholde retten til fortsat at modtage kontanthjælp. Personer visiteret til matchgruppe 5 er ikke omfattet af reglen (Bemærkninger til L89).

Til forskel fra de nye regler i ”Flere i arbejde” har 300-timers-reglen to formål. Det første handler om at øge det økonomiske incitament: *”Det skal altid kunne betale sig at arbejde. Derfor skal ledige på offentlig forsørgelse have bedre økonomiske incitamentter til at tage et arbejde”* (Aftale om ”En ny chance til alle” 2005:6). Mens det andet formål handler om rådighedsvurdering af kontanthjælpsmodtagerne: *”Og det skal sikres, at de alle også reelt står til rådighed for arbejdsmarkedet”* (ibid.). 300-timers-reglen blev indført som en erstatning af

det tidligere ”forklæde-tillæg”, der gav kommunerne mulighed for at skønne, at en ægtefælle reelt var hjemmegående, og i stedet for at udbetale kontanthjælp til den hjemmegående ægtefælle, kunne udbetale et ægtefællertillæg. Baggrunden for afskaffelsen af ”forklæde-tillægget”, var utilfredshed med kommunernes (manglende) anvendelse af den hidtidige lovgivning, og et ønske om at erstatte den tidligere skønsregel med et objektive kriterium for, hvornår en ægtefælle må anses for at være reelt hjemmegående.

Pr. 1.juli 2009 er kravet om understøttet beskæftigelse blevet udvidet til 450 timer, samtidigt med, at også persongruppen er blevet udvidet, således at også ægtepar, hvor kun den ene part modtager kontanthjælp er omfattet af reglerne.

Refleksion over empiri

En stor del af mit dokumentmateriale består af transskription af forhandlingerne i folketingssalen, og i den forbindelse er der to forhold, som det er værd at nævne. For det første er dette materiale transskriberet af en anden forud for min anvendelse af materialet. Der vil altid foregå en vis fortolkning i forbindelse med at overføre tale til skrift, da talen foregår i en bestemt social kontekst, og indeholder indforståethed og tavs kommunikation, som ikke nødvendigvis kan overføres til transskriptionen. Dette forhold er det ikke muligt at tage højde for i min analyse.

Det andet forhold er, at de politiske forhandlinger, der foregår i folketinget er en særlig form for kommunikativ begivenhed, hvor aktørerne kan have særlige hensigter og interesser med deres italesættelse, som kan række ud over de konkrete lovforslag. Det samme gør sig for så vidt også gældende for andet dokumentmateriale som artikler og kronikker, hvor et bestemt budskab ønskes at blive formuleret. Dette forhold ville man lettere kunne inkorporere i analysen, hvis interviews havde været anvendt. Men man kan diskutere om dette er et problematisk forhold ved min empiri, da det netop er de sproglige italesættelser, som konstruerer virkeligheden, og ikke hvad aktørerne ”i virkeligheden” mener.

I forhold til materialets omfang er det en mindre del jeg trækker ud og anvender direkte i analyseafsnittet som citater, og det kan derfor virke som om, at jeg tillægger disse citater en større betydning end de reelt har. Ved gennemlæsning af empirien har jeg dog sikret mig, at de udvalgte citater er repræsentative for den artikulering, der finder sted og, at de således ikke er enkeltstående tilfælde.

Kapitel 5.

Analysestrategi.

Jeg vil i dette afsnit diskutere diskursteoriens anvisninger – eller mangel på samme – til en analysestrategi, og på baggrund heraf redegøre for den anvendte strategi.

Analytiske redskaber.

En konsekvens af diskursteoriens forståelse af videnskabelig viden som diskursivt medieret er, at metode- og analysestrategi må baseres på refleksive valg, som kunne have været truffet anderledes med andre konsekvenser. Derfor tilbyder diskursteorien heller ingen anvisninger til en bestemt analysestrategi. Men diskursteorien indeholder en række begreber i sin beskrivelse af konstruktionen af en diskurs, som kan anvendes som analytiske værktøjer i den konkrete analyse. Disse begreber er: *elementer*, *momenter*, *nodalpunkter* og *ækvivalenskæder*.

En diskurs består af en række *elementer*, som er tegn, der endnu ikke har fået fikseret en betydning, og derfor er flertydige. Gennem artikuleringsprocessen fikseres elementerne i betydning, hvorved de bliver til *momenter*. Momenter er tegn, hvis betydning er bestemt af deres relation til andre momenter. Momenter kan have forskellige betydninger i forskellige diskurser, men inden for en diskurs er momenterne samlet omkring *nodalpunkter*. Nodalpunkter er centrale for identificeringen af en diskurs, fordi det er dem, der er styrende for betydningsdannelsen inden for den etablerede diskurs. Nodalpunkter betegnes også som ”tomme tegn”, idet de næsten ikke siger noget i sig selv, men giver betydning inden for diskursen ved at indgå i forbindelse med andre tegn, der derved indholdsudfylder dem.. Denne indholdsudfyldning sker gennem *ækvivalenskæder*, som må forstås som ”(...)en proces, hvor en række uensartede faktorer gøres identiske og derved udtrykker nogle fælles karakteristika” (Thomsen 2005:198).

I en diskursanalyse kan opgaven derfor være at identificerer *elementer*, *momenter*, *nodalpunkter* og *ækvivalenskæder*, for herigennem at identificere forskellige diskurser og diskursive kampe.

Induktion og deduktion.

Diskursteorien problematiserer både anvendelsen af induktive og deduktive slutningsformer i analysen (Hansen 2004).

Induktion i ren form afvises som en naiv forestilling. Da viden altid er medieret, kan man heller ikke i videnskabelig viden påkalde sig en umedieret adgang til virkeligheden. Ved anvendelsen af en diskursteoretisk ramme, er det således ikke muligt at forstå en analyse af italesættelser af hjælp og kontrol i det sociale arbejde udelukkende som deres fremtræden i empirien, men må ses ind i det perspektiv, jeg har valgt at anlægge på problemstillingen - diskursteorien.

Omvendt er der heller ikke tale om en total afvisning af induktionen, da diskursteorien jo netop afviser anvendelsen af ikke-diskursive teorier som forklaringsmodel for de diskursive konstruktioner af hjælp og kontrol. I min tilgang til en diskursanalyse af italesættelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol bliver min analyse således induktiv i det omfang, diskursernes elementer, momenter og nodalpunkter samt de diskursive kampe netop må findes i de konkrete italesættelser i empirien, og ikke fremdrages ud fra en teori om hjælp og kontrol eller økonomisk incitament.

Et andet element ved induktionen er, hvorvidt der kan foretages en slutning fra enkelt tilfælde til alment gældende regler. Udgangspunktet for specialet er en interesse for konstruktionen af hjælp og kontrol, som jeg efterfølgende har afgrænset til konstruktionen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol. Men mit valg af videnskabsteoretisk optik og diskursteori har betydning for mulighederne for at foretage den omvendte øvelse i analyse og konklusion, dvs. drage slutninger ud fra en analyse af konstruktionen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol til generelle antagelser om konstruktionen af hjælp og kontrol i det sociale arbejde. Diskursteoriens pointe om det uafgørbare, og det at tingene kunne have været anderledes, må jo netop betyde, at en sådan slutning om nødvendigheder ved betydningstilskrivelsen af hjælp og kontrol ikke kan foretages.

Men diskursteorien problematiserer også en traditionel forestilling om deduktion og hypotesetestning, hvor der tages *"(...)udgangspunkt i antagelser om generelle nødvendigheder, som man søger at specificere gennem logiske udledninger"* (ibid:403). Diskursteoriens primære indvending mod deduktion er rettet mod nytten af at opstille antagelser om generelle nødvendigheder, hvorfra der kan foretages logiske årsagsforklaringer eller testning i enkelte tilfælde – når "virkeligheden" ikke tillægges denne nødvendighed giver det heller ikke mening at afsøge den i analysen.

Men igen er der ikke tale om en total afvisning af deduktion, da diskursteorien tager sit udgangspunkt i, *"(...)at alle sociale forhold altid er placeret i bredere diskursive*

sammenhænge, foruden hvilke de ikke ville være (hvad de er). Men mulighedsbetingelserne er ikke i stand til at determinere deres eget resultat, fordi disse mulighedsbetingelser aldrig lader sig indfri fuldstændig” (ibid:403). Empirien må herved også forstås ind i en bredere sammenhæng, hvor italesættelser af hjælp og kontrol trækker på tidligere italesættelser, som derfor får relevans for analysen.

En diskursteoretisk analyse bliver således induktiv i den henseende, at analysen ikke bygger på teoretiske forudantagelser om hjælpen og kontrollens karakter, men i stedet for lader sig føre af de konkrete italesættelser og nodalpunkter, momenter, elementer osv., der findes i empirien. Samtidigt hermed vil analysen være deduktiv i den forstand, at erkendelsen kun kan ske medieret gennem diskursteoriens begreber.

Afgrænsning af en diskurs.

Begrebet diskurs er en central del af diskursteorien og den diskursteoretiske analyse, men diskursteorien giver ikke noget klart svar på, hvordan en diskurs afgrænses – hvornår er noget en diskurs, og hvordan afgør man, hvor en diskurs holder op og en anden begynder (Jørgensen & Phillips 1999). En måde at afgrænse en diskurs på er at fremføre, at *”(...)diskursens grænser findes dér, hvor elementer bliver artikuleret på en sådan måde, at de ikke længere er forenelige med diskursens entydighed*” (ibid.:148). Men en sådan afgrænsning er ikke uproblematisk, for hvis man skulle følge den til ende, ville man konstant støde på nye uenigheder og kampe om betydningsfastlæggelsen af elementer, og til sidst ende op med mikroskopiske diskurser. Man kan fx begynde med en diskurs om det sociale arbejde, som igen ville kunne opløses i forskellige diskurser om fx offentligt sociale arbejde og frivilligt socialt arbejde osv. En anden mulighed ville være at foretage en afgrænsning mellem en diskurs om ”hjælp” og ”kontrol”, men, som jeg allerede har vist i min gennemgang af problemfeltet, ville en sådan opdeling også rumme en række forskellige modstridende betydningstilskrivelser af hjælp og kontrol. Endelig er spørgsmålet også om den diskursteoretiske optik overhovedet kunne rumme en almen gældende afgrænsning af diskurs, for også diskursbegrebet må være underlagt en diskursiv konstruktion.

Jørgensen og Phillips (ibid.) foreslår derfor, at diskursbegrebet forstås som et analytisk begreb, som forskningen så at sige lægger ned over virkeligheden, for at skabe en analytisk ramme for undersøgelsen, hvorved diskurs bliver *”(...)noget man som forsker konstruerer, snarere end(som) noget, der findes færdigt afgrænset i virkeligheden, som man bare skal*

afdække” (ibid.:149). Dermed ikke sagt, at en diskurs analytisk kan konstrueres ud af den blå luft, igen må der være tale om et reflekteret og begrundet valg, som tager udgangspunkt i sekundær litteratur og empirien. Jeg har derfor valgt at indlede analyseafsnittet med en diskussion af mulige perspektiver på økonomisk incitament, og en historisk gennemgang af anvendelsen af økonomisk incitament, for herigennem at påbegynde udpegningen af mulige diskurser, som jeg vil arbejde videre med i analysen af min empiri.

Analysestrategi.

Jeg har valgt ikke at inddel analyseafsnittet to underafsnit efter problemformuleringens to spørgsmål, men derimod valgt at behandle de to spørgsmål samlet i et afsnit. I forbindelse med skriveprocessen af analyseafsnit har denne opdeling virket mere logisk og lettere at læse.

Dette betyder dog ikke, at analyseprocessen ikke har været inddelt i forhold til de to spørgsmål i problemformuleringen: ***Hvilke italesættelser af anvendelsen af økonomisk incitament kan identificeres i forhold til kontanthjælpsmodtagere? Og hvorledes konstrueres disse italesættelser som hjælp og kontrol?***

Analyseprocessen er derfor foregået i to trin, hvor første trin handlede om at identificere de forskellige diskurser, der artikuleres om anvendelsen af økonomisk incitament. Dette har jeg gjort ved at identificere diskursernes nodalpunkter, momenter, elementer og ækvivalenskæder i artikulationen, og hvilke betydninger, der etableres ved at sætte disse i forhold til hinanden samt hvilke betydningsmuligheder, der udelukkes.

Andet trin i analyseprocessen har derimod handlet om at lokalisere de artikulationsprocesser, hvorved anvendelsen af økonomisk incitament meningsudfyldes som hjælp og kontrol samt de diskursive kampe om betydningstilskrivelsen af ”økonomisk incitament”, ”hjælp” og ”kontrol”, der foregår i empirien. Analysen af de diskursive kampe er foregået ved at undersøge om de samme nodalpunkter defineres på alternative måder, og hvorledes de forskellige italesættelser udfordrer hinanden gennem konkret at omdefinere en anden diskurs’ momenter via artikulation, eller om der er tale om forenelige betydningstilskrivelser.

Da formål med specialet ikke som sådan er at analysere diskurser om økonomisk incitament, men den diskursive konstruktion af anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol, har jeg valgt at opstille nogle iagttagelsesledende begreber om konstruktionen af hjælp og kontrol, der skal fungere som en form for hjælpeværktøj i analysen til at identificere, hvornår

der tales om hjælp og kontrol. Disse antagelser om, hvad der konstruere hjælp og kontrol er valgt på baggrund af mit indledende afsnit om hjælp og kontrol, og handler om italesættelsen af problem, italesættelsen af klienterne og italesættelsen af løsning.

Kapitel 6.

Analyse.

Med udgangspunkt i de to punkter i problemformuleringen er analyseafsnittet inddelt i to delanalyser. Den første vil således være orienteret imod at besvare første del af problemformuleringen: *Hvilke italesættelser af anvendelsen af økonomisk incitament kan identificeres i forhold til kontanthjælpsmodtagere?* Mens jeg i den anden vil besvare anden del af problemformuleringen: *Hvorledes konstrueres disse italesættelser som hjælp og kontrol?*

Det diskursive felt.

Inden jeg begynder med den egentlige analyse, vil jeg foretage en gennemgang af det teoretiske og forskningsmæssige grundlag for økonomisk incitament. Dette afsnit vil blive efterfulgt af et kort historisk oprids af det beskæftigelsespolitiske felt. Hensigten med afsnittet er både at redegøre for den kontekst, som de valgte lovændringer indskrives i, og give et bud på det diskursive felt for/på området.

Et teoretisk blik på økonomisk incitament.

Argumentationen for, at et øget økonomisk incitament vil medføre, at flere kontanthjælpsmodtagere kommer i arbejde, hviler på to antagelser om ledigheden og de ledige. Den første er, at der er en årsagssammenhæng mellem de lediges ønsker om at arbejde og det, at de faktisk kommer i arbejde, dvs. at ledighed forklares ud fra forhold hos den ledige frem for på arbejdsmarkedet. Den anden antagelse bygger på en bestemt forståelse af de ledige, hvor der er en årsagssammenhæng mellem de lediges motivation for at arbejde og det forventede økonomiske udbytte af at arbejde. Et teoretisk grundlag for den sidste antagelse kan findes i teorierne om rational choice og økonomisk søgteori. Pointen med denne korte gennemgang af disse teorier er ikke at anvende dem teoretisk i analysen, men at fremhæve de mulige diskursive

sammenkoblinger, som italesættelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol indsættes inden for og imod.

Centralt i teorien om rational choice ligger en forståelse af, at mennesker handler ud fra et ønske om nyttemaksimering: *"When faced with several courses of action, people usually do what they believe is to have the best overall outcome"* (Elster (1989) citeret i Hagen 2005:224). Mennesket tilskrives således en rationalitet i deres handlinger ved, at individet antages at træffe sine valg ud fra reflekteret overvejelser om, hvordan egennyttens øges mest muligt. *"den rationelle aktør er således i kontrol over egne præferencer, i stand til at tolke sine vilkår og kan handle og vælge ud fra dem"* (Scheuer 1999:27).

Men teorien om rational choice medfører ikke i sig selv, at menneskers handlinger kan forstås alene ud fra økonomiske hensyn. Eksempelvis argumenterer George C. Homans for, *"at menneskets higen efter anerkendelse er et universelt motiv, og at social adfærd bør betragtes som byttehandlinger"* (ibid.:226). Her er det således ikke økonomiske motiver, der ansporer menneskets valg af handling, men behovet for anerkendelse fra andre.

Ligesom i rational choice teorien anlægges der i økonomisk søgteori et rationelt og nyttemaksimerende perspektiv på menneskers handlinger. Men økonomisk søgteori er i modsætning til rational choice en teori specifikt orienteret mod lediges valg i jobsøgningsprocessen. I økonomisk søgteori antages den ledige at tilrettelægge sin søgeproces med henblik på at opnå maksimal økonomisk egennytte, dvs. fremtidig indkomst. Udgangspunkt for den lediges beslutningsproces er fastsættelsen af en reservationsløn, som modsvarer *"(...)den laveste løn, den ledige ønsker at arbejde for"* (Andersen 2003:31). Forenklet kan man sige, at reservationslønnen er udtryk for de kalkulerede overvejelser om, hvilken økonomisk kompensation (løn), der skal til for at opveje ulemperne ved at arbejde. Hvis et givet jobtilbud er i overensstemmelse med eller højere end reservationslønnen accepteres jobbet, men er lønnen lavere afvises det. Sammenkædningen kommer til at se sådan ud, *"(...)at de økonomiske incitamenter til at arbejde er afgørende for ønske om job, hvilket igen er afgørende for de lediges søgeadfærd, herunder dels søgeintensiteten, dels villigheden til faglig og geografisk mobilitet mv. Endelig antages søgeadfærden at være afgørende for den enkeltes chance for at komme i beskæftigelse"* (Larsen 2003:133). En nedsættelse af de sociale ydelser antages derfor at betyde, at de ledige vil fastsætte lavere reservationsløn, hvilket medfører øget jobsøgning, som igen betyder øget beskæftigelseschance.

Et forskningsmæssigt blik på økonomisk incitament.

Anvendelsen af økonomisk incitament i det sociale arbejde er i forskningen primært blevet behandlet i forhold til effekt, og der er da også foretaget analyser af effekten af både kontanthjælpsloftet og 300-timers-reglen. Men der er enkelte undersøgelser, hvor søgteoriens præmisser eller årsagssammenhæng er forsøgt analyseret, fx har Andersen (2003) bl.a. undersøgt, om der kan findes en sammenhæng mellem de lediges ønske om arbejde og økonomisk incitament ved at undersøge søgteoriens årsagsforklaringer.

I undersøgelsen konkluderer Andersen, at der ikke kan findes en sammenhæng mellem jobønske og den forventede indkomst ved arbejde, idet *"jobønsket ikke bliver væsentligt større selvom "guleroden" (reservationslønnen) gøres større"* (ibid.:144), samtidig kan der heller ikke spores en sammenhæng mellem lavt økonomisk incitament for arbejde og manglende ønske om arbejde. Det næste led i argumentationskæden er, om der er en sammenhæng mellem økonomiske incitamenter og de lediges søgeadfærd i form af søgeintensitet og–fleksibilitet. Her synes der at være en tendens – om end i begrænset omfang – til, at de ledige, som har en forventning om en fremtidig løn under dagpengeniveauet, er mindre aktive i deres jobsøgning. Endelig har Andersen også undersøgt, om jobsøgning fører til arbejde. Undersøgelsen viste, at der var en mindre overvægt blandt dem som havde fundet arbejde, der havde været aktivt jobsøgende som ledige i forhold til dem, som ikke havde været aktiv jobsøgende som ledige i undersøgelsens første fase.

Andersen således kun begrænset sammenhæng mellem økonomisk incitament og beskæftigelse, hvorfor der i undersøgelsen sættes spørgsmålstejn ved søgteoriens slutninger: *"Den overordnede konklusion er således, at de ledige – via mere eller indre fleksibelt udbud af arbejdskraft – kun i ringe grad selv kan påvirke deres integration på arbejdsmarkedet"* (ibid.:172).

Også effektanalyse af kontanthjælpsloftet kunne pege på, at øget økonomisk incitament kun har begrænset virkning for de lediges tilbagevenden til arbejdsmarkedet. Således konkluderes det i SFIs undersøgelse "Loftet over kontanthjælpen", at *"Loftet synes ikke at have fået flere kontanthjælpsmodtagere i beskæftigelse i løbet af den betragtede periode. Der er således ikke kommet flere i arbejde blandt de respondenter, der berøres af loftet, end blandt de respondenter, der ikke berøres"* (Graversen & Tinggaard 2005:10). Der er et eller andet koks her: Mens man i SFIs undersøgelse af 300-timers-reglen nåede frem til, at 33 pct. af dem, der på baggrund af reglen, var blevet frataget kontanthjælpen, og 25 pct. af dem, der ikke var frataget

kontanthjælpen, kommet i beskæftigelse i undersøgelsesperioden. Derudover viser undersøgelsen også, at 34 pct. af de frakendte er blevet hjemmegående, mens dette kun er tilfældet for 6 pct. af de ikke-frakendte (ibid.). På baggrund heraf konkluderes det i analysen: *”undersøgelsen tyder således på, at 300-timers-reglen har haft en væsentlig virkning på de involveredes beskæftigelse, og at der ikke i udbredt grad tænkes i at genoptjene retten til kontanthjælp”* (Bach & Larsen 2008:18). Dog påpeger Bach & Larsen, at der ikke er tale om en egentlig effektanalyse, og der derfor ikke er taget højde for, hvor mange, der ville have været kommet i arbejde, hvis de ikke var blevet berørt af 300-timers-reglen.

Man kan diskutere om de omtalte analyser giver et klart svar på effekten af anvendelsen af økonomisk incitament, og undersøgelsesresultatet er da også blevet fortolket forskelligt politisk. Således kan man eksempelvis se, at undersøgelsen af 300-timers-reglen blev anvendt som en begrundelse for at udvide ordningen til 450 timers arbejde, mens andre anvender analysen til at pege på utilsigtede virkninger af lovgivningen i form af øget fattigdom og vanskeliggørelse af indvandrekvindes integration.

Et historisk blik på økonomisk incitament.

Jeg vil i dette afsnit foretage en historisk gennemgang af anvendelsen af økonomisk incitament på beskæftigelsesområdet. Afsnittet bygger primært på Jacob Torfings bog *”Det stille Sporskifte”* (2004) og Kasper Villadsens bog *”Det sociale arbejdes genealogi”* (2004). Selv om fokus i specialet er rettet mod kontanthjælpsområdet, er det dog værd at nævne, at de forkortelser af dagpengeperioden, som er foretaget over en årrække, også kan forstås som et forsøg på at øge de ledige dagpengemodtageres økonomiske incitament for at finde arbejde. Det er derfor et spørgsmål, om man egentlig kan tale om et nyt fænomen inden for beskæftigelsesområdet.

Jeg har valgt også at inddrage diskussioner om aktivering, da aktivering hidtil har været (og måske fortsat er) det bærende element i det sociale arbejde med kontanthjælpsmodtagere. Men, hvad der er vigtigere i forhold til dette speciale, trækker den diskursive konstruktion af økonomisk incitament som hjælp og kontrol netop på en række italesættelser, som kan genfindes i konstruktionen af aktivering som hjælp og kontrol.

De skiftende italesættelser af de sociale ydelsers økonomiske niveau på beskæftigelsesområdet må anskues i sammenhæng med forskellige forklaringsmodeller af arbejdsløshed og de ledige.

Eksempelvis var den socialpolitiske tilgang til ydelsesniveauet i 60' og 70'erne præget af en forståelse af ledighed og sociale problemer som et resultat af samfundsmæssige strukturer og de sociale klienters "(...)nedsat evne til at modstå sociale belastninger" (Villadsen 2004:143). Der argumenteres derfor politisk for rimeligheden af, at samfundet afbøder disse problemer ved hjælp af kollektive foranstaltninger i form af økonomiske ydelser under arbejdsløshed. Samtidigt tilskrives "et rimeligt økonomisk levestandard" at kunne medvirke til at fremme de lediges arbejdsvilje og arbejdsevne, og derigennem have en positiv virkning på den nationaløkonomiske vækst: "*Kan man med socialpolitik sikre befolkningens velfærd, kan man også sikre befolkningens produktivitet*" (ibid.:148). Det høje ydelsesniveau får således en selvstændig betydning i bekæmpelsen af arbejdsløshed og sociale problemer.

Det første brud med denne tilgang til de økonomiske ydelser sker i forbindelse med indførelsen af en særlig ungdomsydelse på kontanthjælpsområdet i 1989. Målgruppen var i første omgang de helt unge 18-19-årige, men blev gradvist udvidet til også at omfatte de 18-25-årige (Torfing 2004). I forbindelse med den særlige ungdomsydelse blev der også indført krav om op til fem måneders aktivering. Allerede før 1989 havde kommunerne haft mulighed for at tilbyde arbejde og uddannelse til kontanthjælpsmodtagere, men det var først i forbindelse med ungdomsydelsen, at aktivering blev formuleret som en kommunal pligt, og et modkrav for at kunne modtage kontanthjælp. Kravet om aktivering omfattede dog kun de unge, som ikke havde andre problemer end ledighed.

Det findes to forklaringer på, at det netop var de unge, som først blev mødt med anvendelsen af økonomisk incitament og krav om aktivering. For det første betød de store ungdomsårgange, at der var stor arbejdsløshed blandt unge samtidigt med, at mange unge ikke kom i gang med en videregående uddannelse. Dette blev anset som omkostningstungt for samfundet, men også for de unge, idet der også blev formuleret en forestilling om, at passiv forsørgelse indeholdt en risiko for øgede sociale problemer for de unge: "*(...)sådan kan man ikke leve sit liv, for så bliver man ødelagt, og vi vil ikke have, at folk bliver ødelagt*" (ibid.:173). Denne forklaringsmodel må siges primært at være rettet mod aktiveringsdelen af den nye ungeindsats, og kan ses som en begyndende diskurs om aktiv hjælp frem for passiv hjælp. Den anden forklaring skal findes i en formuleret oplevelse af, at mange unge misbrugte kontanthjælpssystemet til at holde sommerferie for efter fx endt studentereksamen. Indførelsen af ungdomsydelsen og aktiveringspligten kan derfor ses som en "noget for noget" politik, hvor "*de unge skulle lave noget for pengene*" (ibid:171), så man på den måde kunne "skræmme" de velfungerende unge

ud af kontanthjælpssystemet gennem en kombination af en lav ydelse og aktiveringskrav. De to forklaringer bygger på to forskellige italesættelser af de unge kontanthjælpsmodtagere, hvoraf den første i et vist omfang viderefører tanken om uforskyldt ledighed. Hvorimod den anden forklaringsmodel gør op med denne forståelse af ledighed, og i stedet for tillægger de ledige unge egennyttige motiver som begrundelse for ledigheden. I den sidste forklaringsmodel rettes der således også et øget fokus på de unges moral og forpligtelse over for samfundet.

Den nye ungeindsats var dog på ingen måde udtryk for et generelt skifte i forståelsen af de økonomiske ydelser, da der fortsat var stor opbakning til det relativt høje danske ydelsesniveau (ibid:245). Denne store opbakning hang blandt andet sammen med, at skiftet i tilgangen til ledighed kun omfattede gruppen af velfungerende unge, mens den generelle anskuelse af ledighed fortsat tog udgangspunkt i et samfundsskabt problem. En anden forklaring er, at der ikke var samme politisk italesættelse af forestillingen om en forsørgelseskultur, som man ellers så i fx USA og England. Ledighed blev i stort omfang anset som uforskyldt, og ikke et spørgsmål om et fravalg af arbejde til fordel for et liv på offentlig forsørgelse: *"I den offentlige debat fremstår det nogle gange, som om at der er nogle, der ikke gider at arbejde, og som bare bliver forsørget. Det er forfærdeligt. Sådan nogle har jeg ikke mødt i virkeligheden, og dem, der siger sådan noget, er som regel folk, der arbejder langt væk fra det her område"* (Venstres arbejdsmarkedspolitiske ordfører citeret i Torfing 2004:224). En tredje forklaring på, hvorfor opbakningen til det relative høje økonomiske niveau kunne fastholdes, kan være den altafgørende rolle, som aktivering fik tildelt som løsningsmodel. Aktiveringsordningerne indeholdt fra begyndelsen muligheden for økonomiske sanktioner i forbindelse med afvisning af tilbud. Men i den politiske og socialfaglige diskussion blev der lagt større vægt på samarbejde med de ledige som metode til at øge motivation for arbejde frem for et økonomisk pres: *"Kontrol og sanktioner er ikke vejen frem. Indsatsen skal tværtimod tilrettelægges med respekt for den enkelte"* (ibid:226).

Tilgangen til niveauet på de økonomiske ydelser og anvendelsen af økonomisk incitament forblev i hovedtræk den samme frem til regeringsskiftet i 2001³, hvorimod der langsomt skete et skift i italesættelsen af aktivering de ledige. Blandt andet blev aktiveringsordningen, i forbindelse med indførelsen af Lov om Aktiv Arbejdsmarkedspolitik og Lov om Kommunal Aktivering, udvidet i 1994 således, at også forsikrede ledige og kontanthjælpsmodtagere over 25 år fik ret og pligt til aktivering. For de over 25-årige var alle omfattet af aktiveringspligten,

---

³ Med undtagelse af S-R regeringens korte forsøg med integrationsydelse i 1998, som blev fjernet igen efter et år, fordi den beskyldes for at være diskriminerende, da kun udlændinge er omfattet af reglen. (Hansen og Hansen 2004:6)

uanset omfanget af andre problemer, hvorimod det for de unge kun var dem, som udelukkende havde ledighed som problem (Carstens 1998). Bag de nye lovændringer gemte der sig en række nye forklaringsmodeller for aktivering, hvoraf den dominerende var bekæmpelse af marginalisering og social udstødelse, som man anså for at have en dominerende rolle som forklaring på datidens strukturledighed og flaskehalsproblemer, idet man så, at ledighed førte til psykiske og fysiske problemer (ibid:225). Aktiveringen skulle derfor være med til at genopbygge og styrke de lediges arbejdsevne og selvtillid, for derigennem at sikre deres tilbagevenden til arbejdsmarkedet: *"(...)aktivering skal medvirke til at forebygge udviklingen af yderligere sociale problemer og medvirke i sidste ende til at forebygge social udstødelse"* (Torfing 2004:227). Herved sker der en udvidet italesættelse af aktiv hjælp som modvægt til passiv hjælp som følge af, at der i højere grad blev lagt vægt på en forståelse/opfattelse af kontanthjælpssystemet som problemskabende.

Det er først i forbindelse med Lov om Aktiv Socialpolitik i 1998, at aktiveringspligten kom til at omfatte alle ledige, herunder unge med problemer udover ledighed (Carstens 1998). Det var i stort omfang de samme forklaringsmodeller fra Lov om Kommunal Aktivering, som videreføres i Lov om Aktiv Socialpolitik. Dog var der i debatten et skærpet fokus på selvforsørgelsesmålsætningen og kontanthjælpsmodtagernes ansvar. Der skete derfor også en forskydning i forståelsen af pligt til aktivering: *"Forudsætningen for mødet mellem system og klient er sidstnævntes pligt til at søge at opnå selvforsørgelse, til at udvikle og udnytte sin arbejdsevne og til at modtage et tilbud om aktivering. Opfyldelsen af disse pligter giver en ret til at modtage forsørgeshjælp"* (ibid:248). Tidligere havde forståelsen af aktiveringspligt i højere grad været rettet mod kommunens pligt til at aktivere kontanthjælpsmodtagere. Her er der igen tale om et skifte i italesættelsen af de ledige, idet der sker en øget fokusering på den enkeltes ansvar for sin egen situation.

Der er siden Lov om Aktiv Socialpolitik trådte i kraft indført en række stramninger af reglerne om aktivering i form af krav om hurtigere og gentagende aktivering samt øget sanktionsmuligheder. Men det egentligt nye i beskæftigelsespolitikken må siges at være den øgede anvendelse af økonomisk incitament for arbejde.

De første regler, der var rettet mod at øge de lediges økonomiske incitament, var reglerne om starthjælp og introduktionsydelse, som blev indført i juli 2002⁴. Hensigten bag de nye lavere ydelser var at motivere modtagerne og få flere i arbejde (Hansen & Hansen 2004). Men

---

⁴ Personer, der ikke har haft ophold i Danmark i mindst 7 år ud af de seneste 8 år, er ikke berettiget til kontanthjælp, men tildeles i stedet starthjælp som forsørgelsesydelse.

vedtagelsen af reglerne skete i forbindelse med en større udlændingereform, hvorfor reglerne kan forstås både ud fra et beskæftigelsespolitisk sigte og et integrationspolitisk sigte. Dernæst fulgte kontanthjælpsloftet, nedsættelsen af kontanthjælp for ægtefæller og unge under 25 år fra 2004, som på samme måde skulle gøre det mere fordelagtigt for kontanthjælpsmodtagere at være i beskæftigelse frem for på kontanthjælp (Graversen & Tinggaard 2005). I 2005 kom så 300-timers-reglen og i 2009 450-timers-reglen.

Analyse.

Analysen er inddelt tematisk i forhold til italesættelsen af en diskurs for og imod anvendelsen af økonomisk incitament. Tematiseringen går således på tværs af de forskellige lovforslag og persongrupper. Valget af denne tematisering på bekostning af en tematisering efter lovforslag eller persongrupper, er foretaget af hensyn til, at diskurserne ofte går igen i forhold til flere lovforslag og persongrupper. Det betyder ikke, at alle diskurser har været lige dominerende i forhold til de enkelte lovforslag eller persongrupper, hvilket jeg vil gøre opmærksom på i forbindelse med analysen af de konkrete diskurser, således at de særlige forhold, der gør sig gældende i forhold til den konkrete kontekst lovforslaget indgik i, og forskelle mellem persongrupperne kommer frem i analysen.

Der kan i det empiriske materiale identificeres en række forskellige diskurser eller argumentationer for og imod anvendelsen af økonomisk incitament i forhold til de ledige kontanthjælpsmodtagere. Afgrænsningen af de forskellige diskurser har været lettes at foretage i forhold til artikulering for og imod anvendelsen af økonomisk incitament, mens grænserne er mere flydende inden for de to tematiseringer.

En af årsagerne hertil er, at de enkelte aktører trækker på flere forskellige diskurser uden, at der ses at være en tydelig sammenhæng med lovforslag eller persongrupper. En anden forklaring kan være, at empiren stammer fra folketingsdebatterne, hvor der stilles spørgsmål, kommenteres og gives besvarelser, som aktørerne tilpasser deres italesættelser i forhold til. Endelig er der ikke, inden for de to tematiseringer, nødvendigvis tale om uforenelige diskurser, hvor nogle betydningstilskrivelser udelukker hinanden, og aktørerne kan derfor i en vis udstrækning trække på forskellige diskurser uden at modsige sig selv. De diskursive kampe om betydningstilskrivelsen foregår netop imellem diskurser for og imod anvendelsen af økonomisk incitament.

Som jeg har skrevet i mit afsnit om analysestrategi, har jeg ikke valgt at inddel analyseafsnittet i forhold til mine to problemstillinger. I denne del af analysen vil jeg derfor både forholde mig til en identificering af de enkelte diskurser, og hvorledes disse orienterer sig i forhold til hjælp og kontrol. Først i anden afsnit vil jeg analysere på tværs af diskurserne.

Indledningsvis vil jeg dog rette blikket på den overordnede italesættelse af ”det skal kunne betale sig at arbejde”, som alle diskurserne konstruerer sig omkring.

”Det skal kunne betale sig at arbejde”.

Det er et gennemgående tema inden for beskæftigelsespolitikken, at ”det skal kunne betale sig at arbejde”, hvilket eksempelvis fremgår af følgende citat *”Det problem, vi prøver at tackle, er jo spørgsmålet, om det kan betale sig at arbejde, og man kan jo vende og dreje problemstillingerne på mange måder. Men til allersidst er spørgsmålet: Får man mere ud af at arbejde end af ikke at arbejde?”* (Claus Hjort Frederiksen(V), L93 1. behandling). Udgangspunktet om, at ”det skal kunne betale sig at arbejde” syntes ikke at være til debat, og man kan næsten tale om hegemoni, hvor den omvendte position – ”det skal ikke kunne betale sig at arbejde”, ikke vil blive godtaget som en meningsfuld artikulation i sammenhæng med beskæftigelsespolitikken.

Når der ikke er tale om fuldstændig hegemoni, er det fordi, at der foregår en diskursiv kamp omkring konstitueringen af *’betale sig at arbejde’* som et problem.

I ovenstående citat søger daværende beskæftigelsesminister netop at foretage en diskursiv sammenkædning mellem *’betale sig at arbejde’* og *’problem’*. Dette problem omkring *’betale sig at arbejde’* artikuleres bl.a. i forhold til de eksisterende regler: *”(...)det er sådan, at for et ægtepar, hvor både mand og kone er på kontanthjælp, skal den, der først får et job, ud at tjene minimum 28.000 kr. i månedsløn, før det kan betale sig at tage det job. Nu bliver det sådan, at det kan betale sig at tage et job til mindsteløn(...)*” (Irene Simonsen (V), L93 1. behandling). Irene Simonsen artikulerer med sit *’det er sådan’* og *’nu bliver det sådan’*, at de gamle regler medførte, at det ikke kunne betale sig at arbejde.

Men denne konstruktion af *’betale sig at arbejde’* som problem er der ikke enighed om: *”Ja, det skal kunne betale sig at arbejde, hvis arbejdet er der. Det er jo sådan, at hvis man får en*

ydelse, hvad enten det er kontanthjælp eller dagpenge, og man siger nej til at arbejde og er i stand til at arbejde, så får man ingen ydelse” (Jørgen Arbo-Bæhr (EL), L93 1. behandling). I modsætning til det første citat artikulerer Jørgen Arbo-Bæhr netop for, at der allerede med de eksisterende regler er en situation, hvor det *'kan betale sig at arbejde'*, og at der derfor ikke eksisterer et problem.

Begge aktører forsøger at konstruere deres position som en objektiv sandhed gennem artikulationen af *'det er sådan'*. Der er for så vidt ikke nødvendigvis tale om to modstridende påstande – det kan sagtens være *sådan*, at et ægtepar skal tjene mindst 28.000 kr. før, at der er en økonomisk gevinst ved at arbejde samtidigt med, at reglerne allerede *'er sådan'*, at kontanthjælpen mistes ved afvisning af tilbudt arbejde.

Forskellen ligger netop i, hvorvidt der italesættes at være et problem, hvilket er afgørende for den videre meningsudfyldelse af anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol. En artikulering af, at en lavere økonomisk ydelse skulle få kontanthjælpsmodtagere i arbejde, bliver nemlig først meningsfuldt i det øjeblik, at der er konstrueret en forståelse af, at der eksisterer en situation, hvor det ikke kan betale sig at arbejde – dvs. at der er et *problem*. Hvis der ikke diskursivt er konstrueret eksistens af et problem, er det ikke meningsfuldt at italesætte, at fx et krav om 450 timers arbejde og fratagelse af kontanthjælpen, skulle få flere i arbejde.

Diskurser artikuleret for anvendelsen af økonomisk incitament.

I det følgende vil jeg gennemgå de diskurser, hvor der argumenteret for anvendelsen af økonomisk incitament.

Diskurs: Løsning af et politisk og moralsk problem.

”Vi ønsker ikke at piske de ledige, men vi forsøger til gengæld at finde en løsning på et moralsk og et politisk problem” (Ole Vagn Christensen (S) L62 1. behandling).

I denne diskurs artikuleres to problemforståelser – *'et politisk problem'* og *'et moralsk problem'*, som anvendelsen af økonomisk incitament skal løse, dog viser analysen, at der ikke er tale om to klart adskilte problematikker.

Italesættelsen af det politiske problem foregår for det første gennem en artikulering af en forventet fremtidig mangel på arbejdskraft, og behovet for øget beskæftigelse for at sikre velfærdssamfundet mod følgerne af de demografiske forandringer: *"Det er helt afgørende for det danske samfunds muligheder for at skabe den økonomiske vækst, der skal til for at udvikle vores velfærd og ikke mindst håndtere det udgiftspres i forhold til den offentlige sektor, som de kommende års befolkningsudvikling indebærer, at vi får flere i arbejde"* (Lars Barfoed (KF) L62 1. behandling).

For det andet gennem en meningsudfyldelse af nodalpunktet *'system'* som havende *'utilsigtet virkninger'* og *'samspilsproblemer'* i forbindelse med, at gifte kontanthjælpsmodtagere risikerer at lide et økonomisk tab, hvis den ene kommer i arbejde, og at kontanthjælpen for unge ikke kan *'konkurrer økonomisk'* med SU'en. Argumentet for anvendelsen af økonomisk incitament kommer her til at handle om at fjerne det *'uhensigtsmæssige'* i de eksisterende regler.

Problemet henføres derfor heller ikke i første omgang til de ledige, men til systemet, hvilket eksempelvis fremgår af følgende citat: *"Vi taler altså om, at der er nogen, fordi vores system har været skruet forkert sammen, som simpelt hen har fået en for høj ydelse"* (Anders Samuelson (RV) L62 1. behandling).

I denne diskurs trækkes der således i høj grad på en artikulering af *'det skal kunne betale sig at arbejde'* som problem og *'økonomisk incitament'* som løsningen her på: hvilket man fx kan se i nedenstående citat fra Aftale om "En ny chance til alle": *"Det skal altid kunne betale sig at arbejde. Derfor skal ledige på offentlig forsøgelse have bedre økonomiske incitament til at tage et arbejde"*.

Den diskursive konstruktion af kontanthjælpsmodtagerne og deres adfærd som problem foregår derimod gennem tre forskellige betydningstilskrivelser af kontanthjælpsmodtagerne.

For det første søges der en diskursiv sammenkædning mellem kontanthjælpsmodtagernes adfærd og systemets *utilsigtet virkninger*. Argumentationen er, at de eksisterende regler muliggør eller ansporer til en uhensigtsmæssig adfærd hos kontanthjælpsmodtagerne: *"(...)i forbindelse med kontanthjælpen har der været den utilsigtede virkning, at man kunne spekulere i, om man ville på kontanthjælp eller ville være med til at betale til fællesskabet"* (Ole Vagn Christensen (S) L 62 1. behandling). I ovenstående citat er der for så vidt alene tale om italesættelsen af en potentiel uhensigtsmæssig adfærd hos kontanthjælpsmodtagerne således, at

de *'kunne spekulere i'* at fravælge arbejde og dagpengesystemet. Det er derfor også i ovenstående citat primært *'systemet'*, der betydningstilskrives som problem frem for kontanthjælpsmodtagerne.

Men dette *'kunne spekulere i'* italesætter netop en situation, hvor kontanthjælp og arbejde er noget, de ledige vælger til eller fra. Kontanthjælpsmodtagernes ledighed italesættes således som et valg, et valg der nok gøres *'attraktivt'* af systemet, men som træffes af kontanthjælpsmodtagerne. Og ser man på momenterne, der anvendes i diskursen, så foregår betydningsudfyldelsen af kontanthjælpsmodtagere som nodalpunkt netop omkring at *'vælge arbejde'*, *'vælge kontanthjælp'* og *'vælger en passiv ydelse'*.

Denne italesættes af kontanthjælpsmodtagerne ligger i god tråd med de årsagsforklaringerne man kunne finde i teorierne om rational choice og økonomisk søgteori – hvis kontanthjælpsmodtagernes egen nytte ikke er højere ved at tage arbejde end kontanthjælpen, vil de fravælge arbejdet. Hvilket også fremgår af følgende citat: *"Analyser viser, at hvis man ikke har noget økonomisk incitament til at arbejde, ja, så søger man heller ikke arbejde. I øvrigt understøttes videnskabelige undersøgelser af sund fornuft. Enhver kan jo regne ud, at hvis man ikke har noget incitament til at gå på arbejde, ja så er motivationen nok også derefter"*. (Claus Hjort Frederiksen (V) L93/L89 1. behandling).

Den ledige kan altså vælge at søge eller ikke søge arbejde alt efter sin motivation, og herved vælge at gå på arbejde eller ikke gå på arbejde. Samtidigt bliver der også implicit italesat en situation, hvor der er arbejde at få, hvis blot den ledige har motivationen herfor. Problemet og løsningen skal derfor findes hos den ledige, og ikke ude på arbejdsmarkedet.

Artikuleringen af kontanthjælpsmodtagere som nogle, der *'vælger'* at *'tage et arbejde'* eller *'vælger'* kontanthjælp, understreges også af, at kontanthjælpsmodtagernes ledighed italesættes som ikke værende et socialt problem: *"Der er tale om, at man har (...) lavet et hegn omkring kontanthjælpsmodtagere som kun har ledigheden som et problem, men det kan vel aldrig nogen sinde være sociale tilfælde?"* (Ole Vagn Christensen (S) L62 1. behandling).

Dette er dog ikke ensbetydende med, at der i denne diskurs ikke er forståelse af, at kontanthjælpsmodtagerne kan have sociale problemer. Men disse sociale problemer er noget andet end ledighed, og skal derfor også løses med andet end kontanthjælp: *"(...)men det betyder ikke, at der ikke er mennesker i dette land, der kan have problemer af social karakter. Det er også derfor, vi har et Socialministerium til at tage sig af den slags ting(...)"* (Jakob Axel

Nielsen (KF) L62 1. behandling). Der artikuleres herved en adskillelse mellem ledighed og sociale problemer, og ledige og sociale klienter. Konsekvensen af denne opdeling mellem ledighed og sociale problemer er, at andre mulige betydningstilskrivelser af arbejdsløshed, fx misbrug søges udelukket.

I ovenstående gennemgang af diskursens meningsudfyldelser af kontanthjælpsmodtagerne er der dog endnu ikke foregået en egentlig konstruktion af kontanthjælpsmodtagernes handlinger som problem. Indtil videre kan man snare tale om en italesættelse af kontanthjælpsmodtagernes handlinger som naturlige eller udtryk for sund fornuft: *"men vi skal bare ikke strikke systemerne sammen på en måde, så man næsten er decideret dum, hvis man tager et arbejde"* (Anders Samuelsen (RV) L62 1. behandling).

Konstruktionen af kontanthjælpsmodtagernes adfærd som problem bliver først endelig, når man sammenkæder ovenstående meningsudfyldelser af kontanthjælpsmodtagerne med den artikuleringen af lønmodtagerne og arbejde, der også foregår inden for denne diskurs. Kontanthjælpsmodtagerne artikuleres netop i kontrast til lønmodtagerne, der *"møjsommeligt hver morgen skal stå tidligt op, smøre madpakker, pakke cyklen, aflevere børn og cykle videre, måske i regnvejr, for at passe et arbejde"* (Jakob Axel Nielsen (KF) B7 1. behandling). Lønmodtagerne vælger således ikke blot at arbejde på trods af, at det ikke altid kan betale sig økonomisk, de vælger også et arbejdsliv, som ikke altid er lige tillokkende, og fyldt med pligter. Formålet med arbejde for det enkelte menneske må således forstås som primært at være en kilde til indtægt, mens der i denne diskurs ikke ses at være en artikulering af andre mulige fordel ved arbejde.

Diskursen foretager dog ikke en eksplicit italesættelse af det *'moralske problem'* som værende et spørgsmål om kontanthjælpsmodtagernes moral. Der er visse italesættelser i diskursen, der kunne indikere en sådan forståelse, fx når det artikuleres, at lønmodtagere holder *'hjulene i gang i samfundet'*, at kontanthjælpsmodtagerne *'vælger at stå uden for fællesskabet'* og at *"alle har pligt til at udnytte de evner, de har"*. Men italesættelsen af en pligt foregår alene i forbindelse med lovforslagene om 300- og 450-timers-reglen, og kan derfor også forstås primært at være orienteret omkring etniske minoriteter, men ikke kontanthjælpsmodtagere generelt.

Man kan også argumentere for, at spørgsmålet om *'moralsk problem'* søges italesat som et spørgsmål om en moralsk forpligtelse over for samfundet generelt og lønmodtagerne specifikt:

”formålet med kontanthjælpsloftet er jo netop (...) at det skal kunne betale sig at arbejde. (...) Alt andet er efter vores opfattelse simpelt hen en hån mod de mange mennesker, der er med til at holde hjulene i gang i vores samfund” (Jakob Axel Nielsen (KF) B7 1. behandling).

I diskursen om ’løsning af et politisk og moralsk problem’ bliver anvendelsen af økonomisk incitament således meningsudfyldt gennem konstruktionen af en ækvivalensskæde af et ’system’, der har ’utilsigtet virkninger’, og ’kontanthjælpsmodtagerne’, der ’vælger’ kontanthjælp og ’passiv ydelse’ frem for ’arbejde’, og som derved ikke bidrager til ’fællesskabet’.

Der er tale om en dominerende diskurs på feltet, som artikuleres af en række aktører fra forskellige politiske partier i forhold til alle lovforslag, dog med undtagelse af lovforslaget om en særlig kontanthjælpsloft til unge kontanthjælpsmodtagere med psykiske lidelser. Forklaringen herpå kan være, at der er tale om en persongruppe som vanskeligt lader sig meningsudfylde i forhold momentet ’vælger’.

Set over hele tidsperioden er det dog bemærkelsesværdigt, at aktørerne i Socialdemokratiet og Radikale Venstre alene artikulerer diskursen i forhold til unge efter, at de har ændret holdning til kontanthjælpsloftet og nedsættelsen af kontanthjælpen for ægtefæller.

Konstruktion af økonomisk incitament som hjælp og kontrol.

Denne diskurs artikulerer ikke eksplicit anvendelsen af økonomisk incitament i forhold til en forståelse som hjælp eller kontrol.

Men anvendelsen af økonomiske incitament betydningsudfyldes gennem at artikuleringen af at skulle ’motivere’ og ’animere’ kontanthjælpsmodtagerne til at tage arbejde, og herved have en ’adfærdsregulerende virkning’ på kontanthjælpsmodtagerne. Formålet med anvendelsen af økonomisk incitament italesættes, i denne diskurs, netop at være at få kontanthjælpsmodtagerne til at *vælge* arbejde frem for at *vælge* kontanthjælp – dvs. handle anderledes. Man kan derfor tale om, at anvendelsen af økonomisk incitament i denne diskurs får betydning i form af disciplinering af kontanthjælpsmodtagerne. Men det er et spørgsmålet om den disciplinering af kontanthjælpsmodtagerne som diskursen artikulerer meningsudfyldes som hjælp.

Der er en række forhold i diskursen artikulering af anvendelsen af økonomisk incitament, der taler imod at der foregår en meningsudfyldelse som hjælp.

For det første foregår konstruktionen af *et politiske og moralske problem* primært i forhold til et problem for samfundet, og de mennesker, der vælger at arbejde. Hvorimod der ikke synes at være samme artikulering af *'det skal kunne betale sig at arbejde'* som et problem for kontanthjælpsmodtagerne. Anvendelsen af økonomisk incitament har dog også et forandringsperspektiv, hvilket, som det fremgik af min redegørelse for problemfelt, ofte er en del af de definitioner af hjælp, men kan finde inden for det sociale arbejde. Men der kan stilles spørgsmålstegn ved om ikke netop diskursens meningsudfyldelse af *'arbejde'* medfører, at der er tale om et forandringsperspektiv, som ikke er tilskrevet mening som positivt for kontanthjælpsmodtagerne, idet kontanthjælpsmodtagerne jo netop artikuleres at have mulighed for selv at vælge ledighed eller arbejde, og herved fravælge det til tider sure arbejdsliv til fordel for et passiv liv på offentlig ydelse.

En anden begrundelse for, at der ikke ses at ske en konstruktion af anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp, er, at lovændringerne artikuleres ikke at være en del af det sociale arbejde, idet kontanthjælpsmodtagernes ledighed ikke betragtes som et socialt problem. Anvendelsen af økonomisk incitament i forhold til *'økonomisk ansvarlighed'* og som et *'beskæftigelsesmæssigt instrument'*.

Diskurs: Løsning af en kontanthjælpsfælde.

"Sådan som det er nu, fastholdes mennesker i kontanthjælpssystemet eller kontanthjælpsfælden i årevis, måske endda i generationer" (Tove Videbæk (KRF) L62 1. behandling).

I den diskurs tilskrives *'systemet'* betydning som problem, og årsag for kontanthjælpsmodtagernes ledighed. Denne betydningsudfyldelse foregår for dels gennem italesættelsen af, at der eksisterer en situation, hvor kontanthjælpsmodtagere mister penge ved at tage arbejde. Men *'systemet'* får også til mening gennem en artikulering af et system, der *'klientgør'*, *'fastlåser'* og *'fanger'* kontanthjælpsmodtagerne i en *'kontanthjælpsfælde'* og *'passiv hjælp'*, således, at de ikke kan komme i arbejde. Denne artikulering af en sammenhæng mellem systemet og ledighed kan man fx se i følgende citat: *"det er forfærdeligt, at mennesker bliver låst fast i en situation, som med sikkerhed medfører, at de aldrig nogen sinde kommer ud på arbejdsmarkedet"* (Claus Hjort Frederiksen (V) L62 1. behandling). Her foregår der således

ikke betydningstilskrivelse af et problem med kontanthjælpsmodtagerne, der fravælger arbejdslivet, men systemet, som *'fastholder personer på passiv statsforsørgelse'*.

Italesættelsen af et kontanthjælpssystem, skaber *'klientgørelse'*, er velkendte diskursive konstruktioner inden for det sociale arbejde, som beskrevet i det indledende afsnit om problemfelt, hvor kontanthjælpsmodtagerne bliver *"omklamret af de sociale systemer, gjort til klienter og berøvet ethvert initiativ og troen på, at det nytter at gøre en indsats"* (Claus Hjort Frederiksen (V) L93 1. behandling).

Men de italesættelser denne diskurs anvender i konstruktionen af *'kontanthjælpssystemet'* som problem, får betydning for betydningsudfyldelsen af kontanthjælpsmodtagerne og ledigheden

Den diskursive konstruktion af kontanthjælpssystemet som et system, der fastlåser kontanthjælpsmodtagerne, foregår samtidig med en italesættelse af kontanthjælpsmodtagerne som *'fastlåst'*, *'fanget'* *'fastholdt i en passiv tilværelse'* og *'opgivet som håbløse'*. Der foregår således ikke en betydningstilskrivelse af kontanthjælpsmodtagerne, som vælger kontanthjælpen og ledigheden, idet de netop ikke gives et valg af systemet, og i denne diskurs er det derfor systemet, der er problemet og ikke kontanthjælpsmodtageren.

Samtidig med den diskursive konstruktion af kontanthjælpsmodtagerne som fanget, foregår der også en meningsudfyldelse af kontanthjælpsmodtagerne som mennesker med *'evner'*, *'ressourcer'*, *'ønsker'* og *'behov'* for at kunne *'bidrage som menneske'* og blive *'anerkendt'*. Denne italesættelse af kontanthjælpsmodtagerne kan man fx finde i følgende citat: *"alle mennesker grundlæggende - det er i hvert fald Venstres klare menneskesyn - har brug for at få lov til at bruge de evner og færdigheder, de har, for derved at få det bedre. Det er jo lige præcis, når man får lov til det, at man kan vokse"* (Irene Simonsen (V) L93/L89 1. behandling)

I denne diskurs kommer anvendelsen af økonomisk incitament derfor til at handle om frigøre kontanthjælpsmodtagerne fra *'kontanthjælpsfælden'*, således, at de *'får lov til at arbejde'* og *'får en chance for'* at anvende deres *'evner'*. Konsekvensen af kontanthjælpssystemets *'fælde'*, er således ikke alene, at kontanthjælpsmodtagerne holdes fanget i ledighed, men, at de fratages deres *'mulighed for at bruge de evner, man har'*.

Den diskursive konstruktion af kontanthjælpssystemet som problem skal også ses i sammenhæng med diskursens meningsudfyldelse af *'arbejde'*.

I denne diskursen tilskrives arbejde ikke mening som et middel til en indtægt og økonomisk sikkerhed, idet *'arbejde'* artikuleres i forhold til at have *'noget at stå op til om morgen'*, *'at vokse'* og *'få et netværk'*. Her handler arbejde om det enkelte menneske og familiers livskvalitet: *"Der er ikke noget, der er bedre end at komme på arbejde, være sammen med arbejdskolleger og på den måde holde sig i gang på arbejdsmarkedet"* (Knud Kristensen (KF) B132 1. behandling).

Diskursen artikulerer således *'arbejde'* i kontrast til en *'passiv tilværelse'*, som er ødelæggende for det enkelte menneske: *"Jeg tror sådan set, at alle mennesker ville få det værre af bare at sidde derhjemme og af, at der ikke blev stillet krav til dem om, at de skulle deltage på arbejdsmarkedet eller noget, end hvis det var, at de blev udfordret til også at være en del af en virksomhed, være en del af et socialt fællesskab på en virksomhed"* (Sophie Løhde (V) B132 1. behandling).

Men det er også gennem arbejde, at kontanthjælpsmodtagerne bliver *'aktive medborgere'* og *'en del af samfundet'*, hvilket ses i følgende citat: *"Det er altså helt essentielt, at vi får folk i beskæftigelse, fordi det er en måde at komme ind i samfundet på, og det er efter min mening den bedste måde at komme ind i samfundet og blive en del af samfundet på"* (Louise Schack Elholm (V) L109 1. behandling).

Gennem meningsudfyldelsen af *'arbejde'* foregår der således også en indirekte italesættes af, at kontanthjælpsmodtagerne ikke på lige fod med lønmodtagerne er en del af samfundet, og at der er så og sige er en mangel i kontanthjælpsmodtagernes liv.

Konsekvensen af diskursens meningskonstruktioner af *'kontanthjælpssystemet'*, *'kontanthjælpsmodtagerne'* og *'arbejde'* bliver, at anvendelsen af økonomisk incitament primært italesættes at handle om et hensyn til kontanthjælpsmodtagerne, som af systemet er sat i *'en ulykkelig situation'*.

Derfor foregår der også en artikulering af anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp: *"sigtet med det her, nemlig at hjælpe folk i gang med et rigtigt arbejde på en rigtig arbejdsplads, så de føler, at de også får brugt de evner, de har. (...)at lige præcis det, de mennesker har brug for, er at blive anerkendt for de evner, de har, men de føler sig ikke anerkendt for deres evner, når de bliver sat i diverse projekter og praktikker osv. De vil gerne sige: Jeg kan også noget, og jeg skal bruges, i den udstrækning jeg kan bruges"* (Irene Simonsen (V) L89 2. behandling).

Diskursens meningsudfyldelse af anvendelsen af økonomisk incitament foregår således gennem konstruktionen af en ækvivalenskæde, hvor der er et *'system'*, der *'fastholder'* kontanthjælpsmodtagerne i en *'passiv tilværelse'* uden mulighed for at udnytte deres *'evner'* og være *'en del af samfundet'*.

Som det fremgik ovenfor foregår der i diskursen en eksplicit italesættelse af anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp – *'sigtet med det her, nemlig at hjælpe folk'*. Denne konstruktion af hjælp foregår gennem en sammenkædning af diskursens meningsudfyldelser af *'system'*, *'kontanthjælpsmodtagere'* og *'arbejde'*, hvorfor der er tale om en hjælp, som må forstås at handle om at frigøre kontanthjælpsmodtagerne af den *'fælde'* de er faldet i – kontanthjælpssystemet. Man kan derfor også tale om konstruktionen af en hjælp, der sigter mod at skabe forandringer i kontanthjælpsmodtagernes liv.

Man kan diskutere om der er tale om et forandringsperspektiv der tager udgangspunkt i kontanthjælpsmodtagernes egne ønsker.

På den ene side søges det italesat et sådanne ønske hos klienterne: *"Det ville da være synd for folk, der står med et dybt ønske om at blive aktive medspillere, hvis de skal miste penge på at blive det"* (Irene Simonsen (V) L93/L89 1. behandling). Men samtidig foregår der også en diskursiv konstruktion af hjælp, som ikke nødvendigvis tager hensyn til kontanthjælpsmodtagernes egne vurdering af deres situation: *"så er vi til gengæld overbevist om, at det på sigt vil blive til meget stor glæde især for de mennesker, som lovene tvinger ud af et trist og perspektivløst liv, og får genskabt den værdighed, som bør præge tilværelsen hos alle, der bor i Danmark"*. (Jesper Langballe (DF) L93/L89 1. behandling). I ovenstående citat artikuleres der således en forståelse af, at tvang kan være hjælp, så længe det har et godt formål.

Diskurs: Kulturelt betinget forventninger.

"Det er simpelt hen indbygget i kulturen, at man går hjemme og passer sine børn. Det gør man i en temmelig lang periode. I den periode opkvalificerer man sig ikke. Så er det meget svært efterfølgende, når børnene er blevet større, at begynde at foretage den opkvalificering. Så er man jo ligesom bundet til

hjemmet, og det er meget, meget svært at komme videre derfra” (Henriette Kjær
(KF) L93 1. behandling)

Denne diskurs indeholder en række forskellige italesættelser af problem, og man kan derfor diskutere om der reelt er tale om én diskurs, eller i stedet for forskellige italesættelser, som kan tilskrives diskurserne om 'løsning af et politisk og økonomisk problem' og 'løsning af en kontanthjælpfælde'.

Når jeg alligevel har valgt at opstille disse italesættelser som én diskurs, er det fordi spørgsmålet om '*kultur*' som problem alene artikulert i forhold til indvandrekvinder og i forbindelse med folketingsbehandlingen af 300- og 450-timers-reglen. Det skal dog her nævnes, at også etnisk danskere er omfattet af regelsættene.

Som det fremgår af det indledende citat artikuleres anvendelsen af økonomisk incitament i denne diskurs i forhold til en italesættelse af *kultur* som et problem.

Den diskursive konstruktion af kultur som problem foregår gennem italesættelsen af en situation, hvor kulturelt betingede '*forventninger*', om at kvinderne '*går derhjemme og passe sine børn*', holder kvinderne uden for arbejdsmarkedet.

Disse kulturelle forventninger bliver dog først konstrueret som et problem, når de meningsudfyldes i sammenhæng med betydningstilskrivelserne af diskursens andre momenter. Således kan man i det indledende citat se en artikulering af '*kultur*' som problem, fordi de medfører, at kvinderne ikke får opbygget de kvalifikationer, der er nødvendige for at indgå på arbejdsmarkedet, hvorfor en fremtidig tilknytning til arbejdsmarkedet vanskeliggøres.

Inden for diskursen foregår der også en diskursiv konstruktion af '*kultur*' som problem gennem artikuleringen af et modsætningsforhold mellem kvindernes kultur og den danske kultur, idet de italesatte kulturelle '*forventninger*' er i konflikt med den danske '*arbejdsmarkedskultur*', hvor '*det er normalt at stå op om morgnen og passe et arbejde*', og '*meget utilfredsstillende ikke at kunne forsørge sin egen familie med sine egne tjente penge*'. Det at være hjemmegående i Danmark italesættes således at være et valg, som familier træffer, og som familierne derfor selv er ansvarlig for at finansier, hvilket man fx kan se italesat i følgende citat: "*Der kan være tilfælde, hvor ægteparret vælger, at den ene skal stå uden for arbejdsmarkedet, men det er ikke*

samfundets opgave at forsørge dem, der vælger at stå uden for samfundet” (Louise Schack Elholm (V) L109 1. behandling).

I denne artikulering af kultur som problem foregår der også en betydningstilskrivelse af indvandrekvinderne som *'vælger'* at stå uden for arbejdsmarkedet, hvorfor indvandrekvinderne også konstrueres som et problem: *”Det er klart, at det nu må være helt slut med de kulturbegrundede påskud”* (Jesper Langballe (DF) L93 1. behandling).

Kulturen bliver herved konstrueret som problem, fordi kvinderne ikke lever op til det danske samfunds forventninger og krav om, at man forsørger sig selv og sin familie: *”Vi har ret til ydelser, hvis vi ikke har arbejde, og vi har også pligt til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet”* (Claus Hjort Frederiksen (V) L93/L89 1. beh.).

Derfor kan 300- og 450-timers-reglen også forstås som en *'rådighedsvurdering'* af om kvinderne lever op til de krav, det danske samfund stiller: *”Det er jo et objektive kriterium for rådighedsvurderingen, om man kan præstere 300 timers ordinært arbejde, og der eksisterer jo for alle et krav om, at man skal rådighedsvurderes, og at man skal deltage i aktiviteter, der er opkvalificerende osv., så det er sådan set essensen af forslaget”* (Claus Hjort Frederiksen (V) L93/L89 1. behandling).

Der er således også tale om en forståelse af kultur som problem, som et problem for samfundet, og ikke indvandrekvinderne. Dette samfundsproblem bliver større, fordi kvinderne også italesættes som *'nøglen til integration'*: *”(...)kvinderne er nøglen til god integration af børnene. Hvis kvinderne kan dansk, så kan de involvere sig i børnenes skole. Har kvinderne en uddannelse, så kan de hjælpe børnene med lektierne. Og har de et job, så er de gode rollemodeller for deres børn, der får en opfattelse af, at det er normalt at stå op om morgenen og passe et job”* (Henriette Kjær (KF) L93 1. beh.).

Men kulturen konstrueres ikke alene problematisk i forhold til den danske kultur, der foregår nemlig også en italesættelse af, at det i særlig grad er indvandrekvindernes mænd, der har forventninger om, at kvinder er hjemmegående: *”ofte var kvindens argumentation for, at hun ikke var på arbejdsmarkedet, at manden forventede, at hun gik derhjemme. Det var en forventning, som hun ikke følte, hun kunne gøre til skamme”* (Henriette Kjær (KF) L93 1. behandling). Hvorfor den der *'vælger'* ikke nødvendigvis kan forstås som kvinden.

I denne sammenhæng bliver *'kultur'* således artikuleret som problem ud fra en ligestillingsproblematik., hvilket man kan se i forbindelse med, at *'indvandrekvinder'* tilskrives betydning gennem momenter som *'bundet til hjemmet'*, *'fastholdt i deres roller som husmødre'*, *'stigmatiseret'* og *'lænket til kødgryderne'*.

Derved italesættes anvendelsen af økonomisk incitament at handle om at give kvinderne *'en løftestang til at komme ud på arbejdsmarkedet'*, og at de får et *'argument'* for at komme ud på arbejdsmarkedet, som de kan anvende i forhold til mændene: *"Resultatet skulle jo gerne blive, at kvinden får argumenter nok til at sige: Jeg skal altså ud på arbejdsmarkedet, for ellers kan vi ikke klare os økonomisk. Det er det, der er hele ideen i det, og vi gør det for at fjerne den isolation, der findes i dag"* (Henriette Kjær (KF) L93 1. behandling).

Her foregår der således en italesættelse af kultur som problem for kvinderne.

Konstruktionen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol.

I denne diskurs søges *'kultur'* artikuleret som problem, men denne konstruktion sker gennem en diskursiv sammenkædning af forskellige betydningstilskrivelser af *'indvandrekvinderne'*, hvorfor der også ses at være foregå forskellige diskursive konstruktioner af anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol. I diskursen kan der således både findes artikulationer der orientere sig mod en meningsudfyldelse af anvendelsen af økonomisk incitament som hjælp og kontrol.

For det første kan der findes en artikulering, hvor anvendelsen af økonomisk incitament søges meningsudfyldt som hjælp gennem en artikulering af indvandrekvinderne som *'fastholdt'*, og *'bundet til hjemmet'* pga. deres mænds forventninger om, at de går der hjemme og passer børnene. Hvorfor anvendelsen af økonomisk incitament kommer til at handle om at give kvinderne til *'argument'*, som de kan bruge over for mændene: *"Skærpelsen af reglerne til at gælde begge ægtefæller kan hjælpe kvinder ud på arbejdsmarkedet. Det giver kvinder, der har svært ved at overtale deres mænd til at lade dem komme ud på arbejdsmarkedet, en god argumentation. Vi vil hjælpe kvinderne med at komme ud på arbejdsmarkedet, og det hjælper kvinderne til at være deres mænd mere ligeværdige"* (Louise Schack Elholm (V) 109 1. behandling).

Denne konstruktion af anvendelsen af økonomisk incitament er tilsvarende den, jeg fandt i diskursen om *'løsning af en kontanthjælpsfælde'*.

Men der kan også i diskursen findes en artikulering, hvor anvendelsen af økonomisk incitament søges meningsudfyldt som rådighedskontrol gennem en artikulering af kulturen som værende i et modsætningsforhold til den danske kultur, og hvor indvandrekvinderne betydningstilskrives gennem momentet 'vælger'. Her kommer anvendelsen af økonomisk incitament således til at handle om at disciplinere indvandrekvinderne således, at de ikke fravælger arbejdet og de danske normer: ”Kontanthjælp er en støtte til dem, der er blevet arbejdsløse, men som er klar til at få et nyt job. Kontanthjælp er ikke en gavebod. Det er noget, som forudsætter, at man er aktiv. Det er et sikkerhedsnet under de ledige. I Danmark kan man ikke bare vælge at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet, mens man er i den erhvervsaktive alder, og forvente, at samfundet forsørger en” (Louise Schack Elholm (V) 109 1. behandling).

Her foregår der således en diskursiv konstruktion anvendelsen af økonomisk incitament, som er tilsvarende den, jeg fandt i diskursen om 'løsning af et politisk og moralsk problem'.

Diskurs: afskrække fremmede fra at komme til Danmark.

”Jamen det er jo lige så meget for, at det ikke skal være attraktivt at komme til Danmark af økonomiske årsager” (Bent Bøgstede (DF) L109 1. behandling).

Jeg vil kort nævne en sidste diskurs, som man kan finde i forhold til 450-timers-reglerne. Der er her tale om en italesættelse af anvendelsen af økonomisk incitament, som ikke handler om arbejde, men om indvandres økonomiske incitament i forhold til at bosætte sig i Danmark:

Denne diskurs artikuleres alene i forbindelse med behandlingen af 450-timers-reglen, og skal ses i sammenhæng med, at ændringen af 300-timers-reglen til en 450-timers-regel indgår som en del af en aftale mellem regeringen og Dansk Folkeparti fra september 2008, og var en reaktion på EF-Domstolens afgørelse i Metocksagen⁵.

Regelsættet artikuleres således at have et immigrationssigte i form af ved at fungere som en måde at afskrække nogle mennesker fra i det hele taget at komme til Danmark. Her kommer 450-timers-reglen således heller ikke til at handle det sociale arbejde.

Der er tale om en diskurs som kun i meget begrænset omfang til udtryk i de politiske forhandlinger i Folketingssalen, da regelsættet netop primært artikuleres at få ledige i arbejde.

---

⁵ Dommen betød øget muligheder for familiesamføring.

Men det er et meget godt eksempel på, hvorledes anvendelsen af økonomisk incitament konstrueres ud fra forskellige perspektiver.

Argumenter imod anvendelsen af økonomisk incitament.

”Alt, hvad man gør med denne her lovgivning, er at give de arbejdsløse pisker over nakken, og så kalder man det »Flere i arbejde«, og man siger, at det skal kunne betale sig at arbejde” (Pernille Rosenkrantz-Theil (EL) L62 1. behandling).

Der er, i forbindelse med folketingets behandlinger af de forskellige lovforslag, blevet italesat en række forskellige argumenter imod at anvendelsen af økonomisk incitament i forhold til kontanthjælpsmodtagere.

Jeg har valgt at samle alle argumenter som en diskurs imod anvendelsen af økonomisk incitament i det sociale arbejde. Man kan diskutere, om der egentlig er tale om en samlet diskurs. De er ikke alle aktører, som er imod anvendelsen af økonomisk incitament, der artikulerer alle argumenter, hvilket kunne tale for, at der er tale om forskellige diskurser. Jeg har alligevel valgt at betragte de forskellige argumenter som en samlet diskurs af to årsager. For det første er der ikke tale om modstridende betydningstilskrivelser af anvendelsen af økonomisk incitament. For det andet foregår der ikke en i separat italesættelse af kontanthjælpsmodtagerne eller arbejde i forhold til de enkelte argumenter. Som det var tilfældet i forhold til diskurserne for anvendelsen af økonomisk incitament. Derimod ses det, at argumenterne relateres i forhold til sammen meningsudfyldelse af kontanthjælpsmodtagerne.

På trods af disse overvejelser må denne diskurs betragtes som en analytisk konstrueret afgrænsning, som består af række modargumenter i forhold til anvendelsen af økonomisk incitament.

Der eksisterer ikke et problem.

Det første argument imod anvendelsen af økonomisk incitament, jeg vil præsentere, er spørgsmålet om, hvorvidt der overhovedet eksisterer et problem omkring *'det skal kunne betale sig at arbejde'*.

Som jeg allerede har været inde på i min analyse af italesættelsen af *'det skal kunne betale sig at arbejde'*, er der netop ikke enighed om, hvorvidt der i kontanthjælpssystemet eksisterer en situation, hvor det ikke kan betale sig at arbejde for kontanthjælpsmodtagerne, eller om der i allerede er taget for dette i de eksisterende regler. Da jeg tidligere har diskuteret denne artikulering af *'det skal kunne betale sig at arbejde'*, vil jeg ikke i dette afsnit gå nærmere ind i en analyse af dette argument.

Det handler ikke kun om økonomi.

***Men vi ved alle sammen godt, at for langt, langt hovedparten af alle de folk, som er arbejdsløse, som kun har arbejdsløshed som problem, er det altafgørende at komme i arbejde, for hele vores samfund bygger på den status, at man har et arbejde. Så det er slet ikke et problem. Det er en falsk problemstilling"* (Ole Sohn (SF) L62 1. behandling).**

Det næste argument imod anvendelsen af økonomisk incitament handler om, hvorvidt kontanthjælpsmodtagernes handlinger kan forstås som alene økonomisk motiveret. Her er det således præmissen om, at kontanthjælpsmodtagerne ikke vil søge og tage arbejde, hvis de ikke har en økonomisk gevinst ved det, som der foregår en italesættelse imod.

Der argumenteres her for, at arbejdsløshed handler om, hvorvidt der er arbejde at få, hvilket fx fremgår af følgende citat: *"Der er ingen garanti for 300 timers ordinært arbejde, uanset hvor meget man gør for at få det, for det er nu engang sådan med arbejde, at det ikke er noget, man tager, men noget, man bliver nødt til at få tilbud."* (Jørgen Arbo-Bæhr (EL), L89 2. behandling). I dette argument italesættes årsagen til arbejdsløshed at handle om forhold på arbejdsmarkedet som fx. *'nedslidning'*, *'dårligt arbejdsmiljø'*, herved er der en artikulering af arbejdsmarkedet som problem, og ikke de ledige.

Skiftet i fokus fra den ledige til arbejdsmarkedet sker gennem artikuleringen af en forskel mellem at *tage* arbejde og *få* arbejde. At *tage* arbejde artikuleres således som noget der handler om, hvad den ledige kan gøre, mens det at *få* arbejde indbefatter, at arbejdsmarkedet tilbyder arbejde til den ledige. Problemet omkring arbejdsløshed ligger således ikke hos den ledige, men ude på arbejdsmarkedet: *"Eller tror Venstre, at hvis først man ligger og sulter, så kommer man*

i arbejde et eller andet mærkværdigt sted, som ikke findes i dag?” (Line Barfod (EL) L62 1. behandling).

I denne argumentation artikuleres der også en anden indsigelse imod en forståelse af, at ledige alene skulle handle ud fra økonomiske hensyn: *”(...)en undersøgelse for Ugebrevet A4, som fastslog, at for mere end ni ud af ti indvandrere er det enten vigtigt eller meget vigtigt at være selvforsørgende, og at tre ud af fire indvandrere hellere vil arbejde end modtage offentlige ydelser, selv om det koster dem penge - tre ud af fire! Derfor passer de påstande, ministeren hele tiden kører frem med, at det er vigtigt at tage penge fra folk og kun give dem starthjælp og alt muligt andet for at tvinge dem til at arbejde, fordi de ellers ikke vil arbejde, jo overhovedet ikke” (Kamal Qureshi (SF), L93/L89 1. behandling).*

Urimelige krav.

”Det er afgørende, at vi sikrer os, at når vi stiller krav til mennesker, kan de også honorere kravene. Hvis vi stiller krav om arbejde, skal det være til mennesker, der kan arbejde, og hvis vi stiller krav om uddannelse, skal det være til mennesker, der kan uddanne sig” (Thomas Adelskov (S) L91 1. behandling).

I dette argument artikuleres en forståelse af, at nogle kontanthjælpsmodtagere ikke magter at leve op til de krav, der stilles gennem anvendelsen af økonomisk incitament, fordi de ikke kan arbejde af forskellige årsager som fx manglende dansk kundskaber, sygdom eller misbrug.

I forbindelse med fremførelsen af dette argument foregår der sammen med en betydningsudfyldelse af kontanthjælpsmodtagerne gennem momenter som *'de allersvageste'*, *'i forvejen ligger ned'* og *'de mest udsatte'*.

I dette argument foregår der eksplicit en italesættelse af anvendelsen af økonomisk incitament som værende *'tvang'*, idet anvendelsen af økonomisk incitament italesættes gennem momenter som *'jagte mennesker'*, *'træde på de svageste'*, *'stille urimelige krav over for borgerne'*, *'pisk over nakket'*, *'kollektiv afstraffelse'* og *'urimelig'*. Hvilket fx fremgår af følgende citat: *”mest effektive og måske også den mest nedrige måde at træde på nogle af dem, som i forvejen har det*

økonomisk svagt og er økonomisk dårligt stillede, og som har sværest ved at få et fodfæste på arbejdsmarkedet". CJørgen Arbo-Bæhr (EL) L89 2. behandling)

Men artikleringen af *'rimelige krav'* åbner også op for, at anvendelsen af økonomisk incitament er noget, der kan være relevant i forhold til nogle persongrupper og ikke andre.

Af empiren fremgår det også, at dette argument, af nogle aktør, anvendes i forhold til visse persongrupper, men ikke i forhold til andre persongrupper. Det er således ikke nødvendigvis tale om en betydningstilskrivelse i forhold til alle kontanthjælpsmodtagere. Denne italesættelse af kontanthjælpsmodtagerne muliggøre derved, at aktørerne kan foretage en differentiering mellem forskellige persongrupper, og argumentere for anvendelsen af økonomisk incitament i forhold til nogle persongrupper - som ikke vurderes at være blandt *'de allersvageste'*, samtidigt med, at der argumenteres imod anvendelsen af økonomisk incitament i forhold til andre grupper.

Argumentet artikuleres da også primært i forhold til kontanthjælpsmodtagere visiteret til matchgruppe 4 og unge kontanthjælpsmodtagere med psykiske lidelser. Hvorimod det i et mindre omfang italesættes i forhold til unge generelt

Effekten af anvendelsen af økonomisk incitament.

"Kan vi jo se af de undersøgelser, der er, at det ikke virker efter hensigten. Det, man troede der fik folk ud på arbejdsmarkedet, så man fik forbedret integrationen, virker netop modsat. Folk bliver fattigere, og de bliver udstødt af samfundet" (Lennart Damsbo-Andersen (S) L109 1. behandling)

Der foregår også en argumentering imod anvendelsen af økonomisk incitament i forhold til kontanthjælpsmodtagerne, som handler om italesættelsen af regelsættenes konsekvens.

Dette argument artikuleres ofte i forhold til forskellige undersøgelser resultat, hvorudfra der argumenteres for, at anvendelsen af økonomisk incitament ikke får kontanthjælpsmodtagere, men i stedet for har utilsigtede virkninger i form af fattigdom.

Konklusion.

Jeg har i forbindelse med min undersøgelse identificeret tre forskellige diskurser, hvor der argumenteres for anvendelsen af økonomisk incitament, hvoraf 'løsning af et politisk og moralsk problem' og 'løsning af kontanthjælpsfælden' er de dominerende på feltet. Hvorimod 'kulturelt betinget forventninger' alene artikuleres i forhold til indvandrekvinder.

Inden for alle diskurserne foregår der samme italesættelse af mennesker som økonomisk rationelt handlende, hvilket er udgangspunktet for, at anvendelsen af økonomisk incitament overhovedet bliver relevant.

Derimod foregår der diskurserne imellem der forskellige meningsudfyldelser af, hvilken problemforståelse der ligger bag deres argumenter for at anvende økonomisk incitament i forhold til kontanthjælpsmodtagerne. De momenter som tilskrives forskellig betydning diskurserne imellem er 'kontanthjælpssystem', 'kontanthjælpsmodtagere' og 'arbejde'.

Det er netop gennem disse forskellige meningsudfyldelser og sammenkædninger af nodalpunkter, at anvendelsen af økonomisk incitament tilskrives betydning som hjælp og kontrol. I det der er væsentlig forskel om kontanthjælpsmodtagerne tilskrives mening igennem en artikulering af at 'vælge' en passiv forsørgelse eller være 'fanget' i passiv forsørgelse, hvilket igen betyder, at anvendelsen italesættes forskelligt som adfærdsregulerende eller frigørende.

Kapitel 7.

Analysens gyldighed.

Når man skal tale om en undersøgelsesgyldighed anvendes ofte tre begreber, generaliserbarhed, reliabilitet og validitet (Kvale 1997). Begreberne har deres udspring i en positivistisk videnskabsteoretisk optik, hvor der er en ontologisk italesættelse af en objektiv virkelighed, og en epistemologisk forståelse, hvor det er muligt, gennem videnskaben, at nå frem til denne bagvedliggende objektive sandhed om et fænomen. Begreberne bygger således på en forståelse af virkeligheden og viden, som er i direkte modstrid med min

videnskabsteoretiske optik og teoretiske ramme for specialet. Det er derfor heller ikke uproblematisk at anvende disse begreber i forhold til en refleksion over dette speciales gyldighed. Jeg har dog alligevel valgt gøre mine refleksioner med udgangspunkt i disse begreber, samtidigt med, at jeg vil forsøge at tilknytte begreberne en mere anvendelig betydning i forhold til min optik.

I forhold til begrebet generaliserbarhed ligger både socialkonstruktivismen og diskursteorien op til, at en sådan øvelse netop ikke er mulig, fordi diskurserne aldrig er fuldstændig lukket. Man kan diskutere om jeg ikke netop indledningsvis har artikulert et ønske om at ville foretage en sådan generalisering af hjælp og kontrol i det sociale arbejde. Dette har dog ikke været min hensigt, da mit udgangspunkt i tilgangen til problemfeltet har været en forståelse af begreberne som flydende og socialt konstrueret.

Som tidligere nævnt giver et socialkonstruktivistisk optik og anvendelsen af diskursteorien ikke mulighed for, at der kan opstilles objektive paramenter, som indhentelsen og bearbejdningen af empiri kan måles op imod. Samtidigt er det centralt i teorierne, at den videnskabelige viden altid foregår ud fra et perspektiv, og derfor aldrig kan forstås som diskursivt umedieret. Der er derfor ingen garanti for, at en anden ville kunne reproducere analysen og nå frem til samme resultat som jeg. Spørgsmålet om reliabilitet bliver i stedet for et spørgsmål om metodisk usikkerhed i forbindelse med min gennemførelse af indhentelse og bearbejdning af empirien.

I forhold til indsamlingen af empiri, må denne betragtes som forholdsvis let at reproducere, da der er redegjort for hvorledes empirien er afgrænset, og hvor empirien kan genfindes. Det der sætter en begrænsning på reproduktionen af samme analyseresultater, er den sociale konstruktion som jeg har foretaget i analyseprocessen. Dette handler blandt andet om afgrænsningen af diskurserne. Som jeg tidligere har været inde på, har jeg netop valgt at betragte diskurser som et analytisk redskab, og ikke en sandhed, som ligger i empirien og venter på at blive opdaget. Det er derfor muligt, at en anden ville have foretaget en anden afgrænsning, der havde givet andre, flere eller færre diskurser. Det er også muligt, at et andet blik på empirien ville være nået frem til andre betragtninger om fx nodalpunkter og momenter end mit blik.

En vurdering af undersøgelsens reliabilitet må derfor vurderes i forhold til, hvor tydeligt det fremgår, hvilket valg, der er truffet i forbindelse med undersøgelsen.

Sikring af validitet er ofte forbundet med sand viden. Denne mulighed har jeg allerede afvist som muligt, og jeg vil i stedet for, forholde mig til validitet defineret som: *”i hvilket omfang observationer og fortolkninger af disse er i stand til at afspejle de fænomener eller variable, forskeren interesserer sig for og belyse den rejste forskningsmæssige problemstilling”*, (Kristiansen og Krogstrup 1999:204). Da denne definition ikke indeholder en forståelse af sand viden som en objektiv størrelse, bliver det i stedet for et spørgsmål om min undersøgelse faktisk siger noget om, det jeg har sat mig for at undersøge. Når det ikke længere er et spørgsmål om sandheden, bliver det derudover *”den håndværksmæssige kvalitet i forskningen”* (Kvale 1997:235), hvor ud fra validiteten skal måles. Jeg har derfor forsøgt hele vejen igennem mit projekt, at tydeliggøre de valg, jeg har truffet i hele processen.

Litteraturliste.

- Andersen, Ib (2008): *Den skinbarlige virkelighed – om vidensproduktion indenfor samfundsvidenskaberne*, Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg.
- Andersen, Jørgen Goul (2003): Arbejdsløshedens årsager og konsekvenser: Perspektiver og analysebehov. (I: Marginalisering og velfærdspolitik, Jørgen Goul Andersen mf. (red.), Frydenlund, København s. 13-41)
- Andersen, Niels Åkerstrøm (1999): *Diskursive analysestrategier*, Nyt fra Samfundsvidenskaberne, København.
- Banks, Sarah (2006): *Ethics and values in social work*, 3. udgave. Palgrave Macmillan, New York.
- Bertilsson, Maragareta (1998): Socialkonstruktivisme: Et erkendelsessociologisk perspektiv. (i Socialkonstruktivisme – bidrag til en kritisk diskussion, Järvinen, Margaretha og Bertilsson, Margareta (red.), Hans Reitzels Forlag, København, s. 17-40).
- Bjerg, Ole (2006): De sociologiske metoders epistemologi. (i: Sociologiske metoder – fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier, Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg, s. 11-28).
- Breumlund, Anne og Hansen, Inger Bruun (2007): Det bli'r i familien. (i: Magt og forandring i socialt arbejde, Nissen, Maria Appel, Pringle, Keith og Uggerhøj, Lars (red.), Akademisk forlag, København, s. 18-31).
- Bredsdorff, Nils (2002): *Diskurs og konstruktion – en samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismer*, Forlaget Sociologi, Frederiksberg.
- Buddig, Merete og Dalsgaard, Marit Kristinne (2003): *Ind til kernen – Ny hverdagspraksis i socialt arbejde*, Akademisk Forlag, København.
- Bach Bjerregård Henning & Larsen Brian (2008) SFI København
- Carlsson, Bengt (2005): *Hjælpprocesser i socialt arbete*, Lund: Studentlitteratur.
- Carstens, Annette (1998): *Aktivering – klient samtaler og socialpolitik*, Hans Reitzels Forlag, København.
- Carstens, Annette (2005): "Motivation" i visitationssamtaler på aktiveringsområdet. (i: Det magtfulde møde mellem system og klient, Järvinen, Margaretha, Larsen, Jørgen Elm og Mortensen, Nils (red.), Århus Universitetsforlag, Århus, s. 28-60).

- Caswell, Dorte (2005): Handlemuligheder i socialt arbejde – et casestudie om kommunal frontlinjepædagogik på beskæftigelsesområdet, P.h.d.-afhandling Roskilde Universitetscenter og AKF.
- Christensen, Søren & Jensen, Poul Erik Daugaard (2008): Kontrol i det stille – om magt og ledelse, Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg.
- Collin, Finn (1998): Socialkonstruktivismen og den sociale virkelighed. (i Socialkonstruktivismen – bidrag til en kritisk diskussion, Järvinen, Margaretha og Bertilsson, Margareta (red.), Hans Reitzels Forlag, København, s. 41-67).
- Collin, Finn (2003): Konstruktivismen, Roskilde Universitetsforlag
- Cruikshank, B.(1999): The Will to Empower – democratic citizens and other subjects. Ithaca: Cornell University Press.
- Dahler-Larsen, Peter (2005): Dokumenter som objektiveret social virkelighed. (I: Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv, Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (red.). København: Hans Reitzels Forlag, s. 235-254).
- Dean, Mitchell (2006/1999): Governmentality – Magt og styring i det moderne samfund, Forlaget Sociologi, Frederiksberg.
- Donzelot, Jacques (1997): The Policing of Families. Baltimore/London: Johns Hopkins University Press.
- Ebsen, Frank og Guldager, Jens (2005): Kommunal klassificering af langtidsarbejdsløse.(i: Det magtfulde møde mellem system og klient, Järvinen, Margaretha, Larsen, Jørgen Elm og Mortensen, Nils (red.), Århus Universitetsforlag, Århus, s. 61-80).
- Egelund, Tine (2003): ”Farlige” forældre: Den institutionelle konstruktion af dem, der afviger fra os. (i: At skabe en klient, Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.), Hans Reitzels Forlag, København s. 59-81).
- Egelund Trine (2004): Socialt arbejde. I: Socialpolitik af Jørgen Elm Larsen og Iver Hornemann Møller (red.) Hans Reitzels Forlag, København. s.394-411
- Egelund Trine & Hillgaard Lise (1995) Social rådgivning og social behandling.Munksgaard Forlag, København.
- Fairclough, Norman (1992): Discourse and social Change, Polity Press, Cambridge.
- Fairclough, Norman (2003): Analysing Discourse. Textual analysis for social research. London: Routledge.
- Faureholm, Jytte (1996): Fra Livstidsklient til medborger, Munksgaard Forlag. København

- Frederiksen (2008) Artikel i Berlingske Tidende d. 29.6 2008
- Graversen Brian Krog & Tinggaard Karen (2005) : Loft over Ydelser. Socialforskningsinstituttet. København.
- Hagen, Roar (2005): Rational Choice. (I: Klassisk og moderne samfundsteori, Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.), Hans Reitzels Forlag, København s. 224-239)
- Hansen, Allan Dreyer & Sehested, Karina (red.) (2003): Konstruktive bidrag – om teori og metode i konstruktivistisk videnskab, Roskilde Universitets Forlag, Frederiksberg.
- Hansen, Allan Dreyer (2003): Diskursteori – konstruktivisme og negativitet. (I: Konstruktive bidrag – om teori og metode i konstruktivistisk videnskab af Allan Dreyer Hansen & Karina Sehested (red.), Roskilde Universitets Forlag, Frederiksberg, s. 35 – 65)
- Hansen, Allan Dreyer (2004): Diskursteori i et videnskabsteoretisk perspektiv. (I: Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne, Lars Fuglsang og Poul Bitsch Olsen (red.), Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 2. udgave, s. 389-416)
- Henriksen, Lars Skov & Prieur, Annick (2004): Et nyt perspektiv på magt i det sociale arbejde. (I: Dansk Sociologi nr. 3/15. årgang 2004, s. 101-110)
- Howarth, David (2000): Diskurs – en introduktion, Hans Reitzels Forlag, København. (dansk oversættelse af 2005)
- Hugman, Richard (1991): Power in caring professions, The Macmillan Press Ltd, London.
- Høilund, Peter & Juul, Søren (2005): Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde, Hans Reitzels Forlag, København.
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise (1999): Diskurs analyse som teori og metode, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- Jørgensen, Per Schultz (1989): Om kvalitative analyser – og deres gyldighed. (i: Nordisk Psykologi, 1989, 41 (1), s. 25-41).
- Järvinen, Margaretha (2002); Hjælpens univers – et magtperspektiv på mødet mellem klient og system. I: Perspektiver på sociale problemer af Anna Meeuwisse og Hans Swärd (red.), Hans Reitzels Forlag, København, s. 241-260.
- Järvinen, Margaretha (2003): Alkoholfortællinger i et institutionelt landskab. (i: At skabe en klient, Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.), Hans Reitzels Forlag, København s. 30-58).

- Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (2003): Indledning: At skabe en klient. (i: At skabe en klient, Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.), Hans Reitzels Forlag, København s. 9-29).
- Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (2003): Institutionelle paradokser. (i: At skabe en klient, Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.), Hans Reitzels Forlag, København s. 9-29).
- Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.) (2005): Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv, Hans Reitzels Forlag, København.
- Järvinen, Margaretha og Nils, Mortensen (2005): Det magtfulde møde mellem system og klient – teoretiske perspektiver. (i: Det magtfulde møde mellem system og klient, Järvinen, Margaretha, Larsen, Jørgen Elm og Mortensen, Nils (red.), Århus Universitetsforlag, Århus, s. 9-27).
- Järvinen, Margaretha (2002): Mötet mellan klient och system i om forskning socialt arbete, Dansk Sociologi, nr. 2, s. 73-85.
- Jørgensen Marianne Winther & Phillips Louise (1999): Diskurs analyse : som teori og metode. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg
- Kristiansen, Søren og Krogstrup, Hanne Kathrine (1999): Deltagende observation. Introduktion til en forskningsmetode, København: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, Steina (1997): Interview – en introduktion til det kvalitative forskningsinterview, Hans Reitzels Forlag, København.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1997): *Demokrati & Hegemoni*. Redigeret af Carsten Jensen. København: Akademisk Forlag. ISBN 87-500-3454-5
- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (2002): ”Det radikale demokrati”, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg,
- Larsen, Christian Albrekt (2004): Økonomiske incitament, søgeadfærd og integration på arbejdsmarkedet. (I: Marginalisering og velfærdspolitik, Jørgen Goul Andersen mf. (red.), Frydenlund, København s. 129-173)
- Larsen, Jørgen Elm & Møller, Iver Hornemann (2004): Marginalisering som det største socialpolitiske problem. Socialpolitik af Jørgen Elm Larsen og Iver Hornemann Møller (red.), Hans Reitzels Forlag, København, s.15-33.
- Lynggaard, Kennet (2007): *Dokumentanalyse af ideer*. I Fuglsang, Lars, Hagedorn-Rasmussen, Peter og Olsen, Poul Bitsch: *Teknikker i samfundsvidenskaberne*. Roskilde Universitetsforlag.

- Lundström, Tommy & Sunesson, Sune (2002): Socialt arbejde udføres i organisationer. I: Socialt arbejde – en grundbog, Anna Meeuwisse, Hans Swärd og Sune Sunesson (red.), København: Hans Reitzels Forlag.
- Mallander, Ove, Meeuwisse, Anna og Sunesson, Sune (1999): Normalisering. (I: Hverdags begreber i socialt arbejde, Ideologi, teori og praksis af Verner Denvall og Tord Jacobson (red.), København: Hans Reitzels Forlag, s.197-216)
- Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2004): Hvad er socialt arbejde? (I: Socialt arbejde – en grundbog, Hans Reitzels Forlag, København, s. 21-45)
- Monsen, Nina K (1990): Det kjempende menneske - Maktens etikk, Cappelen.
- Mik-Meyer, Nanna (2003): Anne er sygdomsfikseret: Forhandling af en institutionel diagnose. (i: At skabe en klient, Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.), Hans Reitzels Forlag, København, s. 82-109).
- Mik-Meyer, Nanna (2004): Dømt til personlig udvikling, Hans Reitzels Forlag, København.
- Mik-Meyer, Nanna & Villadsen, Kasper (2007): Magtens former – sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren, Hans Reitzels Forlag, København.
- Nielsen, Pernille Schou (2007): Tag ordet – og brug det, Frydenlund, København.
- Olesen, S.P. (2002): »For meget færdighedstræning – for lidt tænkning«. (I: *Socialrådgiveren* Nr. 9, 24. april 2002).
- Olsen, Henning (2002): Kvalitative kvaler. Kvalitative metoder og danske kvalitative interviewundersøgelers kvalitet, København: Akademisk Forlag A/S, s. 7-156.
- Payne, Malcolm (2005): *Modern Social Work Theory*, Palgrave Macmilan, New York. Tredje udgave.
- Phillips, Louise (2004): Multiperspektivistisk diskursanalyse som metode til kvalitativ forskning i kommunikation og samfund (I: Kvalitative metode – fra metateori til markarbejde af Pedersen, Kirsten Bransholm & Nielsen, Lise Drewes (red.), Roskilde Universitets Forlag, Frederiksberg, s. 103-126).
- Rasborg, Klaus (2004): Socialkonstruktivismen i klassisk og moderne sociologi. (i: Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne – på tværs af fagkulturer og paradigmer, Roskilde Universitetsforlag, s. 349-387).
- Reff, Anne & Sehested, Karina (2003): Socialkonstruktivistiske analyser – fra varedeklARATION til analyserefleksion. (I: Hansen, Allan Dreyer & Sehested, Karina (red.), Konstruktive bidrag –

om teori og metode i konstruktivistisk videnskab, Roskilde Universitets Forlag, Frederiksberg, s. 161-197).

Rendtorff, Jacob Dahl (2003): Socialkonstruktivisme og hermeneutik.(I Hansen, Allan Dreyer & Sehested, Karina (red.) Konstruktive bidrag – om teori og metode i konstruktivistisk videnskab, Roskilde Universitets Forlag, Frederiksberg, s. 99-131)

Rendtorff, Jacob Dahl (2004): Fænomenologien. (I: Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne – på tværs af fagkulturer og paradigmer, Roskilde Universitetsforlag, s. 277-307).

Rubington, Earl & Weinberg, Martin S. (2003): The Study of Social Problems, Oxford University Press, New York.

Scheuer, Steen (1999): *Aktørmotiver i arbejdslivet*, Handelshøjskolens Forlag, København

Skau, Greta Marie (2001): Mellem magt og hjælp. Vejledning i god klientbehandling, København: Nordisk forlag A/S

Stax, Tobias Brøner (2005): Duetter fra anden sal på Slottet. Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut, Københavns Universitet & Socialforskningsinstituttet, København.

Stax, Tobias Brøner (2005): Samtaler i detaljer, detaljer i samtaler. (I: Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv, Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (red.). København: Hans Reitzels Forlag, s.169-191).

Svensson Kerstin (2001) :I stallet for fangelse? Lunds Universitet.

Sørensen Torben Berg (1995): Den sociale samtale. Forlaget Gestus. Århus

Thagaard, Tove (2004): Systematik og indlevelse – en indføring i kvalitativ metode, Akademisk Forlag, København, s. 65-85.

Thomsen, Jens Peter Førlund (2005): Diskursanalyse (I: Klassisk og moderne samfundsteori af Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.), Hans Reitzels Forlag, København, 3. udgave, s. 183-198.)

Torffing Jacob (2004):Det stille sporskifte i velfærdsstaten, Århus Universitetsforlag.

Uggerhøj, Lars (1996): Hjælp eller afhængighed, Aalborg Universitetsforlag, Ålborg.

Villadsen, Kasper (2003): Det sociale arbejde som befrielse (i: M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), At skabe en klient, København, s. 192-226)

Villadsen, Kasper (2004): Det sociale arbejdes genealogi – om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker, Hans Reitzels Forlag, København.

Wadskjær, Hans (2007): Den sociale hjælpefunktion. I: Nissen, Maria Appel & Pringle, Keith

Warming, Hanne (2003): Børneliv – en levet oplevelse og en social konstruktion. (I: Hansen, Allan Dreyer & Sehested, Karina (red.): Konstruktive bidrag – om teori og metode i konstruktivistisk videnskab, Roskilde Universitets Forlag, Frederiksberg, s. 132-160).

Zahavi, Dan (2003): Fænomenologi, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Oversigt over data.

1. indførelsen af kontanthjælpsloft, nedsættelse af kontanthjælpen for gifte og unge under 25 år.
  - Lovforslag L62. Fremsat af beskæftigelsesministeren i folketingssamling 2002-03.
  - Lovforslag L193. Fremsat af beskæftigelsesministeren i folketingssamling 2002-03
2. afskaffelse af kontanthjælpsloft, nedsættelse af kontanthjælpen for gifte og unge under 25 år
  - Beslutnings forslag B7
3. indførelsen af en særlig ydelse for unge under 25 år med psykiske lidelser.
  - Beslutning forslag B116
  - Lovforslag L91
  - Beslutnings forslag B132
4. indførelsen af 300-timers-reglen.
  - Lovforslag L93. Fremsat af integrationsministeren.
  - Lovforslag L89. Fremsat af beskæftigelsesministeren.
5. indførelsen af 450-timers-reglen.
  - Lovforslag L109. Fremsat af beskæftigelsesministeren.